

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

70'LERİN SOSYALİST SOLU'NDA

BİR AYRIK OTU:

70'LERİN BİRİKİMİ (MART 1975 – MART 1980)

BARIŞ AYDIN

110611004

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. FERDA K. KESKİN

İSTANBUL, 2015

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

70'LERİN SOSYALİST SOLU'NDA

BİR AYRIK OTU:

70'LERİN BİRİKİMİ (MART 1975 – MART 1980)

BARIŞ AYDIN

110611004

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. FERDA K. KESKİN

İSTANBUL, 2015

70'LERİN SOSYALİST SOLU'NDA BİR AYRIK OTU:

70'LERİN BİRİKİMİ (MART 1975 – MART 1980)

The Couch Grass in 70's Socialist Left:

70's Birikim (March 1975 – March 1980)

BARIŞ AYDIN

110611004

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ferda K. Keskin

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Bülent Somay

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Levent Yılmaz

Tezin Onaylandığı Tarih:07.07.2015.....

Toplam Sayfa Sayısı:108.....

Anahtar Kelimeler:

1. Birikim Dergisi
2. 70'lerde Sol
3. Sosyalist Kültür

Key Words:

1. Birikim Periodical
2. Left in 70's
3. Socialist Culture

Özet

Bu çalışma, *Birikim* dergisinin 1975-80 yılları arasını kapsayan birinci dönemine dair, derginin dönemin hayli kitlesel sol sosyalist mecrasında teşkil ettiği ayrık konumu daha çok monografi nitelikli olarak ele almış ve buradan hareketle mutlak teori-pratik ikiliğinin bu mikro örnek üzerinden sorunsallaştırılmasını amaçlamıştır. Öte yandan dönemin sol-sosyalist camiasında dergi formunun bir örgütlenme enstrümanı olarak nasıl sevk ve idare edildiğine, *Birikim*'in (bu türden bir sosyal hareket tesisinin kolaylayıcısı olarak araçsal bir karakterde düşünülen yayın yapma faaliyetine) bizzat formun kendisini idealize eden ve böylelikle sol-sosyalist tahayyülü yayın yapma faaliyetinde cisimlemeyi hedefleyen bir sosyalist kültür dergisi olarak tezahür edişine odaklanmıştır.

Abstract

This study monographically examines *Birikim* journal's first era that lasted from 1975 through 1980 and sui generis position the journal assumed within the considerably mass-oriented socialist/left movements(s) of the time; and through this micro example it problematizes the well-known theory-practice dichotomy. Particular attention is paid to the conception of the journal-form as an enabling instrument of mobilization; and the emergence of *Birikim* as a journal of socialist culture that idealizes the journal-form and aspires to embody the socialist/left imagination in the act of publishing.

İçindekiler

Giriş	1
1. Dünya'daki Tartışmalar Bağlamında Türkiye'de Sol (1960-80)	14
1.1 Çok Partili Hayata Geçişten 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Türkiye Siyasal Arenası ve 1961 Anayasası ve Etkileri	15
1.2 TİP'in Kuruluşu ve Yankıları	18
1.3 <i>Milli Demokratik Devrim</i> (MDD) Tezi	20
1.4 Fikir Kulüpleri Federasyonu'ndan (FKF) <i>Dev-Genç</i> 'e Türkiye'de 68'	22
1.5 12 Mart'a Giden Yolda Mahir Çayan'dan İbrahim Kaypakkaya'ya Sol Silahlı Mücadele'nin Tezahürü	30
1.6 12 Mart'tan 1974 Genel Afı'na Kadar Sol/Sosyalist Hareket	35
1.7 Yeraltından Kitlesele İnkişafa Türkiye Komünist Partisi (TKP)	38
1.8 Öğrenci Örgütünden Popülist Sosyalist, Anti-Faşist Harekete <i>Devrimci Yol</i> (Dev-Yol).....	41
1.9 İlegal Mücadeleden Partileşmeye Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP)- <i>Halkın Kurtuluşu</i>	44
1.10 1 Mayıs 1977'den Çözölmeye Sol/Sosyalist Hareket.....	47
2. Bir Tashih Girişimi Olarak 70'lerin Birikimi	51
2.1 <i>Dergi</i> 'nin Çıkışı, Yazı-Yazarlar ve Tirajına Dair	52
2.2 İki Simge İsim: Murat Belge ve Ömer Laçiner	55
2.3 <i>Dergi</i> 'nin Temel Dertleri.....	60
2.4 Althussercilik Meselesi	65
2.5 Uluslararası Sosyalist Hareket ve Sosyalist Kültür Meselesine Dair Tartışmalar.....	71
2.6 <i>Dergi</i> 'nin Düşünsel Evreleri	73
2.7 Türkiye ve Dünyadaki Cari Siyasal Pratiğe Dair Değerlendirmeler	75
2.8 Çin-Sovyet Çatışması, Stalinizm ve Beynelmilel Gelişmeler Üzerine Dillendirilenler	81
2.9 <i>Kadro-Kitle, Parti-Örgütlenme, Birlik ve Faşizm</i> Mefhumlarına İlişkin Mülahazalar.....	85
Sonuç	90
Bibliyografya	95

Giriş

Türkiye'nin sol tarihi açısından 12 Eylül Askerî Darbesi öncesini kapsayan 20 yıllık son derece dinamik tarihsel kesit, üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmesine karşın halen dahi ciddi bir araştırma konusu olmaktan uzaktır¹. Bu dönemin, gazetecilik odaklı bir dizi çalışma dışında “akademik” payesini hak edecek çapta çalışmalara kâfi çapta konu olamaması; etkilerinin halen fazlasıyla hissedilmesi, döneme belli bir mesafeyle bakma eksikliği ve sol/sosyalist hareketin özellikle 90'lar sonrasındaki ciddi itibar kaybı gibi nedenlerle ilişkilendirilebilir. Ayrıca sol/sosyalist hareketin cihanşümul gerileyişinin kökleri de, konjonktürün değişiminin yanı sıra hareketin muteber sayıldığı dönemlerde dahi malul olduğu içsel sorunların -söz konusu konjonktürün de etkisiyle- daha da derinleşmesinde aranabilir.

Türkiye açısından sol meselesi başlı başına bir tabu olduğu için, bu alana dair söz almak ya da araştırmalar yapmak, -söz konusu itibar kaybının da etkisiyle- dolaysız bir akademik ilgiyi de aşan bir ‘tutku’yla ancak mümkün görünmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de solun yakın tarihi meselesi, failleri halen hayatta olan ve etkilerini doğrudan hissettiğimiz yakın bir dönem üzerinde çalışmanın genel geçer zorluğunu da aşan bir niteliğe sahiptir. Hâsılı, sol tarihe -bilhassa yakın tarihine- ilişkin akademik tarih çalışmalarının, genel tarih

¹ Özellikle 70'ler (74-80 arası aslında) “68” ve “71” hareketliliklerinin simgesel düzeyde dahi gerisinde kalmıştır. Bütün günahları, sevapları ya da acemiliklerine rağmen o yıllar, siyasal hareketliliği ve toplumun ciddi bir kesiminde yol açtığı “özgürleşme-dönüşüm-isyan-umut havası”yla olduğundan çok daha teferruatlı bir ilgiyi hak etmektedir. Bkz. Işık Ergüden, “1970’li Yıllar Türkiye’sinden Bir Silahlı Propaganda Deneyimi: MLSPB,” *Birikim* 274 (Şubat 2012), 82.

çalışmaları içindeki ciddi seyrekliği büyük ölçüde bunlardan kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma ise, ilk sayısı Mart 1975'te çıkan ve dönemin Sıkıyönetimi tarafından Mart 1980'de kapatılana kadar 61 sayı yayınlanan ve 1989 Mayıs'ından bugüne kadar halen yayınıni sürdüren Birikim dergisinin 1975-80 arasındaki ilk dönemine² odaklanacaktır. Ayrıca derginin benzerlerinden farklılığının köşe taşlarını, zamanın konvansiyonel anlayışının ötesinde görece yeni bir yaklaşımı temsil ettiği iddiasından hareketle, tespit ve izah amaçındadır. Devrim için şartların olgunlaştığı öngörüsüyle, teori gibi teknik problemlere eğilmenin zül addedildiği bir ortamda *70'lerin Birikimi*, inatla bu türden işlerle uğraşarak dönemin diğer aktörleri arasında heretik bir konum işgal etmesiyle de bu çalışmanın konusu olmuştur³.

70'lerin Birikimi üzerine yazmak, bu derginin tarihine ilişkin bir kazı faaliyeti yapmak bir nevi Türkiye sol tarihi olarak da okunabilir mi?⁴ Bu soruya kısmen yanıtını verilebilir; zira bu dergi Türkiye'deki sol hareketin ana akımını değil ayrıksı bir kanadını temsil ediyor. Daha doğru bir deyişle, *70'lerin Birikimi*, ayrıksı bir kanattan ziyade, kendine Bourdieu'nün bahsettiği anlamda

² Bundan sonra metin içerisinde 1975-80 arası ilk dönem Birikim dergisi için, dergiyi çıkaranların da layık gördüğü, *70'lerin Birikimi* tabiri kullanılacaktır. Bu tabir hem dergiyi ifade etmesi hem de 70'li yılların sol/sosyalist hareketinin birikimine dair içerdiği çift anlamlılık bakımından çalışma nazarında da oldukça kullanışlıdır.

³ O dönemde dergi, hakikaten de kelimenin tam manasıyla heretik bir konum işgal etmektedir. Derginin, dönemin çok parçalı solunun hepsine birden hitap etme gayretinin bir sonucu olan, teoriperverliği, bir zaman sonra her eleştirilenin okunmamasını salık vermesiyle enikonu kenarda kalmayı beraberinde getirmiştir. Murat Belge derginin isteyerek konumlandığı bu pozisyonunun hiç de düşünülmediği gibi bir etki yaratmadığına dikkat çekmektedir. Bkz. Ahmet İnel, "Murat Belge ile Söyleşi: 250 Sayıda Neleri Yapamadık?," *Birikim* 250 (Şubat 2010), 13.

⁴ Birikim'in genellikle menfi manada bir aydın tipolojisini ve onun gelişim evrelerini liyakatle yansıttığı iddiası bilhassa "kitabi sosyalistler"ce dillendiriliyor (Bkz. Metin Çulhaoğlu, "Birikim Eğitiminde 5+8+(x)", *Birikim* 100 (Ağustos 1997) ve Aydın Çubukçu, "Türk Aydınının Birikimi", *Birikim* 100 (Ağustos 1997)). Bu bakımdan bir derginin tarihinin menfi ya da müspet manada genel tarihin belirli bir resmini çıkarmak amaçlı okunmasında sakınca olmadığı görülmektedir.

bir alan açarak, o alan üzerinden özgün bir faaliyetin mecrasını ifade ediyor⁵. Bu bakımdan *70'lerin Birikimi*'nin bu dönemdeki macerasına bakmak, dönemin sol hareket ve anlayışlarının bütünlüklü bir resmini vermese de, en azından 70'lerdeki sol/sosyalist hareketliliğin bugüne ciddi bir kalıcı etki bırakmaksızın tarih sahnesinden çekilmesinin ipuçlarını verebilir.

Çalışmanın temel tezi, *70'lerin Birikimi*'nin, zamanın sol/sosyalist hareketine yönelik, mevcut hareketin kendini gündeliğin ve reel-politiğin kollarına bırakmasına istinaden ısrar ve inatla teori-pratik bütünlüğü ve yeni bir sol/sosyalist kültürün gerekliliğinden hareket eden bir tür tashih girişimi olarak ele alınabileceğidir⁶. Bu çalışmaya göre *70'lerin Birikimi*, dönemin pek moda algı ve siyaset etme biçimlerinin, önderlik, stratejiler, taktik varyasyonlar ya da mevcut güç odakları arasındaki çekişmelerden muzaffer çıkma amaçlı yaklaşımlarına karşı -bir ayırkodu misali- siyasetin toplumsallaştırılması yoluyla ulaşılabilecek yeni bir siyasal kültürün peşindedir. Dergi, dönemin -Çin-Sovyet kutuplaşması, *Milli Demokratik Devrim (MDD)-Sosyalist Devrim (SD)* tartışması, kır-kent karşıtlığı, köylü-işçi meselesi ve anti-emperyalizm-anti-kapitalizm ikilikleri gibi- gözde tartışma ve yaklaşımlarına olabildiğince eleştirel

⁵ O yıllarda teorik yayın faaliyeti yürütmekte olan dergiler pek tabii ki vardı; fakat bu dergiler daha çok belli bir kurumun teorik mühimmatını sağlamak üzere tesis edilmiş, daha çok yayın organı hüviyetindeydi. Bu bakımdan *70'lerin Birikimi* bir hareket olmaya direnen ve ısrarla oyunun kurallarını demokratik sosyalist bir mecrada yeniden inşa etmeye çaba gösteren niteliğiyle Bourdieu'nün alan mefhumunu liyakatle cisimlemektedir. Bkz. Cihad Özsoz, "Pierre Bourdieu'nün Alan Kavramı Üzerine," <http://istifhane.files.wordpress.com/2010/04/bourdieudealankavrami.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11.2012.

⁶ Bu tashih faaliyeti dönemin siyasal hareket ve kuruluşlarına yönelik bir tür edite edilmiş teorik ajanda hizmeti gibi düşünülebileceği gibi çoklarınınca fazlasıyla yukarıdan anti-demokratik, yer yer snop ve didaktik bir öğreten adam tavrı ve kimi zaman sinizme meyyal bir ironiperverliğin yol açtığı ukalalık gibi de değerlendirilebiliyordu. Bkz. Ayşe Düzkan, "Birikim Neyi Biriktiriyor?," *Birikim* 100 (Ağustos 1997), Bülent Somay, "100," *Birikim* 100 (Ağustos 1997) ve Süreyya Tamer Kozaklı, "Birikim... 'Bir İmkân!'," *Birikim* 100 (Ağustos 1997).

ve mesafeli yaklaşmış ve sosyalizmin temel kaynakları üzerinden safralarından arınmış, yeni bir sosyalist kültür ve eylem teorisi oluşturma amacıyla olmuştur⁷. Burada vurgulanan temel metinlere dönme ve siyasetin toplumsallaştırılması odaklı bir kültürel-toplumsal dönüşüm fikri, *70'lerin Birikimi*'nin, bu çalışmada, bir tashih girişimi olarak nitelendirilmesinin de temel sebebidir⁸.

70'lerin Birikimi, 1975 yılının Mart ayında yayın kurulunda Murat Belge, Yavuz Çizmeçi, Onat Kutlar, Ömer Laçiner ve Can Yücel'in olduğu ve fikri temelleri 12 Mart hapishanelerinde atılan bir aylık sosyalist kültür dergisi olarak yayın hayatına başladı. 12 Mart Muhtırası akabinde sol-sosyalist hareketin dağı(tı)lmasının sosyalistlerde yarattığı büyük hayal kırıklığı - 1974'teki genel af sonucu önder kadroların salıverilmesiyle beraber- yerini, devrimin kapıda olduğuna dair naif bir inanca bıraktı.

70'lerin yeni teorik pozisyon alışlarının işlendiği yepyeni bir meca olarak *70'lerin Birikimi*, hiç beklenmedik bir kitleselleşme ve sol-sosyalist uyanışın ortaya çıkması ve bu durumun yenilgiden ders alma sürecinin ertelenmesi ve yerini "sandığımız kadar hatalı değilmişiz meğer"⁹ duygusuna

⁷ Bu minvalde Şirin Tekeli'nin şu sözleri dikkate değer: "*Birikim*, o yılların "sol"una egemen olan çeşitli ortodoksluklara, bağnazlıklara karşı çıkan, solda tartışılan tezleri başka dergilere damgasını vuran vurucu, yıkıcı, öldürücü üslûptan çok farklı, yumuşak, adeta "feminen" bir üslûpla gündeme getiren, o yıllarda gözünü "Batı" dışındaki her yöne -Arnavutluk'a bile- çevirmiş olan Türkiye solu için, bir yenilik olarak "Batı" solunda -başta NLR [New Left Review] olmak üzere- entelektüellerin nelerle uğraştığına ilgi duyan, tartışmalarını aktaran ve Türkiye için yeni sorunsallar öneren -Murat'ın açtığı "Edebiyatta Doğu-Batı sorunsalı" gibi- benzersiz bir dergiydi." Şirin Tekeli, "Çalakalem Birikim Anıları," *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 173.

⁸ Burada Bülent ve Nazan Aksoy'a başvurulabilir: "Ancak, asıl ilginç olanı, söz konusu incelemelerin, bilinen, olumsuz anlamı dışında, farklı bir "ortodoks Marksist" görüşle, yani teorinin başlangıçtaki, klasiklerde kendini gösteren asıl ilkeleri ışığında yazılmış olmasıdır. Bu yazarlar, bu açıdan yeni bir ortodoks Marksist tanımı vermişlerdir. Böylece, Marksizm adına öne sürülen anti-Marksist teoriler "sapkın" (heretic) "yeni Marksistler" in görüşleriyle değil, bizzat klasiklerin temel ilkeleriyle çürütülmüştür. Bu, çok önemli bir teorik başarıydı." Bülent Aksoy ve Nazan Aksoy, "Yirmi iki Yıl Sonra Birikim," *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 71.

⁹ Ömer Laçiner, "Bir Yolculuk ve Pusula", *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 55.

birakmasıyla; “vakit konuşmak değil eyleme vaktidir” hengâmesinde ortaya çıktı. Dergi, teorik tartışmaların yahut sosyalizmin kendine/özüne dönük sorgulamaların yapıldığı, teori ile pratiğin mütemmim cüz olduğu ve sosyalizmin ereksel bir zorunluluk değil etik bir seçme olduğu tespitinden hareket eden, Marksist olsun olmasın akıllı, düşünen, teorik ürün veren insanların bir arada bulunduğu bir platform olmak amacıyla¹⁰ yayıma başladı. *70'lerin Birikimi*'nin, bu tavrıyla, devrim stratejisi oluşturanların, yığınları nasıl mobilize edeceğinin planlarını yapanların arasında bir entelektüel vaha işlevi gördüğü söylenebilir.

70'lerin Birikimi'nde, son döneminin aksine, sosyalizme yönelik teorik tartışmalarının yanı sıra şiirler, denemeler ve sanata, edebiyata yönelik tartışmalara da yer veriliyordu¹¹. Nihayet *70'lerin Birikimi*, 1980 yılının Mart ayında Sıkıyönetim mahkemesince kapatılana kadar sosyalizmin öncelikle kültürel bir dönüşümü gerektirdiği anlayışını layıkıyla yerine getiren bir külliyatı yayınladı.

Dönemin dünya-tarihsel ve yerel bağlamının kısaca ortaya konulması, çalışmanın salahiyeti açısından olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Bu bakımdan ilkin dünyada ve Türkiye’de özellikle 1960’lar sonrasındaki siyasal-toplumsal gelişmeler ve sol/sosyalist hareketin seyrine derli toplu bir bakış, *70'lerin Birikimi*'nin çıkış dertlerinin daha iyi anlaşılması bakımından da elzemdir.

¹⁰ Tüba Çandar, *Murat Belge, Bir Hayat...* (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 180-1.

¹¹ Hatta Tanıl Bora, damardan bir hikaye ve şiir olmasa bile akademik bir soğukluktan nasiplenmemiş bir denemenin ya da edebiyat eleştirisinin eksikliğinin derginin ikinci döneminin önemli bir noksanı olduğunu belirterek bu noksanın akademik müşkülpesentliğin fazlasıyla spekülasyona ve üslupçuluğa teşne deneme türüne galebe çalmasından kaynaklandığını dile getiriyor. Tanıl Bora, “100 Sayı Birikim – Neye Yaradı?”, *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 60.

Dünyada, '68 sonrasının muazzam teorik-pratik hareketliliğinin, özellikle felsefi, siyasal ve akademik alanda ciddi yansımaları olduğu günlerde, reel sosyalist pratikler ve Marksist teorinin kendisine eleştirel bir mesafeye yaklaşmasına yol açan bir dizi gelişmeden söz edilebilir. Yapısalcılığın ve kültürel çalışmaların pek muteber akademik çalışma sahaları olduğu bu dönem, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) itibar yitirdiği, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) sosyalistler nezdinde ciddi bir alternatif haline geldiği; bunların yanı sıra '68 esinli, kimlik odaklı yeni toplumsal hareketlerin dünya sahnesi çıktığı bir dönemdir. Öte yandan Sovyet-Çin çekişmesinin artık enikonu siyasal çıkar ve nüfuz mücadelesine dönüşmesi, reel-sosyalizmin ana arterleri olan bu iki yapının sosyalizmin temel değerleriyle çelişen bir hüviyete bürünmesi, ve ayrıca Avrupa'daki komünist partilerin genelinin de bu çizgilere yönelik herhangi bir eleştirel tavır göstermeyişi bu dönemde ciddi bir eleştirel Marksist üretime vesile olmuştur.

Sol/sosyalist hareketin -bilhassa '68 sonrasında- yaşadığı köklü sorunlar özellikle Fransa ve İngiltere'de Yeni Sol anlayışları ortaya çıkardı. Aslına bakılırsa '68'e de esin veren hareketlenmeler Sovyetler'in giderek kendi iç konsolidasyonunun gereklerini dünya devriminin temel yol haritasıymış gibi reçetelendirerek bilhassa Üçüncü Dünya'daki kalkışmaları kendine tabi bir ulusal kurtuluş mücadelesine evriltmekteki ısrarlı tavrına karşı da doğmuştu. Stalin sonrası ümit vaat eden bir öz eleştiri ve yenilenme sürecine giren SSCB'nin, kendi denetimindeki memleketlerde cereyan eden muhalefet hareketlerine karşı bir o kadar müsamahasız bir tavır takınması, Avrupa komünist partilerine mensup dönemin kalabalık bir entelektüel grubunun

alternatif teorik-pratik arayışlara yönelmelerini beraberinde getirdi. Bu ekibin bir kısmı Üçüncü dünyayı “Sovyet yayılcılığı”na karşı tetikte olmaya davet eden Çin’e yönelmiş, bir diğer kısmı teorinin Sovyetik çarpıtmalarından kurtarılıp asli kaynaklar üzerinden yeniden tanımlanması çalışmalarına girişmiş, bir başka kısmı ise yeni yeni ortaya çıkmakta olan toplumsal hareketlerin teorik ajanda da oluşturduğu vizyon genişlemesinin artikülasyonuna çaba göstermiştir.

Öte yandan -özellikle 1960'lara kadarki süreçte- SSCB'nin, “tek ülkede sosyalizm” şiarıyla Soğuk Savaş döneminin denge siyasetinde ısrarcı olması ve -temel çelişkinin merkez ülkeler odaklı emperyalist sistemden kaynaklandığı iddiasıyla- çevredeki sol/sosyalist siyasal etkinliklerin ulusal çapta sosyalist devrimler değil merkezdeki krizin derinleştirilmesi amacını taşıyan bir “anti-emperyalizm” temelinde yürütülmesini yeterli görmesi, kendi çizgisindeki - krize ancak ikincil bir katkı yapacak olan ve stratejilerini bu yönde değiştiren- çevre ülke sol/sosyalist hareketlerinin giderek marjinalleşmesinin yolunu açtı. 60'lar sonrasında, emperyalist sistemde öngörülen krizin gerçekleşmeyişi ve merkezdeki kutuplar arasındaki toplumsal siyasal eylemi uyuşturan kahredici denge, merkez odaklı krize dayanan stratejileri geçersizleştirmiş ve sol/sosyalist siyasal eylemin mecrasını çevre ülkelere kaydırmıştır¹². Buralardaki muazzam toplumsal ve siyasal hareketlilik, SSCB'nin kontrolündeki çevresel unsurlara tevdi ettiği cari eylem programına yönelik ciddi sorgulamaları da beraberinde getirmiştir.

¹² Ömer Laçiner, *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?*. (İstanbul: Birikim Yayınları, 2007), 42-3.

ÇHC'nin SSCB karşısındaki agresif tutumu çevresel sol/sosyalist hareketlerde de hemen yansımaları buluyor ve bu alanda da ciddi bir kutuplaşmayı meydana getiriyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) karşı verdiği savaşı kazanan Vietnam -ne ÇHC ne de SSCB tandanslı olan- görece bağımsız tavrıyla, bu çekişmeden sıdki sıyrılanlar nezdinde de bir umut kapısı işlevi görüyordu. Öte yandan Küba'daki devrim giderek kurumsallaşarak nispeten Sovyetik bir çizgiye çekilirken, devrimin mimarlarından Ernesto "Che" Guevara, enternasyonalist romantik devrimciliğin ölümsüz timsali oluyordu. '68 Hareketi'ne de esin veren bu romantik devrimcilik bir diğer yandan Latin Amerika gerillacılığının da temel motivasyonlarındandı.

Türkiye'de ise Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) yarattığı dinamizm, giderek gelişen işçi hareketi, 1960 sonrası görece serbest ortamında yapılan ciddi yayın ve kültür faaliyeti ve bütün bunların etkisiyle artık enikonu radikal bir hüviyete bürünen bilhassa üniversite gençliği temelli sol-sosyalist hareket, Çin-Sovyet kutuplaşması ve sol-sosyalist mecradaki -12 Mart'ın yarattığı travmatik etkinin yol açtığı- çok parçalılık gibi bir dizi hâl ve gelişmeden bahsedilebilir. 12 Mart'a kadarki süreçte, işçi hareketindeki ciddi yükseliş, 1961 Anayasasının siyasal örgütlenmenin önündeki engelleri kaldırması ve ithal ikameci bir iktisat politikasıyla halkın yaşam standartlarındaki görece iyileşme gibi etkenler sol/sosyalist siyaseti Türkiye halkı açısından da ciddi bir alternatif haline getirmiştir. 27 Mayıs Askerî Darbecilerinin, siyasal iktidarı -Demokrat Parti (DP) tipi popülist bir siyasal hareketin gelişmesini önlemek amacıyla- devlet kurumları lehine düzenleyen, buna karşın kitlelerin siyasal örgütlülüğünün de önünü açan siyaset etme biçimi; bu amacında başarılı olamamış ve söz konusu

“devrim”in tamamlanamadığı anlayışından hareket eden ve bu görevi ordunun tekrar üstlenmesi gerektiğini savunan Yön dergisi çevresini ortaya çıkarmıştır. Bu çevrenin genç radikal subaylar üzerinden sosyalist denemeyecek buna karşın “kapitalist [de] olmayan yoldan kalkınma” şiarından hareket eden cuntacı girişimi, sol/sosyalist hareketler nezdinde de devrim stratejileri açısından ciddi ayrışmaları beraberinde getirmiştir.

Mihri Belli ve arkadaşlarının, Türkiye'nin sosyalizme doğrudan geçişe imkan vermeyen görece “geri” sosyo-ekonomik koşulları nedeniyle ilkin bu türden bir geçişe imkan verecek tarihsel-toplumsal koşulların tesisi öngörüsünden hareketle ürettiği bir tür aşamalı devrim stratejisi olan *Milli Demokratik Devrim* tezi, 60'lı yıllar boyunca sol/sosyalist hareketi en çok meşgul eden tezlerden biri olmuştur. Bu aşamalı geçiş öngörüsü nedeniyle Yön hareketinin tutunduğu cuntacılık, MDD çizgisi için de muteber bulunmuş ve bu hareketin nispeten dışında görünen -Cumhuriyet tarihindeki sol/sosyalist hareketin tümüne tanıklık etmiş, üretken ve nevi şahsına münhasır bir sosyalist önder- Hikmet Kıvılcımlı'nın da Türkiye Ordusu'nun ilerici karakterini sitayişle anan yazılar yazmasına yol açmıştır.

12 Mart'la beraber ordunun özellikle sol/sosyalist unsurlara yönelik ciddi kovuşturmalara girişmesi, MDD çizgisi ve cuntacı eğilimlerde muazzam bir itibar kaybına yol açmış, artık bu türden bir ortaklığın mümkün olmadığını ortaya çıkışıyla sol/sosyalist hareket içinde, silahlı mücadele taraftarı hareketler kayda değer bir ilgi görmeye başlamıştır. Bütün bunlara karşın hem silahlı mücadelenin özellikle geniş halk kitleleri nezdinde teveccüh görmeyişi hem de dünya-tarihsel siyasal gelişmeler nedeniyle Türkiye'deki sol/sosyalist harekette

ciddi bir teorik-pratik bunalım ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki hareketin, genel itibarıyla dünyadaki birtakım sol merkezlerin yerel temsilciliği biçiminde örgütlenmiş olması nedeniyle o merkezlerdeki tartışma, ayrışma ve mücadeleler buraya da doğrudan yansımıştır. Türkiye sol/sosyalist hareketinin özgün bir format üretememesinin temel nedenlerinden biri de, hareketin genelinde işte bu türden bir bayilik anlayışının cari olmasından ileri gelmektedir.

Bütün bu münakaşanın yanı sıra topyekûn bir sorgulamadan kaçınma tavrı ise dönemin ciddi kitleselleşmesinin yarattığı devrimin çok yakında olduğu yanılsamasından kaynaklanmaktadır. *70'lerin Birikimi*'nin dönemin cari siyaset etme biçimleri içindeki ayrıksı karakteri de tam burada açığa çıkmaktadır. Dergiciliğin sadece “somut” bir siyasal partinin faaliyetlerini tanıtıcı ideolojik-politik propaganda aracı olarak düşünüldüğü bir ortamda *70'lerin Birikimi*, - bizzat sosyalizmin kendi krizinden hareketle- kaynak metinler üzerinden yeni bir sol/sosyalist yol haritası çıkarmak amacıyla olması ve derginin kendisini propagandif bir araçsallıkla değil yeni bir sol/sosyalist teorik-pratik faaliyetin ta kendisi olarak düşünmesiyle benzerlerinden farklı bir yerde durmaktadır. Strateji tartışmalarının -günümüzde artık “alfabenin her harfinden örgüt ismi türetildiği” şeklinde alay konusu edildiği- bir bölünme, parçalanma furyasını beraberinde getirmesinin nedenleri arasında, *70'lerin Birikimi*'nin yapmaya çalıştığı türden bir yeni sol/sosyalist siyasal kültürün tesisine burun kıvrmanın payı küçümsenmeyecek çaptadır.

70'lerin Birikimi yukarıda bahsettiğimiz teorik etkinliğin bizzat sol/sosyalist pratiğin kendisi olduğu şiarını liyakatle yerine getirdiği söylenebilir. O döneme kadar özellikle sosyalizmin kaynak metinleri ve buna

katkı yaptığı düşünölen L. Althusser, A. Gramsci, E. Laclau, N. Poulantzas, S. Carillo, L. Colletti ve E. Balibar ve Marksist denemese de eleştirel toplum teorileri açısından ciddi önemdeki M. Foucault, R. Barthes, C. Lévi-Strauss ve E. Benveniste gibi düşünörlerin metinleri dergi içeriğinin önemli bir bölümünü oluşturdu. Bir diğere yandan bilhassa Ömer Laçiner ve Murat Belge'nin sol/sosyalist hareketin ve sosyalizmin sorunlarına dair telif çalışmaları da dergide ciddi bir ağırlığa sahipti.

70'lerin Birikimi'nin sol/sosyalist hareketin en cafcaflı dönemindeki bu beş yıllık yayın sürecini, derginin simge isimlerinden Ömer Laçiner şu şekilde değerlendirmektedir:

“Birikim'in 1975-1980 yılları arasındaki kendi iç evrimini, şu üç safhada özetleyebiliriz galiba. İlk evrede sosyalizmin temel, klasik metninin yeniden yorumlanmasına ya da böyle yorumlar, katkılar yaptıklarına inandığımız düşünörlerin tanıtılmasına ağırlık verdik. Bu evrede söz konusu doğru yorum ve katkıların pratikteki ciddi farklılıkları (örgütlenme biçimi ve öncelikleri, mücadele tarzı vb.) önemli ölçüde giderebileceğine, eylem, davranış ve ilişkilerimizdeki kaygı verici hata ve noksanlıkları düzeltilebileceğine inıyor, bu varsayımla hareket ediyorduk.

Sonra galiba teori-pratik ilişkisinin faydacı, işlevsel bir mantıkla kurulduğunun bilincine vardık. Gerçekten de 'teorik' örtüsünü ve buna eklenen sosyalist hamaseti sıyırıp örgütlerin iç işleyişine, siyasal eylem biçimlerine nesnel olarak baktığımızda bunların siyasal mücadele veren herhangi bir örgütten hiç de farklı olmadıklarını açıklıkla görebilirdik. Siyasetin, siyasal mücadelenin, açık ve gizli örgütlenmenin genel mantığı ve kuralları bizde de aynen geçerliydi, yadırganmıyor, hatta gerçekçilik veya 'siyasal açıdan düşünörssek...' diye başlayan akıl yürütmeler ile meşrulaştırılıyordu.

Sosyalist siyasetin en karşıtlarıyla bile paylaştığı bu siyaset etme mantığı ve araçlarını içeren zemin sabit sayılır, pratiğın zorunlu koşulu addedilir, yani ancak bu mantığa uygun ve onun araçlarını kullanabilen eylemlere 'pratik' denilirse, teorinin o pratiğı değiştirmesi peşinen imkânsızdır veya en iyi ihtimalle gayet sınırlıdır.

İkinci evrede, dikkatimizi sosyalist hareketin pratiklerine temel olan parti, örgütlenme ve eylem anlayışına yöneltmemiz bundandı. Alternatif örgüt ve örgütlenme anlayışına dönük araştırma analizlerin 1976'dan sonra yoğunlaşması bunun ifadesiydi. Buna mukabil klasik metninin yorumu, daha doğrusu merakımızı bu yorumlamalar içinde anlatma yöntemi giderek geri planda kalmaya başlamıştı.

1980'e doğru ise hem alternatif örgüt konusu daha sık ve hemen her vesileyle işlenir olmuş, hem de sosyalist teorik mirasın egemen yorumuna daha net eleştiriler yöneltmenin yanı sıra teorinin yeniden inşasına dönük, yeni bir yaklaşım ve dili daha özgürce kullanan bir tarz belirlemeye başlamıştı.

Bu noktadayken Sıkıyönetimce kapatıldık.”¹³

Derginin herhangi bir siyasal partinin, hareketin yayın organı ya da temsilcisi olmayışı önce kuşkuyla karşılanmış, böyle olmadığına kanaat getirilince durumun kendisi “apolitik” bir eylem biçimi olarak yaftalanmıştır. Hatta Metin Çulhaoğlu derginin 100. sayısına yazdığı değerlendirmede “birinci dönemde görece daha ileri Marksizm bilgisinin aşırı politize edilmiş kullanımı vardır. Daha açığı, Marksizm bilgisi, “devrim stratejisi” eksenli tartışmaların hizmetine sunulmuştur.”¹⁴ diyerek “ilk dönem Birikim’ini ‘siyasi faaliyet yürütmeksizin siyasal etkiye sahip olmakla suçluyor gibidir.”¹⁵

70'lerin Birikimi'nin Türkiye sol/sosyalist hareketi üzerindeki bu paralize edici etkisi, dergi ve hareketin geneli arasında bir tür aşk-nefret ilişkisi yaratmış, dergiyi okuyan fakat bunu kendine dahi itiraf edemeyen bir ikircikliğe yol açmıştır. Bu ruh halinin oldukça iyi bir değerlendirmesini, kendisi de o dönem *Devrimci Yol*'un merkez komitesinde yer alan, Taner Akçam şu şekilde yapmaktadır:

“Teorik olarak, orta yolcu akımlar olarak tanımlanabilecek, Kurtuluş, Devrimci Yol, Devrimci Sol gibi siyasî hareketlerle aynı zeminde duran ama kendisini bu akımların organı olarak tanımlamamak konusunda ısrarlı olan bir dergi söz konusu idi. Bu hareketlerin tümünü kapsayan teorik sorunlarla ilgileniyor, ama kendisini bir siyasetin doğrudan hizmetine sunmuyordu. Ona bağlanmıyordu. Otonom, bağımsız kalmak ve bu hareketlerle düşünme üzerinden bir ilişki kurmak istiyordu. Teorik olarak araya sınır çekilmekte zorlanılan, ama “bize de bağlı olmayan” bir çevre söz konusu idi. Bizler galiba bu dergiyi neremize koyacağımızı bilemiyorduk. Bir taraftan Birikimci olmak bir suçlama olarak kullanılıyordu, ama öbür taraftan

¹³ Murat Belge ve Ömer Laçiner, “Sosyalist Eylem Kendi Amacına İçrek Olmalı,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 35.

¹⁴ Çulhaoğlu, “Birikim...”, 109.

¹⁵ Ulus Baker, “Birikim’in 100. Sayısına Birkaç Dipnot,” *Birikim* 102 (Ekim 1997), 15.

Birikim dergisinin teorik açılımlarından bire bir yararlanılıyordu. Oradaki fikirleri al, ama oraya düşmanlığı da ihmal etme... Tuhaf bir ilişkiydi söz konusu olan (...) Sorunu ancak psikolojik olarak izah edebiliyorum: İçimizdeki gizli Birikimcilik, Birikim dergisi düşmanlığının ana nedeniydi.”¹⁶

Sonuç olarak bu çalışma, *70'lerin Birikimi*'nin dönemin sol/sosyalist hareketinde işgal ettiği ayrıksı konum üzerinden hem döneme hem de sol/sosyalist hareketin teorik-pratik gündemine dair çözümlenmelerle ilerleyecek ve günümüzde de çıkmakta olan bir yayın olarak Birikim'in sol/sosyalist hareket açısından katkıları ve eksiklerini arama çabasıyla neticelenecektir. Bir diğer deyişle *70'lerin Birikimi*'ne dair, derginin 70'li yılların hayli kitlesel sol/sosyalist mecrasında teşkil ettiği heretik pozisyonu daha çok monografi niteliğinde çalışan bu tez, buradan hareketle mutlak teori-pratik ikiliğini bu mikro örnek üzerinden sorunsallaştırma ve dönemin sol/sosyalist camiasında dergi formunun bir örgütlenme enstrümanı olarak nasıl sevk ve idare edildiğine, *70'lerin Birikimi*'nin (bu türden bir sosyal hareket tesisinin kolaylayıcısı olarak araçsal bir karakterde düşünülen yayın yapma faaliyetine) bizzat formun kendisini idealize eden ve böylelikle sol-sosyalist tahayyülü yayın yapma faaliyetinde cisimlemeyi hedefleyen bir sosyalist kültür dergisi olarak tezahür edişine odaklanma gayretinde olacaktır.

¹⁶ Taner Akçam, “Birikim ya da Düşünmenin Özgür Alanı,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 68-9.

1. Dünya'daki Tartışmalar Bağlamında Türkiye'de Sol (1960-80)

Dünya sosyalist hareketinde Çin-Sovyet kutuplaşması gemi aزیya almış ve Stalinizmin “tek ülkede sosyalizm” şiarının tetiklediği üretim güçlerinin dönüştürülmesinden çok geliştirilmesi anlayışının artık enikonu kendini tahkim etmesiyle SSCB, giderek pekişen bir hiper-bürokratik devlet haline gelmiştir¹⁷. Avrupa'daki sol/sosyalist hareketlerin -kapitalist gelişmenin toplumun genelinde görece bir refah artışına yol açmasıyla- zamanla sistemi doğrudan karşısına almayan reformist anlayışlara gark olduğu bu dönemdeki gelişmeler¹⁸, Türkiye'de kısmen de olsa yankılarını bulmuştur. Türkiye'de ciddi bir sol/sosyalist hareketin 1960'larla beraber başladığı düşünüldüğünde, dünya sosyalist hareketindeki bu tarihten önceki gelişmelerin, bu topraklarda pek yankı bulmamış olması makul görünmektedir. Bu bakımdan çoğunlukla kendi dinamiklerinden kaynaklanan bir seyir izleyen Türkiye'deki sol/sosyalist hareket, özellikle 70'lerin ikinci yarısıyla beraber dünyadaki tartışmaların büyük kavgalara ve bölünmelere yol açacak çapta yankı bulduğu bir görünüm

¹⁷ SSCB'nin dönemin sosyalist teori-pratiğini -mevcut ortodoks haliyle dahi- zorda bırakacak çapta sistemle entegrasyonuna karşın ısrarla bu durumun arıziliğine dair umut besleyenlerin ciddi bir başarısızlığa uğramalarının yol açtıklarını Alain Badiou şu sözlerle değerlendiriyor: “Bu girişim başarısızlıkla sonuçlandığında; parti-devlet terörizminin restorasyonu, saf bir sosyalizme veya komünizme atıfta bulunulmasından bütünüyle vazgeçilmesi, devletin kapitalizmin eşitsizlikçi dayatmalarıyla bütünleşmesi gibi tamı tamına aksi yönde sonuçlar doğuracaktır.” Alain Badiou, *Komünist Hipotez*. Çev. Oylum Bülbül, (İstanbul: Encore Yayınları, 2011), 32.

¹⁸ Öte yandan uluslararası kapitalist dünya ile SSCB'nin dünyanın geri kalanına nazaran daha iyi koşullarda oluşu ve ulaştığı görece refah nedeniyle neredeyse tıpatıp bir politik çizgide ortaklaşmasının “en açık ve olumsuz sonucu, dünya devrimi perspektifinin ve proletarya enternasyonalizminin Sovyet ve Avrupa sosyalist hareketlerinin kesimsel çıkarları karşısında ikinci plana atılmasıdır.” Haluk Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*. (İstanbul: Yordam Kitap, 2008), 23.

sergilemiştir. Söz konusu evrimin tarihsel arka planı açısından çok partili yaşama geçiş sonrası siyasal gelişmelere bakmak gerekli görünmektedir.

1.1 Çok Partili Hayata Geçişten 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Türkiye Siyasal Arenası ve 1961 Anayasası ve Etkileri

1950'lerin ikinci yarısından itibaren Demokrat Parti (DP) iktidarının otoriter uygulamalarına karşı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) "formel demokratik hakları ve kurumları merkeze alan"¹⁹ muhalefeti, partinin kendi içindeki dönüşümüne işaret ediyordu. CHP'nin bürokratik yapısı ve kapalı ekonomi anlayışının yarattığı baskı ortamında, DP'nin popülist bir söylemle 1950 seçimlerinde ezici bir çoğunluğun oyunu alarak iktidara gelmesi, CHP'nin de bu türden bir söylemi benimsemesine neden olmuştu. Öte yandan DP'nin esasen dayandığı toprak ağaları ve ticaret burjuvazisi güdümündeki geniş kırsal kitlenin isteklerini -yeni yeni semiren sanayi burjuvazisinin hilafına- yerine getirmekteki ısrarı burjuvazi içindeki yarılmayı hızlandırmış, sanayi burjuvazisi, rejimin bekasından endişeli devlet bürokrasisi, aydınlar ve üniversite gençliğinin CHP'nin etrafında saf tutmasına yol açmıştı²⁰. Ayrıca siyasette ve ekonomide özgürleşme saikiyle iktidara gelmesine rağmen, rahatsız olduğu 1924 Anayasası'nda herhangi bir değişikliğe yanaşmayan DP'nin tutucu

¹⁹ Murat Belge, "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri," *Sol, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 32.

²⁰ 27 Mayıs'ı DP'nin otoriter ve rejimin bekasını tehdit eden uygulamalarına ya da "genç subayların rahatsızlığı"na bağlayan yaklaşımlara karşı sanayi burjuvazisinin oynadığı rol üzerinden sınıfsal açıdan okuyan yaklaşımlar için bkz. Sungur Savran, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri, Cilt 1: 1908-1980*. (İstanbul: Yordam Kitap, 2010), 162-168. Murat Belge, "Ahmet Hamdi Başar'ın kitabı Dolayısıyla 27 Mayıs Üstüne Düşünceler," *70'lerin Birikim'i* 11 (Ocak 1976). Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989), 117-133.

tavrındaki ısrarı, partinin itibarını zedelemişti. Söz konusu itibar kaybı, CHP'deki -seçim yenilgisinin zorunlu kıldığı- dönüşüme ivme kazandırdı ve özellikle 1950'lerin sonuna doğru partinin, özgürlüğü ön plana çıkaran muhalefeti yoğunlaştı. DP'nin devraldığı anayasal düzende önemli bir değişikliğe gitmediği düşünüldüğünde ortaya paradoksal bir biçimde kendi oluşturduğu yasalara muhalefet eden bir CHP çıkmıştı. Ancak CHP'nin formel demokrasiyi ön plana çıkaran bu paradoksal muhalefedinin²¹ olumlu sonucu, 27 Mayıs sonrası süreci demokrasi lehine etkilemesi oldu. Bir diğer açıdan ise 27 Mayıs, "iç pazara yönelik sermaye birikim tarzının, doğası gereği sanayi burjuvazisinin stratejik çıkarları doğrultusunda öngördüğü yeni bir siyasal rejime bonapartist bir askeri müdahale altında geçilmesi işlevini gör[dü]."²²

Seçimle iktidara gelmiş bir iktidarı askeri müdahale ile alaşağı etmek elbette demokratik bir tutum değildi, ancak 27 Mayıs sonuçları itibarıyla liberal demokratik reformlar öngörüyordu ve bu açıdan da 1950 seçimlerini "dengeleyen" bir unsurdu²³. 27 Mayıs'ı takip eden anayasal düzenlemelerin asıl

²¹ CHP'nin bu paradoksal muhalefedinin ikircikli ve pragmatist karakterine ilişkin bkz. Nükhet Turgut, *Siyasal Muhalefet*. (Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984), 270-277.

²² Rıza Tura, "12 Eylül," *Sınıf Bilinci* 4/5 (Ekim 1989), 22. Öte yandan Türkiye'de darbeleri, kendinden menkul iktidar seçkinleri olan bürokrasi ve ordunun toplum üzerindeki tahakkümlerini konsolide etmede kullandıkları bir konvansiyon olarak yorumlayan ve - darbelerin sınıfsal karakterini göz ardı ederek- (Türkiye'de demokratik dönüşüme neredeyse özü itibarıyla teşne ve böylelikle demokratik bir dönüşüm için gerekli toplumsal ittifakın doğal bir bileşeni olan burjuvazi düşüncesinden hareketle) tıpkı emekçi yığınlar gibi onları da bu sürecin mağduru olarak değerlendiren sol liberal izahatın Marksist teori açısından bir eleştirisi için bkz. Sungur Savran, "1960, 1971, 1980: Toplumsal Mücadeleler, Askeri Müdahaleler," *Ön Birinci Tez* 6 (Haziran 1987), 132-168.

²³ Muhalefetteki CHP ve onun çevresindeki sivil aydın, öğrenci ve sanayicilerin rejimin nasıl tahkim edileceğine dair projeleri olsa da darbeyi yapan "genç subaylar"ın kendi durumlarının tahkimatından öte sistematik bir programları bulunmuyordu. Bu durum CHP ve çevresindeki unsurların Milli Birlik Komitesi'nin adeta doğal bir bileşeni olmasını beraberinde getirmiş, 27 Mayıs'ı sıradan bir hükümet darbesi olmaktan çıkarıp kurumsal bir devrime dönüştürmüştür. Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995), 180.

hedefi, “Millet Meclisi’ni başka kurumlarla dengelemek suretiyle, DP’nin (ve ondan önce de CHP’nin) sahip olduğu türden bir iktidar tekeli engellemektir.”²⁴ Bunu da ancak meclise karşı diğer devlet kurumlarının rolünü güçlendirecek ve onları özerkleştirecek düzenlemelerle yapabildi. Bu amaçla, hem üyeleri cumhurbaşkanı tarafından atanan bir Cumhuriyet Senatosu oluşturuldu, hem de mecliste ezici çoğunluğu önleyecek nispi temsil sistemi geliştirildi. Yine, 1961 Anayasası ile bağımsız bir anayasa mahkemesi oluşturulmuş, yargının, yüksek öğretimin ve basın yayın kuruluşlarının özerkliği garantilenmişti. Temel hak ve özgürlüklere daha önce görülmemiş biçimde yer veren söz konusu düzenlemeleri ile 1961 Anayasası demokratik ve ilerici bir olay olmasına rağmen, aynı zamanda “temelde, icraya karşı çeşitli fren sistemleri oluşturan bir anayasa”ydı²⁵. Daha da önemlisi, Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) kurulmasını öngören 1961 Anayasası ile ilk kez orduya anayasal bir statü verilmişti ve zamanla bu statü “anayasanın etkin uygulanışını imkânsızlaştıran” bir ögeye dönüşecekti.

Söz konusu olumsuzluklarına rağmen 1961 Anayasası Türkiye’nin siyasi düşünce ikliminde özgürleşme havası yaratmış ve böylece sol, tarihinde ilk kez yasal bir faaliyet alanı bulmuştu²⁶. Soldaki en eski parti olan Türkiye

²⁴ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Çev. Yasemin Saner Gönen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995): 357.

²⁵ Belge, “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri,” 33. Darbe sonrası iktidar bloku içerisinde kendini bir anda yönetici güç olarak bulan sanayi burjuvazisinin, eskiden elzem olarak gördüğü anayasadaki yürütme erkini frenleme mekanizmaları, gelişen işçi hareketliliğiyle de beraber, zamanla söz konusu sınıfın çıkarlarına aykırı hale gelmiş ve özellikle bu kesimin sözcüsü Demirel’in AP’sinin anayasanın bu nitelikleriyle topluma bol geldiği eleştirileri üzerinden itirazlarına maruz kalmıştır. Bir diğer deyişle sanayi burjuvazisi, kırsal çoğunluğu kontrol altında tutma arzusunun ürünü olan yeni siyasal rejiminden, giderek gelişen işçi sınıfı hareketliliğinin yoğun etkisiyle bizzat kendi bekasını tehdit eden bir niteliğe büründüğü iddiasıyla çabucak yüz geri etmiştir. Bkz. Savran “1960, 1971, 1980,” 140-146.

²⁶ Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*. (İstanbul: Gün Yayınları, 1968), 53.

Komünist Partisi (TKP), tek-parti rejimini “ülkenin ilerici gücü olarak” kabul edip desteklemelerine rağmen, ne tek-parti döneminde ne de sonrasında legalleşebilmişti²⁷. TKP’nin pozisyonu, gerek Komintern gelenekten kaynaklanan katı, kapalı-devre örgüt anlayışı gerekse hâlihazırda var olan, ama DP iktidarı ile yoğunlaşan baskılar²⁸ ve parti içi tasfiyelerle marjinalleşmiş, 60’lara gelindiğinde ise iyice etkisizleşerek, partinin varlığı hissedilmez hale gelmişti²⁹.

1.2 TİP’in Kuruluşu ve Yankıları

Buna karşılık sol için bir ifşaat süreci olarak da düşünülebilecek 1960’lar boyunca legaliteye göre biçimlenmiş yapısı ile TKP’den oldukça farklı bir yerde duran TİP, “eski yeni solun” yegâne temsilcisi oldu. 13 Şubat 1961’de “burjuva partilerinin yedeğinde gitmekten ve işveren çevrelerinin egemenliğindeki partilerden Meclis’e girmeyi de bir kadro ile de olsa istemekten, çok kez reddedilmekten bıkip usandıklarını”³⁰ ifade eden bir grup sendikacı tarafından kurulan parti, TKP’den farklı olarak “halkçılık ölçüsüne varacak kadar heterojen, açık ve enerjik kampanyalar düzenlemeye ve kısa bir süre için sosyalist savları kitlelerin somut sorunlarına bağlamaya muktediri.”³¹ Bünyesinde sendikacı gruplar, Marksist formasyona sahip eski kuşak solcu

²⁷ Murat Belge, *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek*. (İstanbul: Birikim Yayınları, 1989), 39.

²⁸ DP ve CHP’nin o dönemde üzerinde uzlaştığı yegâne mesele sol-sosyalist harekete yönelik kısıyıcı uygulamalardır. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. Çev. Ahmet Fethi, (İstanbul: Hil Yayınları, 1992), 43.

²⁹ 27 Mayıs sonrası yasallaşma umutları suya düşen TKP’nin siyaset sahnesindeki yokluğu, Zeki Baştımaz ve çeşitli Sovyetik yayınların partinin ihtişamına dair verdikleri iddialı demeçlerin aksine, bir İtalyan sosyalist dergisinde partinin halen var olup olmadığını sorgulatacak çaptadır. Jacob M. Landau, *Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar*. Çev. Erdinç Baykal, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1979), 151-2.

³⁰ Kemal Sülker, *100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri*. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976), 158.

³¹ Murat Belge, “Sol”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde. Der. Irvin C. Shick, E. Ahmet Tonak, (İstanbul: Belge Yayınları, 2003): 167.

aydınlar ve militan öğrencilerin yanı sıra Kürt azınlığın temsilcilerini de barındıran parti, bu anlamda oldukça farklı muhalif potansiyeller için ortak bir zemin oluşturmayı başarmıştı³². Ayrıca “60’ların TİP’i geniş kitlelerin vicdanı ve umudu olmayı becermiş, ulaştığı güç oranının ötesinde meşru bir iktidar alternatifini olarak kimlik kazanmıştı.”³³ Söz konusu çeşitliliği ve heterojen yapısıyla Batı’daki örneklerinden de ayırt edilen TİP, “proletarya diktatörlüğü’ne mutabık değilken, kesinlikle sosyalist ve hatta bir barış hareketi biçiminde Sovyet yanlısıydı”³⁴. Batılı sosyalist bir tutum içinde olan parti, bir yandan “sosyal-demokrat bir işlevi” mutlak bir biçimde reddederken, diğer yandan Komintern gelenekten gelen bir “Komünist Parti” gibi de hareket etmiyordu³⁵. O döneme değin TKP’yle anılan radikal sol siyasetin ondan neşet etmeyen bir kesim tarafından kurulan bir oluşumla beraber kimlik kazanmış olması radikal sol-sosyalist siyasetin yasal zeminde kendini anlatabilmesinin önündeki engelleri ve önyargıları aşma ve böylelikle bir meşruiyet edinme sürecini nispeten rahatlatmıştı³⁶. Buna karşın TİP’in kendini TKP’nin olumsuz çağrışımlarından arındırmak adına saplantılı bir yasallaşma angajmanına gark olması önemli politik-stratejik hataları beraberinde getirdi³⁷. Seçimle iktidara gelmeyi amaçlayan TİP’in politikası, sanayileşmeyle birlikte, “sosyalist bir

³² Murat Belge, “Türkiye İşçi Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 8* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), 2131.

³³ Aydemir Güler, *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar*. (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2010), 192.

³⁴ Belge, “Sol”, 168.

³⁵ Belge, *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek*, 38.

³⁶ Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*. (İstanbul: Cem Yayınevi, 1993), 30.

³⁷ Anayasanın getirdiği hak ve özgürlükler dönemin bütün klikleri açısından bir asgari müştereki temsil ediyordu. Mümkün olan en geniş demokratik düzenin membası olarak üzerine titrenen anayasa, ona mugayir her türlü eylemin hainlikle damgalanıp tasfiye edilmesine yol açıyor, TİP’in de giderek parti içi demokrasiden yoksun bir hale gelmesini beraberinde getiriyordu. İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, *Türkiye Solu’nun Eleştirel Tarihi (1908-1980)*. (İstanbul: Evrensel Yayınları, 1994), 267.

partiyi iktidara getirebilecek potansiyele sahip” bir işçi sınıfının oluştuğu ve tarihi-toplumsal bir aşama olarak “burjuva demokratik devrimi”nin 1961 Anayasası ile gerçekleştiği varsayımlarına dayanıyordu³⁸. Bu varsayımlardan hareket ederek sorunu sadece kitlelerin bilincini meşru bir zeminde “doğru bilince” dönüştürmek olarak gören ve dolayısıyla ideolojiyi mekanik bir altyapı-üstyapı ilişkisinin sonucu olarak ele alan partinin bu yaklaşımı ve tabanıyla organik bir ilişki tesis edememesi kendi sonunu hazırlayacaktı³⁹. Bir diğer yandan TİP’in bu aşırı legalizmi ve zamanla buradan neşet eden bir özgüçülüğe yönelmesi, üzerinde ciddiyle düşünülmüş ve müzakere edilmiş bir yaklaşım olmaktan ziyade dönemin fazlasıyla anti-komünist ve anti-sovyetik atmosferiyle takışmaktan imtina etmesinden ileri gelen pragmatik bir yaklaşımdı⁴⁰.

1.3 Milli Demokratik Devrim (MDD) Tezi

Sol düşüncenin serpiildiği bu ortamda TİP’e yönelik en ciddi eleştiriye Milli Demokratik Devrim tezini savunan çevrelerden geldi. MDD tezi, ilk kez Doğan Avcıoğlu tarafından Aralık 1961’de kurulan, TİP’e karşı muhalefetin en önemli odağı haline gelen Yön dergisinde formüleştirildi⁴¹. Otuz binlik tirajıyla

³⁸ Belge, *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek*, 39.

³⁹ Bu noktada TİP’in -ismine rağmen- işçileri ya da toplumun geniş emekçi katmanlarını siyasete doğrudan müdahale eder hale getirmeye dönük bir girişimi olmadığını hatta bırakın bu yönde bir girişimi kitlenin parti içi bir eğitim faaliyetiyle demokratik bir biçimde partinin çeşitli kademelerinde görev alması yönündeki taleplerin çoğu zaman CIA’nın partiyi parçalamaya yönelik operasyonlarının bir parçası olarak değerlendirildiğini vurgulamak gerekir. TİP’in parti içi demokrasi sorununa dair bkz. Rasih Nuri İleri, *Türkiye İşçi Partisi’nde Oportünist Merkezîyetçilik (1966-1968)*. (İstanbul: Yalçın Yayınları, 1987).

⁴⁰ Orhan Silier, “TİP’in 1961-71 Dönemi Üzerine Bazı Tezler,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2158-59.

⁴¹ *Yön*, esas itibarıyla radikal bir aydın hareketinin ortak yayını olarak ortaya çıkmış, o dönem memlekette pek de tevessül edilmeyen meselelere (yeni toplumsal hareketler, işçi sınıfı, sosyal demokrasi, Kürt sorunu, kadın sorunu vb.) sayfalarında yer açmış, rejimin tahkimatına ram bir memur kadrosundan ziyade bir muhalefet hareketini temsil etmiş, Kemalizm’in hayli vülger bir Marksist sosla ihyasına odaklanmış ve yürüttüğü yayın faaliyetiyle 12 Eylül’e kadarki sol-sosyalist hareketlenmenin menşeyini oluşturmuştu. Bkz. Aydınöğlu, *Türkiye Solu*, 85-99.

oldukça geniş bir okur kitlesine sahip olan ve TİP'in Türkiye'de sosyalizmi iktidara getirecek ölçüde büyük bir işçi sınıfının oluştuğu varsayımını paylaşmayan Yön, sosyalist olmasa da o sıralarda daha çok Cemal Abdül Nasır'a referansla kullanılan formülasyonu "kapitalist olmayan yoldan kalkınma"yı benimsemişti⁴².

İlk olarak Yön dergisinde ifade bulan, ancak '60'ların sonuna doğru anti-emperyalist ve Maoocu söylemin dünyadaki yükselişine koşut olarak Aydınlık ve Türk Solu gibi yayın çevrelerince de benimsenen MDD teziye, nüfusun çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu feodal yapıdaki Türkiye'nin -bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak- temel meselesinin "azgelişmişlik" olduğunu savunuyor ve bu nedenle sol/sosyalist hareketin asli amacının "anti-emperyalist milliyetçi mücadele" olması gerektiğini iddia ediyordu. TİP'in parlamenter geçişi öngören Sosyalist Devrim tezine karşı, sınıf temelli bir politika için nesnel koşulların oluşmadığını savunan MDD çevresi, Türkiye'nin "milli demokratik devrim" aşamasında olduğunu, "bir sınıf partisinin, ancak bu devrim başarıya ulaştıktan sonra" kurulabileceğini ileri sürüyordu⁴³. Sosyalizme geçişi iki aşamalı bir süreç olarak ele alan MDD'cilere göre, içinde bulunulan "milli demokratik devrim"

"Köklü sosyo-ekonomik dönüşümlere duyulan büyük özlem, 'yukarıdan devrimcilik'e bağlılığı ifade eden bir elitizm anlayışı, sınıf olgusunun yok sayılışı, modern sınıf mücadelesinin keskinleşme belirtilerinden duyulan telaş, demagojik olmaktan çok ütöpik olarak nitelenebilecek bir 'sınıfsız toplum yaratma özlemi' vb. gibi" nitelikleriyle *Yön*, özellikle başyazarı Doğan Avcıoğlu dolayısıyla, "zaman zaman Marksist terimlerle bezenen (...), döneminin Üçüncü Dünyasında egemenlik kazanan, 'milliyetçi-devrimci' asker ve sivil aydın kadroların yönlendireceği bir devletçi-planlamacı 'yukarıdan' kalkınmacılık"ın da nevi şahsına münhasır bir temsilcisiydi. Bkz. Zeynep Bursa, *Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi*. (İstanbul: Versus Kitap, 2011), 21, 133-162.

⁴² Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş*, 46-47.

⁴³ Murat Belge, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'dan Sonra)," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 7* içinde. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), 1956.

aşamasında öncülüğü fitraten devrimci nüvelere sahip ‘asker-sivil aydın zümre’nin üstlenmesi gerekiyordu⁴⁴.

TİP’in 15 milletvekilini meclise sokmayı başardığı 1965 seçimlerinde, TİP’e oy veren kitleyi işçilerden ziyade, kentli orta sınıfın ve kırsaldaki Kürt ve Alevi gruplarının oluşturması, partinin işçi sınıfını merkeze alan sosyalist stratejisini zora sokmuştu. Sonraki yıllarda seçim yasasındaki değişikliklerin de mağduru olacak olan TİP’in, daha önce de belirtildiği gibi yerel düzeyde kitlelerle organik ilişki tesis edememesi seçim başarısını kalıcı kılmasını engelledi. Partinin kendi cephesindeki bu sorunlara, muhalefetin dozu giderek artan eleştirileri de eşlik ediyordu. 1967’de, Doğan Avcıoğlu tarafından, ilk kez açık bir şekilde eleştirilen TİP, “bir yandan anti-empyralist mücadeleyi bir numaralı mesele sayarken, öte yandan klasik bir proleter-burjuva mücadelesinin sloganlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmak ve zayıflatmak[la]” suçlanıyordu⁴⁵.

1.4 Fikir Kulüpleri Federasyonu’ndan (FKF) Dev-Genç’e Türkiye’de 68’

Memleketteki toplumsal hareketliliğin gençlik nezdindeki en önemli gelişmesi 1965 yılı Aralık ayında TİP üyesi veya sempaticanı ve ağırlıklı oranını üniversiteli gençlerin oluşturduğu Fikir Kulüpleri Federasyonu’nun (FKF) kurulmasıydı. Kuruluş amacını gençlik sorunlarının ülke sorunlarından ayrı tutulamayacağını anlatmak ve sosyalizm için mücadele etmek olarak tanımlayan FKF, ülke gündemini yakından takip etmesi, tartışmalar yapıp ülke gündemine

⁴⁴ Mihri Belli, *Milli Demokratik Devrim*. (Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970), 60-64.

⁴⁵ Doğan Avcıoğlu, “TİP’e Dair..,” *Yön* 168 (17 Haziran 1966), 3.

nasıl müdahale edebilecekleri hakkında değerlendirmeler yapması ve bu minvalde eylemler düzenlemesiyle öğrencilerin sosyalizmi tanıdıkları ve sosyalizm mücadelesine katkı koydukları bir siyasal mecra olarak giderek sivrilmekteydi. 1965’den 1968’e kadar Milli Petrol Kampanyası, “Özel okullar kapatılsın” kampanyası ve “NATO’ya Hayır Haftası” gibi bir dizi eylemle dönemin siyasal gündeminde kendine yer bulan FKF, 1969’da yapılan 5. Olağanüstü Kurultayı’nda Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu/Dev-Genç adını almış ve yeni tüzüğü gereği, sadece öğrenci gençlik arasında değil, işçi ve köylü gençlik arasında da örgütlenme kararına varmıştır⁴⁶.

“TİP ya da Mihri Belli önderliğinde kurulacak yeni bir proletaryanın öncü partisi fikrine karşı, öğrenci kitesinin devrimci kalkışmasını gerçekleştirmek üzere yarattığı ilk siyasal örgüt” olarak Dev-Genç, o vakte kadarki bürokratik görünümlü öğrenci hareketlerinin tersine “dinamik afişleri ve grafikleri”, “belirli okuma listelerine sıkışmayan, kendisini sosyalist geniş ailenin her üyesine bir yandan yakın sayan, onların düşüncelerini okumak, araştırmak konusunda çekincesiz, kompleksiz davranabilen, bu yolla sosyalizmle ilişki kurabilmeyi, daha geniş kitlelerle var olmayı” başarabilmesiyle nevi şahsına münhasırdır⁴⁷. Öte yandan Dev-Genç

⁴⁶ Hüseyin Akyol, *Türkiye’de Sol Örgütler*. (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010), 35-36. FKF bütün bu eylemlerinin yanı sıra Türkiye Sol Hareketi’nde gençlik temelli bir mikrokosmos olarak hareketin bütün zafiyetlerini ve marifetlerini bünyesinde barındıran bir yapıya da sahiptir. “Üniversite gençlik hareketinin çiraklık dönemi” olarak FKF, bağlaşıklık bir gençlik hareketinin sınırları ve aşma çabalarının mahiyetini göstermesi ve Sol’un “çok parçalı halinin ilk yoğrulduğu tekne” olması bakımından dikkate değer olsa da bağlaşıklığın getirdiği iç çekişmeler dolayısıyla da sınırlı bir etkiyi ifade etmektedir. Bkz. Kerem Ünüvar, “Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969),” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 828.

⁴⁷ Kerem Ünüvar, “Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (1970-1071),” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 830, 833.

“hareketin[inin] geleneksel sol çizgilerden taşan özellikleri o dönemdeki TİP’in temsil ettiği uluslararası sosyalist hareketin donmuş siyasi kalıplarına bağımlı, tutucu bir yapıya sahip olan anlayışlardan kopuşları getir[miştir.]”⁴⁸ 1970 yılında yapılan 6. Kurultay’da seçilen Ertuğrul Kürkçü’nün son genel başkanı olduğu Dev-Genç, 12 Mart Muhtırası sonrasında birçok demokratik örgüt ve kuruluş gibi kapatıldığında 15-16 Haziran vb. işçi-emekçi eylemlerinde ön safta yer alan ve dönemin siyasal gündemine ciddi etkileri olan bir örgütlülüğü ifade ediyordu⁴⁹. Özellikle 15-16 Haziran sonrası iyice yoğunlaşan baskılar ve ciddi bir ivme kazanmış toplumsal hareketliliğin beraberinde getirdiği strateji taktik tartışmaları sonrası Dev-Genç, 71 Devrimciliğinin üç önemli aktörü Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (THKP-C), Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist (TKP/ML) ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)’nu bağrından çıkarmıştır. Böylelikle Dev-Genç 60’lardan beri sürekli ivme kazanan toplumsal hareketliliğin makul bir mecra bulabilmesi gibi önemli sorumluluk ve vizyon gerektiren bir durumla baş başa kalmış ve kimilerince bu işi becermiş, kimilerince de 1980’lere kadar giderek derinleşerek devam eden sol krizin önemli bir parçası olmuştur⁵⁰.

60’lar boyunca sol düşüncüyü biçimlendiren TİP ve MDD grubu arasındaki tartışma, 1968’de tüm dünyayı sarsan öğrenci olayları ile birlikte ikincinin lehine dönmüştü. Bu dönüşümde MDD’nin öğrenci radikalizmini

⁴⁸ Oğuzhan Müftüoğlu, *Geçmiş Aşabilmek*. (İstanbul: Bireşim Yayınları, 2000), 193.

⁴⁹ Engin Höke, (Der.), *1960’lardan 1980’e Gençlik ve Mücadelesi*. (İstanbul: Simga Yayınevi, 1989), 57.

⁵⁰ Bu konudaki tartışma için bkz. Ergun Aydınöğlü, *Türkiye Solu (1960-1980)*. (İstanbul: Versus Kitap, 2007), 243-253 ve Ergun Aydınöğlü, *“Sol Hakkında Her Şey” mi?*. (İstanbul: Versus Kitap, 2008), 125.

benimseyen tavrı kadar, TİP'in, Batı'da klasik sol partilerin yaptığı gibi, üniversite işgalleri karşısındaki ihtiyatlı ve pasifist tutumunun da payı büyüktür.

Ortaya çıkış koşulları, uluslararası niteliği ve uzun vadeli sonuçlarıyla bugün bile önemini yitirmemiş tarihsel bir fenomen olarak '68 Hareketi, hâlihazırdaki siyasi yapılar ile yükselen muhalif hareketler arasındaki kopuşu ifade eder. "Eski dünyanın üstüne bir çul örterek onunla ilişkiyi kesmek ve henüz denenmemişi denemek gibi bir dürtü"den hareket eden '68 Hareketi, bildik haliyle geleneksel dünyaya başkaldırıcıyı öngörüyor, mevcut siyasal dili sorunsallaştırarak, yeni bir dil oluşturmayı öneriyordu. Bu yüzden hareketin hedefi, mevcut yapılarıyla, ne salt kapitalizmle ne de salt sosyalizmle sınırlı idi. "Sömürgelerdeki bağımsızlık savaşları, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da savaş sonrası sosyal politikaların iflası, tüketim kapitalizminin bütün olumsuzluklarıyla ortaya çıkması ve mevcut komünist/sosyalist hareketlerin yeni ortaya çıkan sosyal problemler karşısında atıl kalması bu dinamizmi besleyen ana hatları oluşturuyordu." Bu durumun sol düşüncedeki izdüşümü, işçi sınıfını merkeze alan ve parlamenter zeminde muhalefeti savunan klasik teorilerin gözden düşmesi ve "anti kolonyalizm, kadının özgürleşmesi, ırkçılık karşıtlığı, silahlanma karşıtlığı gibi klasik Marksizmin gündemine hiç girememiş verimli konuları politikanın merkezine taşıya[n]" Yeni Sol'un yükselişi oldu⁵¹.

⁵¹ Yiğit Akın, "Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri," *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8 Sol* içinde. Ed. Murat Gültekinil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 87-88. Sartre, Marcuse, "Genç Marx" ve Bloch'dan aldığı -çoğunlukla fragmanter- esinler üzerinden "devrimci ve tarihsel özne olmanın, üretim ilişkilerinden ve maddi hayatın analizinden türetilen bir mezuniyet ve memuriyet salâhiyeti olmadığı temel kabulü"ne dayanan bu *Yeni Sol* düşünce, "devrim ve devrimci özne namına bir bolluk devri" ve Devrim'in tekrarı "müşkül bir geçmiş zaman hadisesi olmaktan çıkıp güncelleşmesi"ni ifade eden '68 Hareketi'nin nazarı zemini teşkil ediyordu. Bkz. Tanıl Bora, "'68: İkinci Eleme," *Birikim* 109 (Mayıs 1998), 30-31.

'68 Hareketi -tüm dünyayı etkisi altına alan uluslararası karakterine rağmen- her ülkede farklı şekiller aldı ve farklı sonuçlar verdi. Örneğin Batı'da daha çok bir "toplumsal hareket" niteliğindeki olay, "kendini iktidar alternatifi olarak koymadı, ama topluma genel ve uzun vadeli etkileri daha derin ve yaygın oldu."⁵² Türkiye örneğinde ise, '68'in, "toplumsal"dan ziyade, iktidarı ele geçirmeye odaklanmış "politik" niteliği ön plana çıktı⁵³. Bu şekillenişte, Türkiye'de solun köklü bir geleneğe sahip olmayışının payı oldukça büyüktü. Türkiye'deki sol/sosyalist hareket, Batı'dan farklı olarak, "dünyadaki bürokratik-merkezîyetçi sosyalizmin" ve bu sosyalizmin sonuçlarından haberdar değildi. Kendinden başka yetke tanımayan ve kendi dışında gelişen her hareketi sapkınlık olarak tanımlayan geleneksel solun bu tavrının somut tezahürü olan Çekoslovakya'nın işgalinin, Türkiye'de şaşkınlıkla karşılanması sol geleneğin söz konusu hamlığından kaynaklanıyordu⁵⁴.

Gerek 1968'de Avrupa gençliğinin fitili ateşlemesiyle tüm dünyayı saran protesto ve direnişlerin, gerekse Sovyet Rusya'nın bürokratik-otoriter zihniyetini teyit edercesine Prag'ı işgalinin Türkiye'deki yansımaları, uzun vadede önemli sonuçlar doğurdu. Her ne kadar heterojen yapısı ve legalist tavrıyla ile kendinden önceki sol çizgiden ayrılrsa da, daha önce de söylediğimiz

⁵² Murat Belge, "'68 ve Sonrasında Sol Hareket,'" *Toplum ve Bilim* 41 (Bahar 1988): 154.

⁵³ '68 Hareketi'nin mevcut teorik Marksist bagajı da sorunsallaştıran tavrı Türkiye gibi o teorik bagajı dahi yeni alımlayan bir ülke için fazlasıyla karmaşık bir mesaiye tekabül ediyordu. Hızlı olmanın ve dönemin coşkulu gelişmelerine ivedilikle yanıt vermenin en temel siyasal yetkinlik emaresi addedildiği bir dönemde bu karmaşık mesaiden ziyade en *devrimci ve pratik* olana angaje olmak daha getirisi yüksek sayıldı. Bkz. Ömer Laçiner, "Bir Aydınlanma ve Aydın Hareketi Olarak '68,'" *Birikim* 109 (Mayıs 1998), 22.

⁵⁴ Artçı etkileri bakımından 1848'den sonra dünya-tarihsel bir devrim niteliğini hak eden yegâne hadise olan *68 Hareketi* açısından Türkiye 68'i tam da onun sorunsallaştırdığı geleneksel sistem-karşıtı hareketlerin yeniden ihyasına odaklı bir yaklaşıma sahipti. Bu durum Türkiye 68'inin yeni teorik tavrı alışlara dair şaşkınlığı ve sol geleneğin yokluğundan kaynaklı hamlığının nişanesi olarak okunabilir. Bkz. Bülent Somay, *Çokbilmiş Özne*. (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 84-85.

üzere stratejisi en temelde işçi sınıfına dayanan TİP için 1968'deki hareketlilik bir tür amaçtan sapmaya işaret ediyordu. TİP'in üniversite işgallerine karşı ihtiyatlı tutumu, dönemin önemli siyasi aktörleri olan öğrenciler ile parti arasındaki ilişkilerin zayıflamasına neden oldu. Ancak partinin öğrencilere karşı mesafeli tutumu ilk defa '68'le karşımıza çıkan bir durum değildi. Daha önce de, Mehmet Ali Aybar ve arkadaşları gençlik kollarına özerklik verilmesine ve gençlerin 1964'teki Büyük Kongre'ye katılmalarına karşı çıkmışlardı. '68 Hareketi ise seçimle iktidara gelmeyi planlayan TİP yönetimi için, bu planı bozabilecek bir unsurdur. TİP'in öğrenci eylemlerine mesafeli duruşuyla Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki sosyalist/komünist partilerin '68 Hareketi'ne yaklaşımı arasında yerel birtakım hususiyetleri göz ardı edildiğinde mesafelilik bakımından benzerlikler vardı⁵⁵. TİP'in ihtiyatlı tutumunu, "Sovyet revizyonizminin etkisinde kalmak olarak değerlendiren" MDD grubunun devrimi darbeye indirgeyen ve bu doğrultuda asker-sivil aydın zümreye öncelik atfeden yaklaşımı, TİP'ten istediği ilgi ve alakayı göremeyen gençlerin ilgisini tam da bu dönemde kendine çekebilme başardı. Bir diğer deyişle TKP ve MDD çevresi, TİP'in pratik politik faaliyette yeterince deneyim sahibi olmayan yönetici kadrosuna nazarla uluslararası komünist hareketin tedrisatından geçtiğinden gençliğin siyasal hareketliliğini sitayişle karşılayıp dikkate almış, böylelikle bu kitleyi etkilemeyi becerebilmişti⁵⁶.

⁵⁵ Bu mesafe, Türkiye'de düzen değişiminde strateji ve taktiğin radikallik dozajını, Batı'da ise mevcut siyaset etme biçimlerinin otoriter ve fazlasıyla bürokratik kurumsal niteliğinin eleştirisini içeriyordu. Bkz. Aylın Özman, Yavuz Yıldırım, "1968 Öğrenci Hareketleri ve TİP," *Birikim* 235 (Kasım 2008), 69.

⁵⁶ İsmet Akça, Stefo Benlisoy, "Ergun Aydınolu'yla Söyleşi: Mevcut Sol Kadrolar Atılım Yapma Potansiyelini Tüketti," *Mesele* 26 (Şubat 2009), 44.

‘68 karşısındaki tutumu ile öğrenci desteğini MDD grubuna kaptıran TIP, bir diğer önemli kaybı da, genel başkan Mehmet Ali Aybar’ın Sovyet işgalini kınamasıyla, kendi kadrosunda yaşayacaktı. Aybar’ın, “özgürlük” sorununu temel çelişki haline getiren formülasyonu, işgale karşı çıkışını “boyutlandırması”, Sadun Aren, Behice Boran ve Nihat Sargın gibi partinin ileri gelenleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve daha sonra başka bölümlere de kapı açacak bir ayrışmaya neden olmuştur⁵⁷. Başından beri aydınlar, sendikacılar ve Doğulular vb. gibi grupların koalisyonu olarak değerlendirilen TIP’te, zaman içinde bütün bu unsurları ortaklaştıracak bir siyasal ufuk yaratılmadığı ve onları bir arada tutacak bir iç demokrasi yapısı da tesis edilemediği için -parlamentarizmin de olanakları tükenince- neredeyse kerhen bir beraberlik hüviyetine bürünen söz konusu koalisyonun dağılması kaçınılmaz hale gelmiştir⁵⁸.

TIP’in 1965 seçimlerinde ve ‘68 Olayları’nda yaşadığı tecrübeye benzer bir şekilde, MDD grubunun “yoğun feodalizm, montaj sanayini temsil eden komprador burjuvazi ve emperyalist sömürü”nü ön plana çıkaran Türkiye analizi de, 15-16 Haziran 1970’deki işçi yürüyüşünün geniş kitleliliği karşısında büyük hasar almıştır. Adalet Partisi (AP) iktidarının sendikal mücadeleyi kısıtlamaya yönelik yasa tasarısını protesto etmek için Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) tarafından düzenlenen 15-16 Haziran İşçi

⁵⁷ Mustafa Şener, “Türkiye İşçi Partisi,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 362. Dönemin sol tartışmalarını bunların sosyo-politik nedenlerini ve çözüm önerilerini, yine dönemin kanaat önderleri ve akademisyenleriyle mülakatlar yoluyla değerlendiren ilginç ve kıymetli bir çalışma için bkz. Çetin Yetkin, *Türkiye’de Soldaki Bölünmeler, 1960-1970: Tartışmalar, Nedenler, Çözüm Önerileri*. (Ankara: Toplum Yayınevi, 1970).

⁵⁸ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999), 7.

Yürüyüşü, beklenin çok ötesinde bir katılıma sahne olmasının anlamını Yıldırım Koç şu sözlerle değerlendiriyor:

“15-16 Haziran, sosyalist harekette işçi sınıfının toplumsal devrimdeki rolü ve müttefiklerine dayalı tartışmalar bakımından pratik bir araç rolü oynayarak hareketin sonraki gelişimi üzerinde tayin edici etkilerde bulundu. Bu büyük bağımsız kitlesel işçi hareketi birinci olarak işçi sınıfının toplumsal varlığı ve bilinci bahsindeki tartışmayı kapattı. Türk Solu ve Devrim çevrelerinin hala iddia edegeldikleri işçi sınıfının toplumsal devrimde önderliği rolünün söz konusu olamayacağı ya da tartışmalı olduğu perspektifi 15-16 Haziran’da işçilerin tüm demokratik taleplerin taşıyıcısı olarak davranma yeteneği göstermeleriyle bir anda tartışma gündeminin dışına düştü.

15-16 Haziran çeşitli iş kollarında ve illerdeki işçilerin ücret dışı haklar için ortaklaşa ilk eylemi olması açısından, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi içinde özel bir yere sahiptir. (...) 15-16 Haziran’ın diğer bir özelliği, işçilerin, kendi destekledikleri partinin tavrını reddederek ortak sınıf tavrında birleşmeleri idi.”⁵⁹

Politize olmuş, oldukça geniş bir işçi sınıfının varlığı TIP’in tezini destekler nitelikte olmasına karşın bu sefer de bölünmelerle iyice etkisini yitirmiş olan parti, bu bilinçli kitleyi mobilize edecek güçten oldukça uzak görünmekteydi⁶⁰. “İşçi sınıfının olmadığı ülkelerde devrimciler ara tabakaların öncü rolü oynamasına razı olmalıdır” sözüyle yetişmiş devrimci gençlik” ise, bu kitlesellik karşısında “garip” bir tutum sergileyerek enerjilerini işçi sınıfına yöneltmek yerine, bir “olmuşluk” duygusuyla kent veya kırsalda gerilla hareketine girişti⁶¹.

⁵⁹ Yıldırım Koç, *100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi*. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1998), 120. Bu eylem sonucunda yüzlerce nitelikli işçi işini kaybetmiş ve ciddi kovuşturmalara uğramıştır. Bu eylem 12 Mart’a giden sürecin iyice hız kazanmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi*. (Ankara: Epos Yayınları, 2010), 233-235.

⁶⁰ TIP’in 15-16 Haziran’a mesafeli ve ihtiyatlı bir iyimserlikle yaklaşması partinin o dönemdeki güçten düşüşünden kaynaklanan bir takatsizlikten ziyade TIP’in kuruluşundan beri kitleyle olan zayıf bağlarından kaynaklanan yapısal bir sorunun tezahürüdür. Parti, normalinde, sevk ve idare etmeyi bırakın bizzat örgütleyicisi olması gereken bir hareketin hakikaten sadece “yanında” olmuştur. Turgan Arınır, Sırrı Öztürk, *İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran*. (İstanbul: Sorun Yayınları, 1976), 421.

⁶¹ Belge, “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri,” 37.

1.5 12 Mart'a Giden Yolda Mahir Çayan'dan İbrahim Kaypakkaya'ya Sol Silahlı Mücadele'nin Tezahürü

15-16 Haziran'ın beraberinde getirdiği tartışmalar ve sonrasındaki sıkıyönetim döneminin sol üzerindeki -kendi durumunu tarihsel sorumluluk addederek meşrulaştıran, güzelleyen ve yücelten belli bir ideolojik angajmana sahip- bunaltıcı ve zorbaca baskısı, sosyalizmin legal parlamenter yoldan inşasına dair umutları ciddi anlamda zedelemiş ve son birkaç yıldır Dev-Genç içerisindeki belli grupların tartıştığı silahlı mücadele seçeneğinin pratiğe geçirilmesi sürecini hızlandırmıştır.

MDD'yi savunan saflarda MDD'nin ancak silahlı ve savaşı bir parti tarafından hayata geçirilebileceği görüşünün teorik zeminini hazırladığı THKP-C'nin fikri temelleri, ortaya çıkışına yol açan FKF ve TİP içindeki teorik tartışmaların ağırlıklı bir kısmını yürüten Mahir Çayan ve bir grup arkadaşı tarafından atılmıştır. 1970 sonbaharında kurulan ve 1971 Nisan'ın da İsrail Başkonsolosu'nun kaçırılmasına kadar finansman amaçlı birkaç banka soygunu gibi eylemlere imza atan THKP-C, Efraim Elron'un kaçırılması gibi sansasyonel bir eylem sonrası THKP-C 1 No'lu Bildiri'yi yayımlayarak kendini kamuoyuna duyurdu. 12 Mart Muhtırası sonrası ağırlaşan baskılar ve Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını engellemek gibi gayelerle Karadeniz kırsalında gerilla mücadelesine başlayan THKP-C'nin bu süreci, üç İngiliz teknisyenin kaçırılması sonrası Niksar'ın Kızıldere köyünde lideri Mahir Çayan ve merkez komitesinin tamamına yakınının katledilmesiyle son buldu. THKP-C, Türkiye Sol Hareketi'nde "kendi gücünü esas alan"⁶² ve böylelikle herhangi

⁶² Ömer Laçiner, "THKP-C: Bir Mecranın Başlangıcı," *Toplum ve Bilim* 78 (Güz 1998), 9.

bir unsurun yedekleyicisi olmaktan imtina eden bir özgüvene sahip olması, iyi kötü kendi pratiklerine kılavuzluk edecek -70'lerin sol radikalizmine de denk düşün⁶³- eklektik de olsa bir teorik yaklaşımı bulunması, “kendini uluslararası komünist devrimci hareketin bir parçası olarak görmesi”, silahlı mücadeleyi sosyal devrim mücadelesinin elzem bir unsuru olarak konumlandırması⁶⁴ ve ardılı hareketlerin Türkiye Solu'nun ciddi bir bölümünü teşkil etmesi⁶⁵ bakımından dikkate şayan bir yere sahiptir. Hareketin lideri Mahir Çayan'ın bir kısmı dönemin radikalizminin ve acilciliğinin etkisiyle yeterince derinleştirilmemiş birçok teorik argümanının⁶⁶ yanı sıra “Marksizm-Leninizm'in kendisinin değil de en azından terminolojisinin hegemon olduğu bir dönemin Türkiye'sinde”ki tartışmalara duyduğu öfkeyle⁶⁷, “sübjektif öncülük, yeni sömürgecilik, 3. Genel bunalım dönemi, gizli işgal, açık-kapalı faşizm, suni denge, politikleşmiş askeri savaş stratejisi, oligarşik dikta, öncü

⁶³ Aydınoglu, “Sol Hakkında Her Şey” mi?, 206.

⁶⁴ Ertuğrul Kürkçü, “Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 494.

⁶⁵ Süreyya Tamer Kozaklı, “Mahir Çayan’ın Siyasi Düşüncesi,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 505.

⁶⁶ Ömer Laçiner’in, Mahir Çayan’ın bu tepkiselliğinin teorik argümanlarında yarattığı sıkıntılar ifade eden ve yayımlandığı dönemde de ciddi yankılar uyandırmış şu sözleri çarpıcıdır: “Mahir Çayan’ın yönelimi olumsuz bir manzaraya yani sübjektivist devrim modelleri öneren bir kargaşa ortamına tepkiden yola çıkmıştır. O, bu modelci yaklaşımlara içten bir tepki duyarak bundan kurtulmaya çalışmış, ancak bu kurtuluş için başvurduğu kaynakların -Stalin, Lin Biao ve bir ölçüde H. Kıvılcımlı- aslında modelciliğin en koyu taraftarları olduğundan ötürü, tepki duyduklarından daha üst bir modelciliğe, salt biçimciliğe varmıştır.” Ömer Laçiner, “1971 Öncesi Dönem ve THKP-C Hareketinin Eleştirel Analizi II,” *70’lerin Birikimi* 23 (Ocak 1977), 33.

⁶⁷ Mahir Çayan’ın bu öfkesini MDD ve TİP’in pasifizmine nazarla güzelleyen buna karşın teorik yönelimlerini küçük burjuva sol radikalizminin tipik bir örneği olarak eleştiren bir değerlendirme için bkz. Mehmet Yılmaz, *THKP / Cephe Eleştirisi*. (Ankara: Sentez Yayınları, Tarihsiz).

savaşı⁶⁸, evrim-devrim iç içeliği” gibi mefhumlar üzerinden oluşturduğu kendi kavram seti de ayrıca ilgiye değerdir⁶⁹.

4 Mart 1971 tarihinde kamuoyuna deklare edilen bir bildiriyle kurulan ve Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Mustafa Yalçınler gibi isimleri bünyesinde barındıran THKO, bu isimlerden bir kısmı katledilip bir kısmı da tutuklanana kadar böylesi bir dar çevrenin ürünü olarak Türkiye sol tarihinde yerini aldı. Hüseyin İnan’ın cezaevinde kaleme aldığı Türkiye Devriminin Yolu başlıklı yazısıyla birlikte birkaç mahkeme kaydından başka ideolojik bir kaydı bulunmayan THKO, Deniz Gezmiş’in acilci tavrı ve karizmasıyla cisimlediği “laftan çok işe odaklanan” bir yaklaşımı benimsemesiyle anılan, daha çok dar bir arkadaş çevresinin ideolojik bir birlikten çok pratik faaliyeti temel alan ve nihayetine kadar da öyle kalan örgütüydü⁷⁰. Askeri faaliyet ve ordunun bağrından zamanla partiyi çıkaracağını salık veren, mücadele alanı olarak kırsalı belirleyen ve işçi ve köylülere dayanan bir milli demokratik devrimi hedefleyen THKO, Nurhak Dağı’nda kır gerillası faaliyeti sürdüren Sinan Cemgil ve arkadaşlarının 31 Mayıs 1971’de öldürülmeleri ve Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan’ın 6 Mayıs 1972’de idam edilmeleriyle fiilen tarih sahnesinden çekildi⁷¹.

⁶⁸ O dönemin çok moda ve ciddi ihtilaflara yol açan bu mefhumunun mahiyetine ve buradaki öncü karakteri kimin temsil edeceğine dair Mahir Çayan şu izahatı veriyor: “Oysa yarı-sömürge ve sömürge ülkelerde 1) İşçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak, gelişmiş kapitalist ülkelere kıyasla zayıf olması, 2) şehirlerde emperyalizmin denetiminin çok kuvvetli olması gibi, başlıca iki ana nedenden dolayı *Milli Demokratik Devrim*’in izleyeceği rota kırlardan şehirlerin fethedilmesi rotasıdır.” Aktaran Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş*, 111-112.

⁶⁹ Kozaklı, “Mahir Çayan’ın Siyasi Düşüncesi,” 502, 504. Ayrıca bkz. Mahir Çayan, *Toplu Yazılar*. (İstanbul: Su Yayınları, 2008)

⁷⁰ Teslim Töre, “Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu’nun (THKO) Doğuşu-Gelişimi ve Sonu,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2170-71.

⁷¹ 1974 tahliyelerinden sonra örgütten geri kalan unsurların oluşturduğu ve temelde THKO’nun kırsal odaklı mücadelesini hedef alan bir özeleştirici sürecini başlatan çeşitli sektler ortaya çıktı. Bunlardan en önemlisi varlığını ’80 sonrası da sürdüren Türkiye Devrimci Komünist Partisi’ydi

1972 yılında Aydınlık grubundan ayrılan İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşları tarafından kurulan TKP-ML/TİKKO, Türkiye’de sosyalist mücadelenin çeşitli çizgileri “revizyonist, reformcu aydın hareketleri” olarak değerlendiriyor, “sola egemen olan Kemalizm’den, CHP kuyrukçuluğundan, parlamentarizmden ve uzlaşmacılıktan kesin bir kopuş” ve bu kopuşun ifadesi olan politikayı hayata geçirebilmenin yolunun “işçi sınıfının önderliğinde bir işçi-köylü ittifakından geçtiği”ni savunuyordu. Mao’cu bir parçalı iktidar temellükü ve uzun halk savaşı stratejisini benimseyen İbrahim Kaypakkaya, o zamana kadar cepheden sorgulanmayan Kemalizm’i de mahkûm ediyor ve onu büyük toprak ve servet sahiplerinin çıkarlarının tahkimatına dönük faşist bir diktatörlük olarak resmediyor; ulusal sorun bazında da Kürtlerin bağımsızlığı talebini olumlayan ve buna açıktan cevaz veren tavrıyla ayrıksı bir konumu işgal ediyordu⁷². Bütün bunlara karşın dönemin tipik eklektizmiyle sakatlanmış bir ideolojik angajmana sahip İbrahim Kaypakkaya ve örgütü, 1973’te işkence de öldürülene değin birkaç silahlı eyleme imza atmış ve 74 affından sonra Halkın Birliği, Mücadele Bayrağı ve Kurtuluş Yolu gibi birtakım hareketlerin teşekkülüne vesile olmuştu⁷³.

Silahlı mücadele yürütmüş bu örgütlerin hepsinde, ‘68 sonrası tüm dünyada alternatif bir mücadele biçimi olarak çekici hale gelen Latin Amerika modeli gerilla hareketinin etkisi elbette büyüktü. Siyasal etkinliğin çevre ülkelere kaydırılmasında bir manivela işlemi gören sol gerillacılık, geleneksel

(TDKP). Bkz. Mustafa Yalçiner, “THKO,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2178-79 ve Mustafa Yalçiner, “Türkiye Devrimci Komünist Partisi,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2270-71.

⁷² İbrahim Kaypakkaya, *Seçme Yazılar*. (İstanbul: Ocak Yayınları, 1979), 129, 231.

⁷³ Nadire Mater, *Sokak Güzeldir: 68’de Ne Oldu?*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 383-85.

sosyalist/komünist partilerin parlamenter sistem içinde zamanla güçlenerek iktidar mevkilerini ele geçirme amaçlı yaklaşımına bir karşı koyuş olarak kendini gösterdi⁷⁴. Buna benzer bir biçimde, Türkiye’de sol gerillacılığa yönelik de daha çok devrimi siyasi iktidarın ele geçirilmesi adına indirgeyen⁷⁵, vurguyu toplumsal dönüşümün radikalliğinden, bu dönüşüm için verilen mücadelenin radikalliğine kaydıran acil iktidar anlayışının bir sonucuydu. Bu anlayışa eşlik eden sol cunta stratejisi ise devrimcilerin, kent ve kırsalda silahlı mücadeleyle gerilimi tırmandırarak ve böylelikle çelişkileri derinleştirerek, devrimin, yani darbenin nesnel koşullarını hazırlamaları amacını güdüyordu. 15-16 Haziran İşçi Yürüyüşü, stratejinin cunta cephesini temsil eden kanadını oldukça huzursuz etmiş, Yön ve MDD’nin yayın organı Türk Solu’nda işlenen mücadele stratejisine sempatiyle bakan Kemalistler sola fazla meyyal olmanın beklediklerinden çok başka bir şeyi ortaya çıkarma ihtimali karşısında tedirginliğe kapılmışlardı. İşçi sınıfının tehlike arz eden varlığı, tüm engellemelere rağmen AP’nin 1969 seçimlerden başarıyla çıkması neticesinde hâlihazırda “27 Mayıs’ı yeniden sahneye koyma” planları yapan cuntacıları yeni bir aktörle ne yapacaklarına dair bir şaşkınlığa sevk etmişti.

MDD tezini savunan devrimcilerin, sosyalizme geçişin ilk aşaması olarak gördükleri ve eli kulağında bekledikleri askeri müdahale 12 Mart 1971’de yapılmıştır. Kısa zamanda beklenen “sol darbe” olmadığı anlaşılan 12 Mart’la ordunun temel hedefi, artık kontrolden çıkma eğilimi gösteren içindeki

⁷⁴ Hamit Bozarslan, “Türkiye’de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları,” *Dönemler ve Zihniyetler, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 9* içinde. Ed. Ömer Laçiner. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 370-71, 379-80.

⁷⁵ Fikret Başkaya, “Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 76.

cuntacı unsurları ivedilikle hizaya getirmektir⁷⁶. Askerlerin varlığı, AP'nin memlekette yeni yeni kendini gösteren işçi hareketi odaklı toplumsal hareketliliğin kontrolü için işine gelmiş, buna rağmen rejimin büyük sermaye lehine kapitalist tahkimatı istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir⁷⁷. Kendi iç tahkimatı sonrası Askerler, memlekette hâlihazırda düşüşe geçmiş sol hareketin bilhassa cuntacı eğilimlerinin ileride bir kez daha ordu üzerinde etkili olmalarının önünü almak kaygısıyla, 12 Mart sonrası dönemde, geniş tutuklamalar ve daha önce olmadığı kadar yoğun işkencelerle birlikte sol hareket üzerindeki baskıyı artırmıştır.

1.6 12 Mart'tan 1974 Genel Afı'na Kadar Sol/Sosyalist Hareket

12 Mart yenilgisinden 1973 seçimlerine kadar olan “ara dönem”, hapisanedeki devrimci kadrolar için hatalarını gözden geçirmek ve mücadele “yöntem”lerini sorgulamak için oldukça önemli bir süreçti. Askeri müdahale öncesi “sol darbe”ye bel bağlayanlar, 12 Mart'la birlikte “Kemalizm ve Marksizmin çok farklı şeyler olduğu[nu]” anlasa da⁷⁸ bu özeleştiri hâli oldukça

⁷⁶ Aydınöğlü, *Türkiye Solu*, 293. 12 Mart'la ilgili sol tarihyazımı genellikle darbenin solu yükselişini durdurmak saikiyle yapıldığını savunmaktadır. Hâlbuki dönemin solu önemli bir krizin içindedir. Bir yandan dışarıdaki toplumsal hareketliliği nasıl sevk ve idare edeceğini bilemeyen bir TİP, bu hareketlenme nedeniyle kendini sürecin ve muhtemel devrim evresinin sahibi ilan eden heyecanlı bir gençlik hareketi ve Askerlerden gelecek muhtemel bir sol cunta beklentisindeki sol-Kemalist aydınlar ve bu çizgiye yakın eski tüfek komünistlerden oluşan bu cenah, rejimin ileri gelenlerini tedirginlik verme sırasında nispeten gerilerdedir. 12 Mart'ın sola yönelik tasarrufları kendi tahkimatından sonraki dolaylı etkinlikler olarak düşünülebilir. Öte yandan 12 Mart'a ilişkin “tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş”in kolaylayıcısı (Bkz. Ali Gevgilili, *Türkiye'de 1971 Rejimi*. (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973), 231.), AP'nin görece bağımsızlıkçı siyasetine ABD tandanslı bir tepki (Bkz. İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, Cilt 2 (İstanbul: Cem Yayınları, 1977), 11-78.) ve OYAK üzerinden liberal kapitalist düzene angaje ordunun rejimin istikrarını muhafaza etme hamlesi (Bkz. Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 388.) vb. gibi yorumlar da dikkate değerdir.

⁷⁷ Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş*, 105.

⁷⁸ Belge, “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri,” 37.

kısa sürmüştü⁷⁹. 12 Mart'ı gerçekleştiren cuntacı ekibin, müttefiki “sol”u tasfiye etme çabaları toplumsal düzeyde geri tepmiş, toplumun siyasi algısında sosyalizm lehine bir değişikliğe neden olmuştu. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sivillerin adayı Fahri Korutürk'ün seçilmesiyle sonuçlanması, DİSK ve Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) gibi demokratik kitle örgütlerinin hızla kitleselleşmesi, işçi hareketliliğinin bir dizi grevler üzerinden önemli bir toplumsal desteğe haiz olmasıyla giderek yükselişe geçmesi⁸⁰ ve üniversitelerdeki hızlı siyasallaşma sola olan teveccühün önemli işaretleriydi. Bu durumun bir diğer belirgin emaresi, Ortanın Solu⁸¹ söylemini benimseyen CHP'nin, Bülent Ecevit liderliğinde, 1973 seçimlerinde birinci parti olarak çıkmasıydı. CHP-Milli Selâmet Partisi (MSP) koalisyonunun - aralarındaki birçok ihtilafa karşın ilan ettikleri- 1974'teki genel affıyla hayata

⁷⁹ Bu kısa bocalama sonrası hızlı kitleselleşmenin sevk ve idaresinden sorumlu mevkiye cunta yerine kendi öncü kadrolarını koyan bir anlayış sol örgütlerin alameti farikası haline gelmiş, böylelikle bu örgütler, 12 Mart öncesi teorik-stratejik yönelimlerini -herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç duymaksızın- yeni döneme adapte etmekte hiçbir beis görmemiştir. Bkz. Ömer Laçiner, "Ordu-Sosyalizm," *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*. Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu. (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004) içinde, 336.

⁸⁰ Tüm İktisatçılar Birliği, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi*. (İstanbul, 1976), 279-289.

⁸¹ Burada CHP'nin *Ortanın Solu* anlayışının klasik bir sosyal demokrasiye tekabül etmediğini belirtmekte fayda var. Şöyle ki: "1974 sonrasında CHP'inde, klasik sosyal demokrasinin en temel ideolojik ve sosyal karakteristiklerini gözlemek mümkün değildir. Batı sosyal demokrasinin tersine, Marksist düşünce, işçi hareketi ve sendikalar, CHP'nin evriminde merkezi bir yer tutmaz." Aydınoğlu, *Türkiye Solu*, 33. CHP'nin bu kavramsallaştırmasına dair Ali Gevgilili'nin şu sözleri daha açıklayıcıdır: "Ortanın solu, pratikte, Ziya Gökalp'in devletçi/halkçı/merkezci ideolojisiyle Kara Kemal'in ve daha genelde Ahi/Ionca töresinin geniş tabanlı bireysel/toplumsal mülkiyet yaratma özlemlerini -Türkiye'de modern sosyalist ve Marx'çı açılışlara karşı- aynı potada birleştirme çabasıdır. Eğilimleriyle daha merkez dışı'cı olabilen bir kesim batılılaşmacı küçük burjuvazi'nin, üretebildiği en son sınıflar üstü model, belki de, ortanın solu'dur." Bkz. Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*. (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1987), 354. Ayrıca *Ortanın Solu*'nun İnönü'den Ecevit'e kadarki söylemsel ortaklık ve farklılıklarının, popülist niteliğiyle bir yandan yükselen sol dalgayı masseden bir yandan da iyiden iyiye tavsamış Kemalist projeyi ihya amacını taşıyan mahiyetinin sarıh bir analizi için bkz. Özkan Ağtaş, "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e," *Sol, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekinçil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 194-221 ve Necmi Erdoğan, "Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar," *Toplum ve Bilim* 78 (Güz 1998), 22-37.

dönen devrimci kadrolar karşılarında sola daha sıcak bakan bu kitleyi bulunca, 12 Mart öncesi strateji-taktiklerinde pek de yanılmadıkları hissine kapıldı. Daha da önemlisi bu hevayla beraber, stratejilerinin teyit edildiğini düşünen devrimciler için öncelikli hedef, darbe öncesi genel anlamda sosyalist bir iktidarı hedefleyen “yöntem tartışmaları”ndan çok, sonraki yıllarda içinden çıkılması imkânsız bir hal alan sol-içi iktidar kavgalarından egemen güç olma kaygısına dönüşmüştür. Birkaç yıllık çok kısa bir zaman zarfında akıl almaz bir kitle desteğine haiz olan sol yapılanmalar bu kitleyi makul bir radikal dönüşümün öznesi kılmayı başaramamış, pastadan en çok kimin pay alacağına odaklanmış -adeta en büyük pazar payı peşinde koşan- birer şirket gibi hareket etmekten imtina etmemiştir. Bu fraksiyonlaşmanın nihai sonucu olarak, burjuvanın “statik”, sosyalist hareket içindeki rakiplerin “dinamik” ögeye dönüşmesi neticesinde, hareketin kendisi bütünsel anlamını kaybetmiş, kapalı-devre işleyen bir mekanizmaya dönüşmüştür⁸².

Bütün bu menfî niteliklerine karşın sol-sosyalist mecra, kitlesellik bakımından adının anılması elzem bir kaç örgüt-hareket'te vücuda getirmiştir. 60'lı yılları TIP'e örtülü bir destekle geçiren fakat 1974 Atılımı'yla beraber bizzat adıyla sanıyla siyasal sahneye çıkan TKP, THKP-C ardılı örgütler arasında özellikle taşra gençliği arasında önemli bir kitlesele desteğe erişen Devrimci Yol ve THKO'nun 1974 sonrası gelişimini ifade eden ve giderek Maoçu bir çizgiyi benimseyen, zamanla da TDKP'ye evrilen Halkın Kurtuluşu, bu dönemde ciddi bir kitle desteğini arkasına almış ve sol-sosyalist mecranın önde gelen hareketleri olmuşlardır.

⁸² “1 Mayıs,” *70'lerin Birikimi* 28/29 (Haziran-Temmuz 1977), 6.

1.7 Yeraltından Kitlesele İnkışafa Türkiye Komünist Partisi (TKP)

1920’de Bakü’de Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından kurulan ve 1970’lere kadar küçük bir siyasal sekt olmaktan öteye gidemeyen TKP, özellikle 74 Atılımıyla beraber Türkiye’ye dönük faaliyetlerine hız vermiş, dönemin siyasal nebulasında özellikle gençlik ve sendikalar üzerinde ciddi bir siyasal desteği haiz olmuş ve önemli siyasal aktörlerden biri haline gelmiştir. İlerici Gençler Derneği (İGD), İlerici Kadınlar Derneği (İKD) ve DİSK üzerinden gençler, kadınlar, işçiler ve aydınlardan müteşekkil sol sempatican kitlenin büyük bir kısmına hitap eden ve önemli bir nicel etkinliğe ulaşan TKP, o zamana değin getirdiği Sovyetperver tavrında -bizzat onların resmi temsilcisi addedilmelerinin verdiği rahatlığın da etkisiyle- en ufak bir değişikliğe gitmemiş, hatta bu tavrını Sovyetlerin kendini sorunsallaştırdığı 1989 ve sonrasında da inatla sürdürmüştür. Parti, müstakil birtakım yönelimlerin filiz verdiği 1970’lerin ikinci yarısında bırakın bir yerellik ya da otantiklik peşinde koşmayı, kendi durumunun verdiği özgüvenin de katkısıyla muarızı addettiği Maocu ya da Ortayolcu gruplara karşı mevcut konum alışının enikonu tahkimatı gayretinde olmuştur. Çok kısa bir sürede ulaştığı ciddi kitleliliği genel sol-sosyalist yönelimin ihyasından ziyade kendi tekkesini muhkem kılma yönünde mobilize etme şeklindeki dönemin klasik örgütsel konvansiyonunu TKP’de eksiksiz icra etmiştir denilebilir⁸³. Partide, bu türden bir ihtiyaca kulak verilecek herhangi bir toplumsal ortam yahut mecranın yokluğu gün gibi ortadayken,

⁸³ TKP, muhkem Çin-Sovyet geriliminde Sovyet tarafının resmi temsilcisi olduğu iddiasıyla diğer Sovyetçi gruplara karşı da mesafeli bir duruş sergilemiştir. Bkz. Y. Doğan Çetinkaya ve M. Görkem Doğan, “TKP’nin Sosyalizmi,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 333.

ısrarla, ülkedeki tüm ilerici güçleri içerisinde barındıran Ulusal Demokratik Cephe (UDC) çağrısından öte bir politik perspektifin olmayışı, partinin kendi durumunun tahkimatı ve meşruiyeti odaklı kısır siyasetinin önemli örneklerinden biridir⁸⁴.

Kuruluşundan beri elli yılı aşkın bir süre küçük bir siyasal sekt olmaktan öteye gidememiş bir partinin 70'lerin ikinci yarısıyla beraber akıl almaz bir hızla muazzam bir kitleselliğe ulaşması, aklıselim bir siyasal tavır almasını engellemiş, daha doğru bir deyişle kendi gölgesinden büyülenmenin beraberinde getirdiği bir paralizasyona yol açmıştır⁸⁵. Çabuk kavuşulan bu kitlenin kolay kaybedilebileceği endişesi kitleyle örgüt arasındaki bağların derinleştirilmesi ve nitel olarak geliştirilmesinden ziyade gevşek, içeriksiz ve bütünlükten yoksun bir siyaset etme biçiminin vesileci bir anlayışla tesis edilmesine sebep olmuş, böylelikle kendine meftun kitleyi ürkütmemek en temel siyasal maharet nişanesi haline gelmiştir⁸⁶. Bir diğer yandan bu meftun kitlenin sevk ve idaresi o çok eleştirilen burjuva devlete rahmet okutan bir bürokrasi bataklığına emanet

⁸⁴ Bu perspektif eksikliğini parti içinden bir özeleştirel değerlendirmesi için bkz. Haydar Kutlu, "Yeniden Örgütlenme Görevi", *Yeni Açılım* 17 (Eylül 1989), 14-15.

⁸⁵ "Devrim durumu için öngörülüş sıkı merkezîyetçilik, 'demir disiplin', çok ayrı koşullarda çalışan yapılarda, kaçınılmazlıkla, bürokratizme, emir-komuta yöntemine dönüşmekten kurtulamıyordu. TKP için de durum farklı olmadı. Tepede bürokratik yöntemler gelişir ve parti bürokratizme boğulurken, orta kademelerde, 'bir dizi gereksiz ara kademe örgütlenmeleri ortaya çıktı. Kontrolsüz hızlı genişleme aynı zamanda partiyi kendi gücüne aşırı güven duymaya sürükledi, bağlaşıklık politikası kağıt üzerinde kaldı; sekte çizgi bazı yığın örgütler ve sendikalarda giderek koyulaştı.'" Bkz. Celal A. Kanat, "TKP Tarihinde Gezintiler (1973-1987)," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2278.

⁸⁶ Burada Türkiye Solunun tipik "örgüt mü hareket mi?" ikileminin önemli payı olduğu bir gerçektir. Bu kararsızlık kitlenin konsolidasyonunda ciddi sıkıntılar yaratmış olsa da TKP özelinde bu durum Sovyetler Birliği'nin dış politika tercih ve gereksinimlerinin bir sonucu olarak özellikle tevdi edilen bir tavır alış biçiminde de cereyan etmiş olabilir. Bkz. Aydınoglu, *Türkiye Solu*, 441.

edilmiş⁸⁷, kitlenin bilinçlendirilmesi ve bilenmesi için birtakım lüzumsuz bürokratik mekanizmaların tesis edilmesi kafi görülmüş, bizzat bu aygıtların yarattığı menfi siyaset etme kültürü itinayla dikkate alınmamıştır⁸⁸. Bütün bunlara karşın TKP dönemin önde gelen kitlesele örgütlerinden biri olarak bilhassa tesadüfen değil taammüden işçi sınıfı odaklı yaklaşımıyla 70'ler Solu açısından ciddi önem arz etmektedir. Sendika, gençlik, memur, köylü, kooperatif ve kadın hareketi içinde kitleseleştiren, 1 Mayıs'ın kitlesele olarak kutlanmasında, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı direnişte, sağcı teröre karşı kitlesele direnişlerin örgütlenmesinde, güçlü grevler düzenlenmesinde, 141 ve 142. maddelerin kaldırılması kampanyasında, barış hareketinin örgütlenmesinde, sosyalist ülkeler ve ulusal kurtuluş hareketleriyle dayanışma kampanyalarının geliştirilmesinde önemli görevler üstlenen TKP, basın-yayın, kültür ve sanat cephelerinde etkili çalışmalar yürütmüş ve aydınların işçi sınıfıyla buluşmasında önemli mecralardan biri olmuştur⁸⁹.

⁸⁷ Bürokratik angajmanda bu derece cevval davranan parti, teorik-ideolojik tahkimatını da o denli geciktirmiş 1920'lerdeki programından sonraki ikinci programını ancak 1978'de deklare etmiştir. Bu programda önce, partinin "yakın" ve "uzak" amaçları belirleyen TKP, "ileri demokratik devrim", "işçi sınıfının öncülüğünde köy emekçilerinin, geniş orta tabakaların, devrimci aydın ve gençliğin savaş ve eylem birliği ile" gerçekleştirileceğini iddia ettiği "yakın" amacının peşi sıra "uzak" amaç olarak "Türkiye'de sosyalizmi kurmak"ı yerleştirir. Bkz. Bursa, *Türkiye Solunda Kalkınma*, 224.

⁸⁸ Devrimci durumun cari ve beklenen devrimin kapıda olduğuna duyulan koşulsuz inancın bütün bu dikkatsizliğin temelindeki göz bağı olduğu söylenebilir. TKP'nin de azade olmadığı bu körlüğün, siyasetin sadece devrimci durum tahlilleri yahut teorik lakırdılardan ibaret olmadığı bizzat pratik bir yapıp etmeler bütününe temsil ettiği dikkate alındığında tedavi edilebilir olduğu aşikardır.

⁸⁹ Akyol, *Türkiye'de Sol Örgütler*, 14.

1.8 Öğrenci Örgütünden Popülist Sosyalist, Anti-Faşist Harekete *Devrimci Yol* (Dev-Yol)

THKP-C hareketinden gelen Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap, Ali Başpınar vd. gibi bir kaç militan ile Taner Akçam ve Melih Pekdemir gibi bir grup ODTÜ'lü aktivist öğrenci tarafından çıkarılmaya başlanan Devrimci Gençlik dergisi ve dergi çevresinde örgütlenen Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DGDF) üzerinden Nisan 1977'de yayımlanan bildirgeyle siyaset sahnesine çıkan *Devrimci Yol* (DY) hareketi, aynı adı taşıyan dergisiyle yüz elli binlerle ifade edilen tiraja vasıl olmuş⁹⁰ ve dönemin en önemli kitlesel desteğine sahip toplumsal muhalefet hareketlerinden biri olarak kayda geçmiştir. İçerisinden çıktığı hareketlerdeki dinamiğe niteliksel bir sıçrama getirmeyi amaçlayan ve ülkedeki ideolojik-teorik ve örgütsel alandaki dağınıklık tespiti üzerinden Türkiye devrimi sürecinin temel meselesinin “proletaryanın öz örgütünün (...) partinin yaratılması görevi” olduğunu⁹¹ ifade eden *Devrimci Yol*

⁹⁰ Oğuzhan Müftüoğlu (Der.), *Devrimci Yol Yazıları*. (İstanbul: Devrim Yayınevi, 1991), 14.

⁹¹ Devrimci Yol, *Bildirge*. (Ankara: 1977), 7, 52. Bu broşürde ülkenin bütün alanlarda emperyalizme tam bir bağımlılık içinde olduğu belirtildikten sonra, demokratik bir devrim sürecinin 1900'lerden başlayarak burjuvazinin önderliğinde evrimci bir rota izleyerek geliştiği ifade ediliyordu. Ülke uzun bir zamandan beri teknelci yerli burjuvazi, toprak ağaları ve tefeci bezirganlardan oluşan bir gerici ittifak tarafından yönetildiği belirtiliyor, kapitalizmin gelişimine paralel olarak teknelci burjuvazinin güçlenerek sömürden daha fazla bir paya, siyasal iktidarda da daha etkin bir yere talip olmasıyla gündeme gelen egemen sınıflar içi çatışma, ülkedeki siyasal istikrarsızlığın ana nedeni olarak gösteriliyordu. Ülkede güçlü bir işçi sınıfı hareketinin bulunmayışı ve güçlü demokratik geleneklerin söz konusu olmaması nedeniyle egemen sınıfların, burjuva anlamdaki demokratik hakların tanınmadığı bir yönetimle, klasik burjuva demokrasisiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir biçimde egemenliğini sürdürdüğünü ifade eden *Bildirge*'de, faşizme karşı mücadelenin bir devrim meselesi olduğu tespiti üzerinden işçi sınıfının bağımsız siyasi eyleminin koşullarının oluşturulması ve mücadeleyi kalıcı kılacak işçi sınıfının öz örgütünün inşa edilmesinin gerekliliğine de dikkat çekiliyordu. Ayrıca parti inşası gelişigüzel hiyerarşik bir örgütlenmeden ziyade ideolojik-politik birlikteliği esas alan bütünlüklü bir projeyi ifade ediyordu. Mevcut koşulların bu bütünlüğe haiz olmayışı hareketin partileşme sürecini geciktirmiş ve hareketin bu mecrada başarısız bir sınav verdiğini göstermiştir. Bkz. Tayfun Mater (Der.), *Devrimci Yol Savunması: 12 Eylül Öncesi ve Sonrası*. (Ankara: Simge Yayınevi, 1989), 550-551.

hareketi, dergisinin ilk sayısındaki Çıkarken başlıklı yazıda da bu görevin ifası için en temel gerekliliğin “işçi sınıfı ve devrimci hareketin birliği”nden geçtiğini belirtir⁹². Dönemin sol hareketinin bilhassa uluslararası sosyalist kampların temsilciliğine talip olma ekseninde karşılıklı şiddete varan çapta kutuplaşmasının karşısında oldukça naif görünen bu birlik vurgusuyla *Devrimci Yol*, memlekete özgü müstakil bir yolun tesis edilebilirliğine olan sahih yaklaşımıyla dikkat çekmiştir. “*Devrimci Yol*’u geleneksel soldan ayıran ve onun bir ‘toplumsal hareket’ olarak görünmesinde rol oynayan önemli bir nokta, temel sınıflar arasındaki çelişkiyi esas almakla birlikte, toplumsal formasyonun ve siyasal konjonktürün özgül dinamiklerini de hesaba katan ve dar ekonomizmden uzaklaşan bu toplumsal kutupsallık -ve bu kutupsallığı çözebilecek anti-faşist kolektif iradenin yaratılması gereği- tespitidir.”⁹³

Ülkede üstü örtülü bir iç savaş dinamiğinin hakim olduğu iddiası üzerine şekillendirdiği siyasal pozisyonunun doğal bir sonucu olarak anti-faşist mücadele saflarının sıklaştırılması ve derinleştirilmesi amacını taşıyan bir yandan da devrim sonrası tesis edilecek yeni toplumsal düzenin nüvelerini içinde barındırdığı düşünülen Direniş Komiteleri pratiği⁹⁴, *Devrimci Yol*’un Türkiye sol

⁹² Oğuzhan Müftüoğlu (Der.), *Devrimci Yol’da İç Savaş Yazıları*. (İstanbul: Bireşim Yayınları, 1997), 12.

⁹³ Erdoğan, “Demokratik Soldan Devrimci Yol’a,” 26. Devrimci Yol’un anti-faşist niteliği, hareketin “özgünlük” ve “yerlilik” iddiasını güçlendirdiği gibi dönemin en kitlesel ve dinamik devrimci sosyalist yapısı olmasının temel sebeplerinden biridir. Ayrıca faşist hareketin iç savaş stratejisi doğrultusunda tırmandırdığı siyasal şiddeti temel sorun olarak politikleştirilmesi, bu hareketin meşruiyet ve etkinlik alanını genişletmiştir. Bkz. Tanıl Bora, “Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar”, *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekinil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 862.

⁹⁴ Oğuzhan Müftüoğlu, “Devrimci Yol Üzerine Notlar,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2251. Devrimci Yol’un bu pratiği kendisinden kopan *Kurtuluş* ve *Dev-Sol* gibi gruplar tarafından THKP-C ve Mahir Çayan eksenli öncü savaşı vb. gibi teorik öncüllerin ve Marksist-Leninist teorinin reddi olarak nitelenerek doktriner bir pencereden eleştirilere maruz kalmıştır. Bu haliyle, mevcut iç savaş ortamının bir zorunluluk olarak dayattığı anti-faşist direnişin sevk idaresi meselesine bir çözüm

hareketine kazandırdığı özgün ürünlerden biri olmasının yanı sıra gelenekle arasındaki eleştirel ve okazyonel ilişkiyi cisimleyen bir pratik olarak da dikkate değerdir. Bir diğer deyişle “Direniş Komiteleri ‘mantığı’, karşı hegemonik bir perspektif taşıdığı ölçüde devrimi bir olaylar dizisi olarak değil organik bir süreç olarak tanımlamaya meyleder. (...) *Devrimci Yol*’u geleneksel soldan kopuş sürecinde bir hareket yapan da, THKP-C’den devraldığı, ‘öncü savaşı’, ‘politikleşmiş askeri savaş stratejisi’, ‘suni denge’ ve benzerlerine dayalı devrim stratejisiyle direniş komiteleri, Fatsa’daki yerel yönetim deneyimi ve genel olarak demokratik halk iktidarının filizlendirilmesi anlayışının ima ettiği bir karşı hegemonik stratejinin iç içe bulunmasıdır.”⁹⁵

Sol popülist yönelimi sayesinde ciddi bir kitleliliğe ulaşan *Devrimci Yol* hareketi hem örgütlenme hem de ideolojik anlamda hayli gevşek yapısı nedeniyle bu durumu eleştiren “radikal” unsurların ayrılıklarına da maruz kalmış, buna karşın kitleliliğinden pek bir şey kaybetmemiştir⁹⁶. Geçmişin

olmasının yanı sıra sınıf ve devrim mücadelesinin anti-faşist mücadeleden ayrılmayacak çapta mündemiç olduğu iddiasından da hareketle halk iktidarının bir mikrokosmosunu ifade eden *Direniş Komiteleri*, teoriye yaklaşımının ağırlık noktasını somut koşullar altında yürütülen mücadelenin, pratiğin ihtiyaçlarına çözüm bulmanın oluşturduğu *Devrimci Yol*’un geleneksel sosyalist yaklaşımla arasındaki problematik ilişkinin tipik bir örneğidir. Bkz. Adnan Bostancıoğlu (Söyleşi), *Bitmeyen Yolculuk: Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 193, 206. Ayrıca *Direniş Komiteleri* deneyiminin dönemindeki tanıklıklar, tartışmalar ve evraklar yoluyla detaylı olarak incelendiği bir çalışma için bkz. Fahrettin Engin Erdoğan, *Direniş Komiteleri*. (Ankara: Pratika Yayınevi, 2013).

⁹⁵ Erdoğan, “Demokratik Soldan Devrimci Yol’a,” 29-30.

⁹⁶ Henüz *Devrimci Gençlik* dergisinin yayımının devam ettiği 1975’lerde cereyan eden ilk ayrılık, THKP-C geleneğine ciddi eleştiriler getiren ve 1976’da çıkarmaya başladıkları *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’ye ithafen *Kurtuluş* adıyla anılan Mahir Sayın ve Mustafa Kaçaroğlu önderliğindeki grupla olmuştur. *Devrimci Yol*’un geleneğe ve cari döneme dair ideolojik-teorik kafa karışıklığına nazarla daha yetkin ve net bir teorik angajmana sahip *Kurtuluş* hareketi, gelenekle arasındaki makası kapattığı oranda kitleleşmiş, buna karşın tıpkı *Devrimci Yol* gibi hızlı kitleleşmenin getirdiği paralizasyonu aşamamıştır. Bkz. Aydınöğlu, *Türkiye Solu*, 429-431. Seyfi Öngider, “Kurtuluş: ‘Öncü Savaşı’ndan Sosyalist Demokrasiye,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 952-960. Mahir Sayın, “Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2262-3. İkinci ve bir diğer önemli ayrılık ise *Devrimci Yol*’un hızla kitleleştiği ve

deneyimine meftun orta sınıf mensubu üniversite öğrencilerinden dönemin genç pleblerine (işçi, köylü, işsiz, yarı-işsizlerine) uzanan bir kitleyi mobilize etmeyi başarmasına karşın bu kitlenin sevk ve idaresinde kitlesel ilişki ve örgütlenme düzeyi arasındaki farkı tesis etmeyi engelleyen esneklik ve gevşeklik, bir yandan kitleselleşmeyi kolaylaştıran bir dinamizmi beraberinde getirse de öte yandan *Devrimci Yol*'un hedeflediği işçi sınıfı eksenli öncü partinin tesisini akamete uğratmış ve bu durumun verdiği rahatlık zamanla yapılması gerekenin ikamesi hüviyetine bürünmüştür. Baştaki parti hülyasının gerçekleşmemesine karşın sosyalizmin bugünden tesisini hedefleyen Direniş Komiteleri ve Fatsa'daki seçim zaferi sonrası ortaya konan özyönetim deneyimi⁹⁷, *Devrimci Yol*'un Türkiye sol hareketinde kalıcı izler bırakmasını mümkün kılmıştır.

1.9 İlegal Mücadeleden Partileşmeye Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP)-Halkın Kurtuluşu

Dönemin bir diğer önemli hareketi, ilkin 1974 sonrası kadrolarının bir çoğu dağılmış THKO'dan geriye kalanlar tarafından çıkarılan Yoldaş dergisi

etkinliğini artırdığı 1978 yılında hareketin İstanbul kanadından Dursun Karataş, Paşa Güven ve Bülent Uluer'in temsil ettiği bir grup, hareketin Ankara'daki merkezinin sağ politikaları, THKP-C ve Mahir Çayan'ın tezlerinin incelikli bir ustalıkla terk edilmesi ve öncü savaş verecek devrimci bir kadronun teşekkülünden çok taban örgütlenmesi temelli bir hiyerarşi karşıtı siyaset etme biçiminin tesisi çabası gibi gerekçelerle önce merkezle ilişkilerini askıya almış, çok kısa bir süre sonra *Devrimci Sol* adını alarak yoluna devam etmiştir. Özellikle İstanbul'un gecekondu bölgelerinde ve bazı sendika ve demokratik kitle örgütlerinde etkinlik sağlayarak önemli bir kitleyi yanına çeken *Dev-Sol*, Mahir Çayan'ın otantik tezlerinin halen geçerliliğini koruduğunu ve bu bakımdan bir kitle çalışmasından ziyade militan bir örgütlenmenin tercih edilmesi gerekliliğine vurgu yaparken, bir diğer yanda faşizmle mücadele ekseninde devrimci şiddeti temel alan sansasyonel cezalandırma eylemleriyle kitlenin ilgisine mazhar olmaya çalışmıştır. Bkz. *Devrimci Sol*, "*Devrimci Yol*" Hareketinde *Tasfiyecilik ve Devrimci Çizgi*. (İstanbul, 1978). *Devrimci Sol*, *THKP-C ve İki Sapma*. (İstanbul, 1980). Dursun Karataş, "*Devrimci Sol*," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2254-5.

⁹⁷ Fatsa'daki bu önemli özyönetim deneyiminin ayrıntıları için dönemin Fatsa Belediye Başkanı Fikri Sönmez'in sorgusu ve Fatsa Devrimci Yol Davası Savunması gibi doğrudan belgelerin derlendiği şu kıymetli kaynağa başvurulabilir: Pertev Aksakal (Der.), *Bir Yerel Yönetim Deneyi*. (İstanbul: Simge Yayınevi, 1989).

etrafında örgütlenen, 1976'da çıkarmaya başladıkları Halkın Kurtuluşu dergisi üzerinden 1978'de Türkiye Devrimci Komünist Partisi - İnşa Örgütü (TDKP-İÖ) adını alan 1980 başında ise kongresini yaparak partileşen TDKP, çıkardığı legal derginin adıyla, Halkın Kurtuluşu olarak anılmıştır. Bünyesinden çıktığı THKO'nun da mensubu olduğu 1971 silahlı mücadelesini "küçük burjuva ihtilalciliği"⁹⁸ ile ve THKO'nun tek "teorik" yayını hüviyetindeki Türkiye Devriminin Yolu broşüründeki görüşleri de sosyal emperyalizm, revizyonizm ve Troçkizm etkisinde olduğu gerekçeleriyle bir hayli sert eleştiren Halkın Kurtuluşu'nun bu tavrı -bazı ayrılıklara yol açsa da- hareketin özellikle 1970'lerin ikinci yarısındaki hızlı kitleselleşmesine hanel getirmemiştir⁹⁹. "Kitle çizgisi", "parti", "işçi sınıfı öncülüğü" gibi mefhumları önceleyen bir yeni politik hatta karar kılarak¹⁰⁰, işçiler, memurlar, mühendisler, öğretmenler ve gençler içinde yaygın ve militan kitle çalışması yürüten hareket, 1975-80 yılları arasında kayda değer bir taraftar kitlesine sahip olmuş ve solun önemli hareketlerinden biri haline gelmiştir¹⁰¹. THKO'ya yönelik eleştirel tavrı sonrası Maocu bir çizgiye yönelen Halkın Kurtuluşu, gelenekle araya koyduğu mesafenin yaratacağı program ve otorite boşluğunun bu şekilde giderileceğini¹⁰² düşünmüş olmasına karşın bu mecranın otantik temsilcisi olan Doğu Perinçek çevresiyle girdiği üç dünya teorisi eksenli tartışmalar sonucunda Sovyetik

⁹⁸ Hem THKO'nun hem de *Halkın Kurtuluşu* hareketinin önde gelen isimlerinden Mustafa Yalçiner de "bir işçi sınıfı müfrezesi olarak TDKP'nin "başlıca devrimci demokrasinin mirası üzerinde ve bir küçük burjuva devrimci örgüt olan THKO'nun Marksist bir örgüte dönüşümü sürecinde partileşti[ğini]" belirterek bu eleştirel perspektifi bir kez daha vurguluyor. Yalçiner, "TDKP": 2270.

⁹⁹ Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş*. 285.

¹⁰⁰ Aydın Çubukçu, "TDKP-'Halkın Kurtuluşu': Gerilladan Partiye," *Sol, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 728.

¹⁰¹ Alpat, *Türkiye Solu Sözlüğü*. 258.

¹⁰² Aydınoğlu, *Türkiye Solu*. 426.

çizginin de Stalin dönemine kadar olanını muteber addeden ve bu nedenle dönemin cari SBKP'sine karşı muhalefet bayrağı açan Arnavutluk Emek Partisi (AEP) lideri Enver Hoca'nın görüşlerine intisap ederek bu sekin Türkiye distribütörü hüviyetine bürünmüştür.

Bu hayli Stalinist ve “ortodoks Marksist” tavrıyla “TDKP, kapitalizmin egemen üretim biçimi olduğu Türkiye’de faşist diktatörlüğün hüküm sürdüğünü söylemekte, proletarya diktatörlüğünü öngörmektedir. Sosyalizme kesintisiz geçişi, bunun için proletarya önderliğinde ve önemli sosyalist görevleri de olan demokratik devrim yoluyla kesintisiz devrim ve devrimci demokratik işçi-köylü diktatörlüğünün kurulması gerektiğini savunmakta, bu dönemde köylülük ve şehir küçük burjuvazisi ile ittifak ve orta burjuvazinin tecridini gerekli görmektedir. Devrimin temel gücünün işçi sınıfı, temel yedeğinin ise köylü olduğunu ortaya koyarak, öncelikle emperyalizm, tekelci kapitalizm ve feodal kalıntıların ulusal baskısının tasfiyesini görev edinmektedir.”¹⁰³

Hızla kitlesellenen diğer hareketlere benzer bir biçimde Halkın Kurtuluşu hareketi partileşme ve hareketin serbestiyeti ikilemini yaşamış buna karşın silahlı mücadeleyi de önemseyen illegaliteye meyyal yönelimi sebebiyle tam bir hiyerarşinin hakim kılındığı, ast üst ilişkisinin kesin çizgilerle çizildiği, tüm örgütün merkez komiteye bağlı olduğu ve hücre tipi örgütlenmiş bir partinin disiplinli ve katı bir tarzda hayata geçirilmesi yönünde ciddi adımlar atmıştır. Partileşme sürecini ancak Mart 1980’de yaptığı kongreyle TDKP adını alarak neticelendiren hareket, 12 Eylül darbesiyle kesintiye uğrayan bu süreci yeniden

¹⁰³ Yalçiner, “TDKP”, 2271.

harlayamamış, diğer hareketlerle benzer bir kaderi paylaşmaktan kendini kurtaramamıştır.

1.10 1 Mayıs 1977'den Çözölmeye Sol/Sosyalist Hareket

Şimdiye dek adı anılan dönemin önde gelen hareketlerin temel problemleri arasında belli bir ortaklaşım temelinde sınıfsal ya da anti-faşist mücadeleyi sürdür(e)meyerek 1977'ye kadarki muazzam kitlesel desteğin sevk ve idaresinde ciddi sıkıntılar çekmeleri, bu kitlenin belli bir düzen değişikliği mecrasına akmasını sağlayacak stratejik siyasal-ideolojik angajmanı sağlayamamaları ve içinde icra-i sanat eyledikleri habitusu dönüştürecek sosyo-kültürel entelektüel yetkinlikten uzak olmaları sayılabilir. Bütün bunlar ortadaki muazzam kitlenin hangi mecra üzere ele geçirileceğine dair taktik hesaplar ve kavgaların hengamesinde eriyip gitmiş; neredeyse noktaya virgüle indirgenmiş bir "ideolojik" üstünlüğü galebe çaldırma derdinden azade olamayan bir iktidarperverliği dönemin en muteber sporu haline getirmiştir.

Sol-içi iktidar mücadelesini somut, proletarya diktatörlüğünü soyut soruna dönüştüren sosyalist hareket, 70'lerin ikinci yarısındaki hayli sorunlu yapısıyla, 1977'deki 1 Mayıs provokasyonuna da davetiye çıkarmıştı¹⁰⁴. 77 1

¹⁰⁴ Bu meselede Ömer Laçiner'in şu sözleri daha da anlamlıdır: "Bu provokasyona maruz kalan Türkiye sosyalist hareketini oluşturan tüm bileşenlerin tek tek ve topluca gösterdikleri tavrın; böylesi kritik durumlarda bilhassa önemli olan ilk tepki ve vaziyet alışın çarpıcı çapsızlığı, dar kafalılığı idi. Türkiye sosyalist hareketi bir bütün olarak, karşılaştığı bu ağır provokasyonun sınavında, sıfatının ona yüklediği toplumsal dönüşümü sağlayabilecek güç-dinamik olma vasfından çok uzak olduğunu, bu misyonu taşıyabilme özelliklerinden mahrum olduğunu kuvvetle hissettirmiştir. 1970'li yılların başlarından itibaren, tarihinin en güçlü ve derinlikli kitlesel siyasallaşmasını yaşayan; hem –emekçi ve öğrenci– gençlik kesiminin en donanımlı unsurlarının büyük çoğunluğunu, toplumun en fazla ezilmiş ve yoksul kesimlerinin ilk kez özgüven filizleri ve umutla ayağa kalkışı ile birleştiren bir "uyanış"la sola-sosyalizme yönelen Türkiye halkı; 1 Mayıs 1977'de, uğranılan saldırının dehşetiyle değil, bu "uyanış"ı umut yüklü bir geleceğin inşasına dönük bir dinamizme tahvil edici bir işlev beklediği Türkiyeli sosyalistlerin, olayın arefesi ve ertesinde sergilediği tutumla o işlevi yerine getirecek çapta olmadığını acıyla sezinlemiştir. Nitekim, Türkiye toplumunun sola-sosyalizme dönük

Mayısı'ndaki provokasyonun öncelikli amacı, zannedilenin aksine, seçim öncesi kitle kıyımı ile toplumsal muhalefeti bastırmak değildi¹⁰⁵. Tam tersine amaç, 1 Mayıs'ı “sosyalistler arası çatışma”ya dönüştürerek, mevcut toplumsal muhalefetin CHP'nin soluna kayarak radikalleşme ihtimalini ortadan kaldırmaktı. Bir diğer deyişle, provokasyon “eylem düzeyinde değil, bilinçlendirme düzeyinde bir caydırmayı” öngörüyordu¹⁰⁶.

70'lerin ikinci yarısında, önderlik çekişmeleriyle gündemi mütemadiyen meşgul olan solun, 12 Mart'ın hemen ertesinde örgütlenmesini genişletme imkânı bulan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve onun gençlik örgütü Ülkü Ocakları ile girdiği silahlı mücadele, kendisinin toplum nezdindeki bütünsel anlamını hepten yitirerek marjinalize olmasında en önemli etkenlerdendi. Solun toplumsal ilgi ve teveccühü kaybetmesinde, iki “uç” arasındaki iç savaş niteliğindeki bu kavga kadar önemli diğer bir etken, “ortanın solu” söylemini benimseyen Ecevit'in 1973 seçimlerindeki başarısına karşılık, AP lideri Süleyman Demirel'in ayrışan sağ çizgileri bir araya getirmek amacıyla en uygun “platform” olarak gördüğü anti-komünist söylemi siyasetinin merkezine

siyasallaşması, faşist reaksiyonun ve onu destekleyen devlet terörünün giderek yoğunlaşan saldırılarına rağmen 1 Mayıs 1977'ye kadar yayılma hızı ve coşkusunu arttırırken; bu tarihten itibaren –belirttiğimiz o faktör nedeniyle– önce belirgin bir duraklama, ardından da önlenemeyen bir geri çekiliş sürecine girmiştir. Türkiye sosyalist hareketinin tek tek tüm bileşenleriyle ve toplu olarak aldıkları siyasal tutumun çapsizliği, sosyalist ve devrimci sıfatları ile asla bağdaşmayan, “zaten bilinen”den farklı olmayan niteliği, bu gerileyişte belirleyici faktördür.” bkz. Ömer Laçiner, "Zamanımızın 1 Mayıs'ı," *Birikim* 253 (Mayıs 2010), 4.

¹⁰⁵ Bu noktada *77 1 Mayıs*'nin "Türkiye'de, emek hareketini ve solu terörize ve kriminalize etmenin önemli bir merhalesi"ni teşkil ettiği ve "gelişen, yaygınlaşan ve rüşt kazanan toplumsal muhalefetin geriletmesinde, sindirilmesinde, gayrimeşrulaştırılmasında son derece etkili olan bir travma; adeta 12 Eylül'ün işaret fişeği" niteliği de taşıdığı küçümsenmeksizin teslim edilmesi gereken bir hakikattir. Bu yönüyle de *77 1 Mayıs* toplumsal hafızanın sağaltılması bakımından yüzleşilmesi elzem bir tarihsel dönüm noktasını ifade eder. Bkz. Tanıl Bora, "Taksim, 1 Mayıs 1977 ve Yüzleşme," *Birikim* 253 (Mayıs 2010), 8-10.

¹⁰⁶ "1 Mayıs," 7-9.

taşımasıydı¹⁰⁷. 1974'te “‘Komünistlerin affı’, dolayısıyla ‘komünizm tehlikesi’ ülkenin bir numaralı sorunu haline gelince”, sağı yeniden toparlama iddiasındaki Demirel, aradığı fırsatı yakalamış oldu. Bu fırsatı, CHP-MSP koalisyonunun bozulması ile I. Milliyetçi Cephe hükümetini kurmakta kullanan Demirel'in bu girişimi, koalisyonun en önemli ortağı olan MHP'ye “devletin stratejik katlarında kadrolaşmak” gibi kazanımlar sağlarken, toplumsal ölçekte üçüncü darbenin de kapısını aralayacak olan olumsuz sonuçlara neden olacaktı¹⁰⁸.

Sonuç olarak bilhassa 77 1 Mayıs'ından sonraki süreç -sivil faşist saldırıların artışının da etkisiyle- sol içi tartışmaların ve kopmaların yoğunlaştığı ve darbecilerin de yolunu açan süreci ifade etmektedir¹⁰⁹. Bütün günah ve

¹⁰⁷ Çok partili yaşama geçiş sonrası safların giderek kristalize olması ve ülkedeki nispi hızlı sosyo-ekonomik değişimin geleneksel toplumsal kesimler nezdinde yarattığı eza ve asabiyetin kontrolü için ideolojik mühimmat gerekliliği, antikomünizmi, Türkiye sağ siyasetinin en temel yönetim konvansiyonu haline getirmiştir. 1970'lere kadar hayli kaba ve pragmatist haliyle iş gören antikomünist buğz, 1970'lerin ikinci yarısında giderek yükselen milliyetçi-muhafazakar, faşist dalganın eskiye göre doktriner bir nitelik kazanmasıyla AP'den daha çok MHP'nin değirmenine su taşımıştır. Bkz. Yüksel Taşkın, "Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm," *Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4* içinde. Ed. Tanıl Bora. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 633. Her zamanki ultra-pragmatist ve enstrümantalist maharetlerini anti-komünizmi harlamakta da ziyadesiyle kullanmaktan çekinmeyen Süleyman Demirel, tipik bir soğuk savaş dönemi sağcısı olarak bilhassa 70'lerin sonuna doğru giderek şedidleşen bir hiddetle keskinleştirdiği anti-komünist söylemini CHP'nin giderek sola meyleden angajmanına karşı MHP ve MSP nedeniyle bölünmüş sağ cenahın AP ekseninde yeniden derlenmesine hizmet etmesini amaçlayan “toparlayıcı bir hegemonik siyasal husumet hattı” üzerinden kendi gücünün rehabilitasyonu amacıyla sürekli taze tutmuştur. Aynı Demirel, komünizmin menşeyini Avrupa'daki cereyanlar ve SSCB'nin kışkırtmalarına bağlayan yerli ve beynelmilel bütün anti-komünist konvansiyonları dolaşıma sokmaktan çekinmemiş, içeride de 30'lar Kemalizm'inin mutat anti-komünizmini milli kimliğin en temel bileşeni haline getiren bir söylem tutturmuş ve Türk Sağ'ının komünizmi cümle hak ve hürriyet izahatlarından vareste bir istisna olarak kabul eden yaklaşımıyla MHP'nin paramiliter terörünü stratejik ortaklıkla taltif etmekte bir beis görmemiştir. Bkz. Tanıl Bora, “Süleyman Demirel,” *Liberalizm, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 7* içinde. Ed. Murat Yılmaz. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 562-3.

¹⁰⁸ Belge, “Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri,” 41.

¹⁰⁹ Çetinkaya ve Doğan, “TKP'nin Sosyalizmi,” 332.

sevaplarına karşın Türkiye’de sol hareketin en ciddi kitleelliğe ulaştığı bu dönem, *70’lerin Birikimi*’ni de içinden çıkartmıştır.

2. Bir Tashih Girişimi Olarak 70'lerin Birikimi

“Birikim, ‘düşman’, yoldan ve soldan çıkmış, kötü yola düşmüş, ‘Çok adres bildiği için adı pezevenge çıkan’ (Edip Cansever), yolu teoriye düşmüş öteki’ydi.”¹¹⁰

Sosyalist dergiciliğin bir tür eylem dizini ya da propaganda risalesi gibi algılandığı bir dönemde Batı tipi bir teori dergisi çıkarma girişimi olarak *70'lerin Birikimi*, 70'lerdeki sol/sosyalist hareket açısından daha önce benzeri pek az (neredeyse hiç) olan bir yayın faaliyetine tekabül ediyordu. Dönemin radikal medya¹¹¹ unsurlarındaki dilin ve tematik muhteviyatın dışında bir tür etkinlik bülteni ya da gündelik işler ajandası değil de muhalif bir karşı kamusal inşasının yol yordamlarının tartışıldığı ve dünya çapındaki teorik gündemin memleket sathında değerlendirildiği bir mecra yaratmak amaçlanıyordu. Cari dilin konvansiyonlarını asgari düzeyde kullanan yeni bir dil ve ifadenin tesisi üzerinden stratejiden çok yaşamın sosyalist yeniden inşasını hedefleyen yaklaşımla *70'lerin Birikimi*, dönemin sol/sosyalist hareketinde ana akım olmaktan çok heretik bir konum işgal ediyordu. Ayrıca *70'lerin Birikimi*, dergi çıkarma ve yayın yapma faaliyetinin, mevcut hareketin bir de bu yolla konsolide edilmesinden ziyade bizzat hareketin rengini (hatta adını) belirlediği bir tarihsel

¹¹⁰ Sezai Sarioğlu, “Yangından Kurtarılacak Kıymetli Matbuat Birikim,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 155.

¹¹¹ Radikal medya, ticari olmayan kârdan çok fikirlerin yayılmasına öncelik veren; sosyal sorumluluk, yaratıcı ifade ya da her ikisinin olası bir birleşimini hedefleyen; icracılarının kendilerini alternatif olarak tanımladığı; toplumdaki küçük grupların fikir ve duyarlılıklarına ilgili; yaygın inanışlara karşı eleştirel bir tavır takınan ve medyanın genelinde yer bulamayan içeriğe sahip olma şeklinde tanımlanabilir. Memleketteki özellikle 70'lerin radikal medyasına odaklanan bir çalışma için bkz. İlkay Kara, “Türkiye’de 1970’li Yıllarda Radikal Medya”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı. (Ankara 2008)

kesitte, yayın faaliyetini belli bir dolaylama üzerinden araçsal olarak değerlendiren, bir tür kelle avcılığı olarak icra eden yaklaşıma karşı, bu faaliyetin sosyo-kültürel habitata belirlemedeki rolünün ziyadesiyle gözetilmesini yeğliyor ve kitleselliği söz konusu kelle sayısına endekslemeyen bir yaklaşımı benimsiyordu. Buna karşın derginin bu heretik karakteri hariçten gazel okuma olarak da değerlendirilmemelidir; zira dönemin netameli siyasal atmosferinden kaynaklanan bir insiyakla *70'lerin Birikimi*'nde "bir ortak temelin üzerinde sürdürülen zenginleştirme, derinleştirme ve pratik ışığında düzeltme çabası egemendi."¹¹²

Öte yandan kapitalizm öncesinde de var olan kitaba nazarla kitlesel iştirak ve yeniden üretime açık bir tür yinelenme ve açıklığa sahip olmasıyla kapitalist işleyişin meyvesi niteliğindeki dergi formu, bir şeylerin söylendiği ve yapıldığı yer olarak "betimleyici (constative) olmaktan ziyade eyleyici (performative) bir söylemsel kipliği ifade eder."¹¹³ Bu türden "muğlak ve müphem" bir formun vücut bulması olarak *70'lerin Birikimi*, her ne kadar eyleyici niteliği Türkiye Solu'nun sakat pratik anlayışı bakımından nazarı dikkate alınmasa da zarfdan ziyade mazrufa odaklanan tavrıyla bir hayli farklı türden bir pratiğin icracısı hatta memleket sathında neredeyse mucidi olmuştur.

2.1 Dergi'nin Çıkışı, Yazı-Yazarlar ve Tirajına Dair

Dergiyi çıkartan kadro, genel itibarıyla, 12 Mart'a kadar dönemin ileri gelen sol/sosyalist örgütlerinde militan ya da dolaylı bir biçimde sempatizan sıfatıyla yer almış, 12 Mart dönemini cezaevinde geçirmiş ve 1974 Affi'yle

¹¹² Ahmet İnel, "Kısmî ve Öznel Bir Değerlendirme," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 49.

¹¹³ Mahmut Mutman, "Doğrunun 'Son' Sözü... ya da 'Karar Anı'," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 143.

tahliye olmuş entelektüellerden oluşuyordu. Mart 1975’de çıkan ilk sayının künyesinde sahibi sıfatıyla M. Kâmil Yüksel¹¹⁴, yazı işleri sorumlusu sıfatıyla Ömer Laçiner ve yöneten ünvanıyla da Murat Belge’nin adları geçiyordu. Yazı kurulu¹¹⁵ ise Ömer Laçiner, Murat Belge, Yavuz Çizmeci, Onat Kutlar ve Can Yücel’den oluşan dergi, burada barındırdığı farklı mecralardaki bu isimlerin yanı sıra başlığındaki aylık sosyalist kültür dergisi ibaresiyle de benzerlerinden farklı bir görüntü arz ediyordu.

Yazı kurulunda yer alan isimlerden Onat Kutlar, ilk sayıdaki katkısının dışında; Yavuz Çizmeci ise derginin ilk yılında yayınlanan üç telif yazısı dışında dergi kapanana dek herhangi bir telif yazı katkısı yapmıyordu¹¹⁶. Bir diğer sürekli yayın kurulu üyesi Can Yücel’in büyük bölümü şiirlerden oluşan 13 telif eser ve 8 çeviri yazı katkısı bulunuyor; kısa bir süre yayın kurulunda ismi görünen Atilla Aksoy ise telif ya da çeviri herhangi bir katkı yapmıyordu. Öte yandan derginin her ikisi de yazı kurulunda yer alan, bunun yanı sıra yönetmen

¹¹⁴ Derginin (Haziran-Temmuz 1979) 52-53. sayısından kapanana kadar derginin sahibi olarak *Osman Balcıgil* ismi görünüyor.

¹¹⁵ Derginin yazı kurulunda 61 sayı boyunca Ömer Laçiner, Onat Kutlar ve Can Yücel isimleri değişmiyor. Buna karşın Murat Belge (Ağustos-Kasım 1975) 6. ve 9. sayılar arasında yazı kurulunda zikredilmiyor, ancak (Aralık 1975) 10. sayıdan itibaren (Mart 1980) son sayıya kadar yazı kurulu üyesi olarak görünüyor. Yavuz Çizmeci’nin ise yazı kurulu üyeliği biraz karmaşık bir seyir izliyor. (Mart 1975) İlk sayıdan (Haziran 1976) 16.sayıya kadar yazı kurulunda görünen Çizmeci, (Temmuz-Aralık 1976) 17. ve 22. sayılar arasında yok oluyor; ayrıca (Ocak 1977) 23. sayıda sadece bir sayılığın görünüp kayboluyor; ardından (Mart 1978-Ocak 1979) 37. ve 47. sayılar arasındaysa tekrar görüldükten sonra artık (Mart 1980) son sayıya kadar yazı kurulunda yer almıyor. (Mayıs-Kasım 1976) 15. ve 21. sayılar arasında yazı kurulunda Atilla Aksoy’un da isminin yer alması, derginin yazı kurulu macerasında ilginç bir detay olarak göze çarpıyor.

¹¹⁶ Murat Belge, Onat Kutlar’ın daha önceden beraber işler yaptığı ve yazı kurulunda bulunmasını istediğini belirtiyor, öte yandan Yavuz Çizmeci’nin katkısının sınırlılığını da kendisinin sonradan TİP’e üye olmasına bağlıyordu. Yazı kurulunda yer alan bir diğer isim olarak sadece Can Yücel’in derginin yayın politikasında aralıklı da olsa yön verici etkisi olduğunu dile getiriyor, diğerlerinin uzak durması nedeniyle derginin fiilen Ömer Laçiner’le kendisi tarafından çıkarıldığını belirtiyor. Murat Belge, “‘Özgün Bir Düşünür’ Olarak Ömer Laçiner,” Ömer Laçiner, *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?* içinde. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 11-2.

sıfatına da sahip Murat Belge 41, yazı işleri sorumlusu Ömer Laçiner ise 36 telif katkıya imza atıyordu¹¹⁷.

Derginin tirajına ilişkin net veriler olmasa da Murat Belge, 1700'ün altına düşmediğini, sayı sayı değişiklik gösterse de bazı özel sayıların ikinci baskıyı dahi yaptığını; Ömer Laçiner ise misal Çin-Sovyet Çatışması özel sayısının 7 bin tiraja ulaştığını, bazı ilgi gören sayıların 10 binlere varan bir satış rakamını yakaladığını beyan ediyor. Dönemin koşulları açısından teorik muhteviyatı hayli yüklü bir derginin bu marjdaki satış rakamlarının makul olduğunu hatta yine koşullar gereği okur sayısının mevcut satışa oranla asgari dört kat fazla olduğunun düşünülmesi gerektiğini belirten Laçiner, ele alınan konulara ve ideolojik yönelimlere göre sol fraksiyonlardan kaynaklı dönemsel tiraj ve okur artışının da söz konusu olabileceğine dikkat çekiyor. Okur sayısına ilişkin kesin bilgiler olmasa da derginin maliyet hesaplarının yapıldığı kimi sayılarda derginin 4-5 bin civarında basıldığına dair bilgiler verilmektedir¹¹⁸.

Dergide Birikim imzasıyla yayınlanmış yazıların birçoğunun da bu ikilinin kaleminden çıktığı düşünüldüğünde, yayınlanan makalelerin neredeyse yarısına tekabül eden bir katkıdan bahsedilebilir. Bu bakımdan, ilkin, *70'lerin Birikimi*'nin halen dahi kullanılan bir referans dergisi niteliğine kavuşmasında temel pay sahibi olan Murat Belge ve Ömer Laçiner'in ayrıca değerlendirilmesi elzem gibi görünüyor.

¹¹⁷ Bilgiler için

<http://www.birikimdergisi.com/birikim/yetmislerinbirikimi.aspx?did=2&dsid=317> web adresinden faydalanılmıştır.

¹¹⁸ Hediyeullah Aydeniz, "1975-1980 Dönemi Sosyo-Kültürel Ortamında Birikim Dergisi'nin Yeri ve Önemi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul Üniversitesi, 2005): 81-82.

2.2 İki Simge İsim: Murat Belge ve Ömer Laçiner

Derginin yazı yükünün neredeyse yarısını birlikte üstlenen bu iki isim, farklı toplumsal mecralardan gelmiş olmalarına karşın benzer bir siyasal-toplumsal düşünüş üzerinden derginin ikinci dönemine kadar uzanan bir birlikteliğe imza atmışlardır. 12 Mart Cezaevlerindeki tanışmayla başlayan dostluk, ufak tefek görüş ayrılıklarını göz ardı edersek, teorik-pratik birlikteliğin de sayesinde Türkiye sol/sosyalist hareketinde o güne dek görülmemiş bir yayın faaliyetini de beraberinde getirmiştir¹¹⁹.

12 Mart sonrasında Sağmalcılar Cezaevi'nde Ömer Laçiner'in ağabeyi Mustafa Laçiner'le beraber kalan Murat Belge, ilkin, sınıf meselesini Marksist perspektife nazarla bir hayli farklı bir pencereden analiz eden ve o dönem küçük burjuva unsurlar olarak düşünülen toplumsal kesimlerin seferberliğine de odaklanan bir devrimci mücadele yaklaşımına sahip, son derece "cesur ve özgün bir düşünür" olarak nitelediği Ömer Laçiner'le 1973'te Selimiye Cezaevi'nde tanıştıklarını belirtiyor¹²⁰. Murat Belge kendisine oranla çok daha "cesur ve özgün bir düşünür" olarak değerlendirdiği Laçiner'in derginin telif teorik birikiminde de temel rol oynadığını vurguluyor ve kendisinin ise -yabancı dil bilmesinin avantajı ve eskiden beri Batı'daki tartışmalara olan yoğun ilgisinden kaynaklanan bir itkiyle- derginin eleştirel Marksist metinleri de tanıtan bir mecra olmasında katkı yaptığının altını çiziyor¹²¹.

¹¹⁹ Bu süreçte bilhassa Murat Belge'nin Birikim'i çıkarma evresine gelesine kat ettiği akademik entelektüel mesafe içerisinde batıdaki *New Left Review* benzeri bir dergiye olan ihtiyaca yönelik tespiti ve yapıp ettiklerinde cisimlenen "bir nevi 'Birikim öncesi *Birikim*', bir tür 'ilkel birikim[in]'" söz konusu" olduğu göz ardı edilmemelidir. Bkz. Baker, "Birikim'in...", 15.

¹²⁰ Belge, "'Özgün Bir Düşünür' Olarak Ömer Laçiner," 7.

¹²¹ Çandar, *Murat Belge, Bir Hayat...*, 187-9. Ayrıca Belge, Ömer Laçiner'in "cesur ve özgün bir düşünür" olduğu yönündeki görüşünün, kendisiyle Laçiner arasındaki farka dair kafasının oldukça net olmasından ileri geldiğini ifade ediyor. A.g.e., 188.

Murat Belge'nin derginin teorisyeni olarak nitelendirdiği Ömer Laçiner 10 Ağustos 1946'da Sivas'ta doğdu. 1966'da Kara Harp Okulu'ndan mezun olan Laçiner'in, 9 Ağustos 1971'de tutuklanıp Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi (THKP-C) davasından yargılanmasının ardından siyasi nedenlerle orduyla ilişkisi kesildi. 1974 Affi'yle beraber cezaevinden çıkan Laçiner, 1975-1980 arasında Birikim dergisini çıkardıktan sonra, 12 Eylül darbesini izleyen yıllarda bir süre Fransa'da mülteci olarak yaşadı. 1989 sonrasında Birikim'in ikinci döneminde de yayın yönetmeni olarak aktif görev alan Laçiner'in şimdiye kadar büyük çoğunluğu Birikim'de yayınlanmış yüzlerce makalesinin yanı sıra, bu makalelerden derlenen Kürt Sorunu: Henüz Vakit Varken (İstanbul: Birikim Yayınları, 1991), Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık? (İstanbul: Birikim Yayınları, 2007) ve Sosyalizm'de Devrim (İstanbul: Birikim Yayınları, 2007) başlıklı üç kitabı bulunmaktadır. Ayrıca Laçiner, özellikle seksen sonrasında dergi çevresinin birçoğunun içinde yer aldığı İletişim Yayınları bünyesinde de birtakım görevler üstlenmiştir.

“Özgün bir düşünür” olarak Ömer Laçiner, 70'lerin sol/sosyalist hareketinin genellikle uluslararası sosyalist hareketin cari kamplarından birinin müridi olarak, sosyalizmin temel kaynaklarından ziyade bu kampların sözcüleri durumundaki ikincil ve reel-politiğin sakıncalarıyla malûl birtakım teorisyenlerin metinlerine odaklanmış tavrına karşı, söz konusu temel kaynaklar üzerinden reel-politiğin kahredici çarpıtcılığından azade bir sol/sosyalist düşünüşün izinden giden tavrıyla dikkat çekmektedir. *70'lerin Birikimi*'nde kaleme aldığı yazılarda uluslararası sosyalist hareketteki bunalımı, kaynaklarından kopuk bir reel-politik anlayışın çarpık ekonomist yorumuna

bağlamış ve buradan birlik, parti, örgütlenme ve devrim stratejisi gibi meselelere dair, sosyalizmin insanın bütün potansiyellerini harekete geçirmesine imkan tanıyan şumullü bir siyasal toplumsal proje olarak bugünden tesisini hedefleyen bir yaklaşımı savunmuştur. Laçiner bu yaklaşımıyla *70'lerin Birikimi*'ne rengini veren ve onun sol/sosyalist hareketin geri kalanından en azından özgünlük anlamındaki ayrıksılığını temsil eden kişidir. Bir diğer deyişle dönemin yerel ideolojik-politik üretim faaliyetinin kısırlığı sebebiyle olanların da yeteri ilgiye mazhar olamaması nedeniyle göz ardı edilse de Laçiner'in "anti-ekonomist Marksizm yorumu"nun Türkiye sosyalizmine orijinal bir katkı olarak ziyadesiyle dikkate şayan olduğu kabul edilmelidir¹²².

Murat Belge ise yukarıda da değindiğimiz gibi dergi fikriyatının yaratıcısı olmasının yanı sıra Ömer Laçiner'le beraber fiilen derginin yükünü çeken iki kişiden biri olarak *70'lerin Birikimi*'ni anlamak bakımından özel ilgiyi hak ediyor. 1943'te Ankara'da doğan Belge, 1966'da İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili Edebiyatı bölümünü bitirmiş, 12 Mart döneminde THKP-C davasından yargılanıp hapis yatana kadar da aynı bölümde asistan olarak görev almıştır. Murat Belge, 1974 Affi'yle cezaevinden çıkması sonrası üniversiteye geri dönmüş, doktorasını da burada tamamlamış ve 1980'de doçent olmuştur. Bu süreçte 1970'de Halkın Dostları'nı, 1975-80 arasında Birikim'i yayınlayan kadro içerisinde olan Belge, 12 Eylül sonrasında 1982'de Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) oluşturulmasıyla beraber üniversiteden istifası sonrası giderek artan bir tempoyla yayıncılık faaliyetine

¹²² Matmut Mutman, "Uzaklaşan ve Yaklaşan Sol Üzerine Düşünceler", *Doğu Batı* 59 (Kasım-Aralık-Ocak 2011-12): 90-91.

girişmiştir. 12 Mart'ı dahi aratan bir fikri ve insani çölleşmeyle karşı karşıya olan 12 Eylül Türkiye'sinde, dergi çevresiyle beraber 1983'de kurdukları İletişim Yayınları bünyesinde yayın faaliyetlerine devam eden Murat Belge, dönemin sol kuraklığında yine önemli bir yer işgal eden Yeni Gündem dergisi ve İletişim Yayınları'nın memleketin alternatif bir tarih envanterini çıkarmaya dönük çabalarını ifade eden Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, şimdilerdeyse Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce serisi vb. gibi birçok kıymetli eseri düşünce dünyamıza kazandırmıştır. 1989 sonrasında Birikim'in ikinci döneminde de ilki kadar olmasa da ciddi katkılar sunan Murat Belge, 1996'dan beri İstanbul Bilgi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde öğretim üyeliği görevine ve çeşitli gazete ve dergilerde de yazılarına devam etmektedir.

Murat Belge, özellikle Batı Marksizmi'nin temel tartışmalarına yönelik ciddi ilgisinin getirdiği konvansiyonel sosyalizm anlayışına karşı eleştirel tavrı, sosyalizmin, devrim sonrasına ertelenen bir ütopya olmaktan ziyade bugünden inşa edilebilecek ya da edilmesi elzem bir toplumsal dönüşüm projesi olarak, bilimselliğinden gelen bir zorunluluğun ürünü değil etik bir seçim olduğu iddiası ve buradan hareketle yeni bir toplumun inşasında sanata, edebiyata ve şiire, daha doğrusu genel olarak kültüre yaptığı ısrarlı vurgusuyla Türkiye sol/sosyalist hareketinde ayrıksı bir figürdür. Bir diğer yandan sadece sol/sosyalist düşüncede etkin olmayan Murat Belge, insanlık kültürünü oluşturan, edebiyattan şiire, mimarîden sanata ve yemekten denize kadar, oldukça geniş bir ilgi sahasında makale ve kitaplar yazmış, faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca Belge, Türkiye'de

sivil toplumun geliştirilmesi adına sivil inisiyatifler geliştirmeden dernek kurmaya, toplantı ve paneller düzenlemekten çeşitli yayın faaliyetlerinde bulunmaya varan bir dizi etkinlikte de aktivist kimliğiyle yer almıştır. Bir başka ifadeyle Belge'nin insanlık kültürünün neredeyse her mecrasında teşekküllü bir alakayla aktif olması, uzmanlaşmanın giderek geçer akçe olduğu dünyada insani melekeleri muhayyel bir geleceğe ertelemeden bugünden cari kılmayı bizzat kendi yaşam deneyimiyle cisimlediğinin kanıtıdır. Murat Belge, sosyalizmin bugün potansiyel olarak herhangi bir şey ifade edip etmediğinden yahut kendi yazı ve faaliyetlerinin sosyalizme ve sosyalistlere ilişkin olup olmamasından bağımsız bir biçimde bizatihi kendi yaşamının inşacısı olması hasebiyle memleketteki cari yapı ve anlayışın hayli dışındadır¹²³.

70'lerin Birikimi bu iki simge ismin yöneticiliğinde sol/sosyalist hareketin temel sorunlarını, hem kaynak metinler hem de eleştirel Marksist literatürün seçkin isimlerinin ışığında -teorinin devrimci bir pratik için olmazsa olmaz bir gereklilik olduğu anlayışıyla- tartışmaya açan ve sözüm ona devrimin çok yakında olduğu serabına kapılmaksızın, hiçbir sorunlu meseleyi muhayyel bir masal zamanına ötelemeden bugünden çözüme kavuşturma arzusunda bir sol/sosyalist yaşam inşa etmenin peşindeydi. *70'lerin Birikimi*'ni dönemin diğer sol/sosyalist dergi ve yayınlardan ayırıştıran ve söz konusu ertelemeciliğin sosyalizmi ertelemek anlamına geleceği anlayışından ileri gelen temel farklılık, burada vücut bulmaktadır.

¹²³ Ferhat Kentel, "Murat Belge; Özne Aydın", *Doğu Batı* 16 (Ağustos-Eylül-Ekim 2001): 82.

2.3 Dergi'nin Temel Dertleri

1974 Affi'ndan 12 Eylül 1980'deki askerî darbeye kadarki süreç, Türkiye siyasal yaşamı ve sol/sosyalist hareket açısından oldukça netameli bir tarihsel kesiti ifade eder. Sol/sosyalist harekette 12 Mart Cezaevlerinde henüz filizlenmiş olan özeleştiril sürecin 1974 Affi'yla kesintiye uğraması sonrasında hızla gelen kitleselleşmenin de etkisiyle tümenden terk edilişi, eski hastalıkların eleştirel bir değerlendirilişinin de -kitleleri devrime sevk etmekte- teferruata indirgenmesini beraberinde getirmişti.

İşte böylesi bir siyasal-toplumsal atmosferde “teorinin zaruretleri ile pratiğin dayatmaları arasında; deyiş yerindeyse, teori ve pratiğin çapraz ateşi arasında”¹²⁴ yayınlanmaya başlayan *70'lerin Birikimi*, daha çıkarken, 12 Mart sonrasında sol/sosyalist hareket açısından ciddi bir yenilgiden bahsediyor ve bu yenilgiden kaynaklanan ağır yaraların sadece dışsal değil bizzat hareketin kendi iç sorunlarından da kaynaklandığını ilan ederek cezaevlerinde filizlenen fakat zamanla teferruata indirgenen sorunlara yönelik eleştirel tavır alıştan taviz vermeyeceğinin işaretlerini veriyordu¹²⁵. Bu noktada *70'lerin Birikimi*'i içerik düzeyinde Gramsci'den hegemonya kavramına, Althusser'in teorik anti-hümanizminden psikanalize meyleden yapısalcılık-sonrası düşünceye kadar pek çok yeni kuramsal yaklaşımı barındıran felsefî müdahaleyi vaat etse de onun açısından esas olanın “tüm bunların gerçekleşip gerçekleşmemesi ya da ne kadar gerçekleştiği”nden ziyade “doğru analiz ya da doğru tavır[dan öte] bir

¹²⁴ Şükrü Argın, “Bir Sosyalist Düşünce Platformu: Birikim,” *Sol: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 968.

¹²⁵ “Çıkarken,” *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 3.

‘performans’ (eyleyim) ve bir gösterme, gözler önüne serme olduğu[ydu]”¹²⁶. Dolayısıyla Dergi alışılmış türden bir pratik siyaset icrasından ziyade “müdahale, açılım ve vaat” mefhumlarında vücut bulan teorik bir mihmandarlığa meyletti.

Buradaki mefhumlar esas itibarıyla “sorunsal” mefhumu üzerinde düğümlenmektedir. Althusser’in güçlü bir Bergson etkisiyle ortaya koyduğu bu mefhum şunu ifade eder:

“Sorunları” ortaya dökmek, anlatmak, tartışmak değil -bunu insanlar hiçbir kuramsal gündeme ya da pratiğe başvurmaksızın kendileri zaten yaparlar. “Sorunsal”, bu tuhaf kavram, daha çok “sorunların”, “soruların” üretilmesine, imal edilmesine gönderir bizi. “Problématique” sözünün “aximatique”le, aksiyomlar bileşimiyle teması düşündürücüdür: Kapitalizm ve modern dünyanın kuruluşu bize kendi aksiyomatığını dayatırken, biz ona problematiklerle, sorunsallar üreterek cevap verebiliriz. Problematik, sorunsal, “sorular sormaz”, ortaya attığı şeyler “sorular” kılığında olsa bile bu durum ikincil önemdedir ve dikkatle ele alınması gerekir. Sorunsal, inşa ve kurma terimleriyle örülmüştür - reddiye, muhaliflik ya da eleştiri terimleriyle değil.(...) Sorunsal üretimi demek, işte bu “doğruluk-yanlılık” kriterini, cevaplar alanından alıp sorular ve sorunlar alanına aktarmaktır. Sorunsal aktiftir, sorunlar ise “hayıflandığımız hakikatler”¹²⁷

Bir başka açıdan *70’lerin Birikimi*’nin tavrı Foucaultgil bir sorunsallaştırma mefhumuna da selam çakmaktadır zira sorunsallaştırma kavramı birbirinden bağımsız bütünler olmayan iki pratik alanı ifade eden “söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerin bütünü”ne işaret eder¹²⁸. Bir “şey”i doğru yanlış oyununa sokarak onu söylemle artiküle eden ve kavramsallaştıran, böylece o şeyi “düşünce nesnesi” olarak kuran sorunsallaştırma faaliyeti, bilgi alanlarına tekabül eden söylemsel pratiklerin ve iktidar sistemlerine gönderme yapan söylemsel olmayan pratiklerin karşılıklı etkileşimini içerdiğinden, sadece betimleyici olmasının yanı sıra, bir tek bu iki alan arasındaki organik ilişkiden

¹²⁶ Mutman, “Doğrunun ‘Son’ Sözü... ya da ‘Karar Anı’,” 144.

¹²⁷ Baker, “Birikim’in...”, 16-17.

¹²⁸ Michel Foucault, “The Concern for the Truth” in *Michel Foucault: Politics, Philosophy, Culture*, ed. L. D. Kritzman, (New York: Routledge, 1990): 257.

kaynaklanmayan normatif de bir süreçtir. Bizzat söylemsel pratiğin kendisi, gerek nesnelere gerekse kavram ve teorilerinin oluşum süreci itibarıyla iktidar etkilerinden bağımsız değildir. Düşünce nesnesi belli toplumsal alanlarda, belli bir ehil bilgiye haiz kişiler tarafından, belli sistemlere göre tanımlanıp, diğerlerinden ayırt edilip veya onlarla ilişkilendirilip, sınıflandırılarak ortaya çıkar¹²⁹ -yani nesneyi oluşturan süreç sadece biçimsel, dilsel, gramatik veya mantıksal ilişkilerden ibaret değildir. Bu yüzden “söylem pratiklerinin çözümlenmesi, bilgilerinin oluşumunun bilim ve ideoloji arasındaki ikileme yakalanmadan izlenmesine, iktidar ilişkileri ve bunların teknolojilerinin çözümlenmesi de, bir tahakküm olarak görülen ya da bir simülakr olması nedeniyle varlığı reddedilen bir iktidar seçeneğinden kurtularak bunların açık stratejiler olarak görülmesine olanak”¹³⁰ sağlar. Söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerin biraradallığına işaret eden sorunsallaştırma teması Foucault’nun düşüncesinde deneyimlerin ve bu deneyimlerin toplamı olan öznenin kuruluşunu mümkün kılan süreçtir. Sorunsallaştırma “önceden var olan bir nesnenin temsil edilmesi” anlamına gelmemekle birlikte, “var olmayan bir nesnenin yaratılması” anlamına da gelmediğinden Foucault ile benzer şekilde *70’lerin Birikimi* de bu öznenin tarihselliğinden ziyade bu özneyi mümkün kılan pratiklerin tarihsel çözümlemesini sunma gayreti nedeniyle hemdert olarak değerlendirilebilir.

¹²⁹ Michel Foucault, *Archaeology of Knowledge*. (New York: Routledge, 2004): 45-47.

¹³⁰ Michel Foucault, *The Use of Pleasure; The History of Sexuality V*. trans. Robert Hurley, (London: Penguin Books, 1992): 4-5. Burada kullanılan Foucault analizi, Foucault’nun muhtelif metinlerinden parçaları ustalıkla bir araya getirerek meseleyi alabildiğine sarahatle anlamaya dönük mümeyyiz ve müstakil bir çerçeve tesis eden Ferda Keskin’in doktora tezinden mülhemdir. Bkz. Ferda Keskin, “Problematization and Games of Truth: Michel Foucault’s Analytics of the Constitution of the Subject in Political Modernity.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Columbia University, 2002.

Bütün bu kavramsal çeşitlilik ekseninde *70'lerin Birikimi*, Lenin'in "Devrimci bir teori olmadan devrimci hareket olamaz" şiarıyla, Çin-Sovyet çatışması, kitle-parti ikiliği, kültür-siyaset gerilimi ve teori-pratik bakışsızlığı gibi güncel ve kadim meseleleri, reel-politiğin kucağına düşmeden müthiş bir soğukkanlılıkla bambaşka bir sol/sosyalist politik dil ve eylem biçiminin peşinde bir anlayışın gözlüğüyle değerlendirmeye çabalıyordu.

"O büyüleyici yerel ilkbahar havasına karşın Birikim'in duruşu yine serinkanlıdır. Solun tarihsel yorgunluğunu, tıkanıklığını aşmayan herhangi bir eylemliliğin yerel boyutta (ülkede) bile kalıcı ve dönüştürücü olamayacağını işaret eden; aynı zamanda da üreteceği devrimci çıkışla ülkeyi dünya haritasının merkezine taşımayı öneren, hazırla yetinmeyen radikal bir duruş. (...)

Birikim, dünya solundaki hazan havasını tüm boyutlarıyla görüp, onu 'sosyalist' kimliğin, varoluşun, hareketin-hareketlerin merkezî sorunu olarak tanımlar. Aslı kaynaklara dönerek devrimci bir rönesansla hazanı yeniden ilkbahara dönüştürme çağrısı, hedefiyle yola koyulur.

Bu niteliğiyle bir sis çanı işlevini üstlenir.

Yüzyıl boyunca içeriği iyiden iyiye boşalan 'evrensellik', 'enternasyonalizm', 'devrim' gibi ana kavramların slogandan çıkıp yeniden tanımlanarak içeriklendirilmesi, hayata dâhil edilmesi gibi devasa ve görkemli bir çağrıdır sis çanından yayılan."¹³¹

Bir sis çanı olarak arz-ı endam ettiği arenada *70'lerin Birikimi*'nin herhangi bir örgütsel yapının parçası olmayan ya da oradaki iradeyi bir örgütlü gücün kol kuvvetine tahvil etmeye yanaşmayan, buna karşın salt bir düşünme, anlama ve tartışma iradesi yaratmak amacını taşıyan anlayışı, Türkiye'de farklı bir tür sol kavrayışın dillendirilmesinde önemli köşe taşlarından biri olmuştur. Başka bir deyişle "Birikim dergisinin, düşünmenin kendisine verdiği bu otonom rol, düşünmeyi siyasî pratiğin veya daha doğru bir deyişle siyasal erkin bir türevi olarak görmek istememesi, onun solun geniş kesimleriyle kurmuş olduğu 'gerilimli' ilişkinin nedenini oluşturdu."¹³²

¹³¹ Zeki Coşkun, "Yüz Yıl Öncesinden Konuşmak," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 98-101.

¹³² Akçam, "Birikim ya da Düşünmenin Özgür Alanı," 66.

Bütün bu gerilimli ilişkiye karşın *70'lerin Birikimi* siyasal bir hareket olmaktan ziyade “politik kampların ötesinde” Marksist düşüncenin sahih membarları üzerinden, yerleşik sol/sosyalist politik kültürü şekillendiren burjuva ideolojik koşullanmalardan arınmak amacıyla, toplumun sosyo-kültürel yeniden inşasını dillendirmekten geri durmadı. Ayrıca *70'lerin Birikimi*, memleketteki -dünya-tarihsel toplumsal gelişmede önemli rol oynayan- burjuva kültürünün oldukça zayıf oluşu ve bundan kaynaklanan bir mücadele geleneğinden yoksunluk tespitinden hareketle, sosyalist kültürün inşası amacına hizmet edecek ve çeviri eserlerle zenginleştirilecek bir külliyatı yayınlayacak bir yayınevi ve bu çatı altında gerçekleştirilecek -siyasal-toplumsal gelişmelerle uğraşan- bir sosyalist kültür dergisi ve -dünyadaki tartışmaları yerli okuyucuyla buluşturacak- üç aylık bir çeviri dergisi vaat ediyordu¹³³. Aynı yerde derginin temel amaçları maddeler halinde şöyle sıralanıyordu:

“1) Teorinin büyük ustalarının ışığında, kendi sorunlarımız, hedeflerimiz, kendi toplumsal bütünlüğümüz açısından, kendi teorik dünyamızı kurmak; 2) Bunu yaparken yöntemi, bilimsel teoriyi aynı anda hem kavramak, hem de açıklamak; yöntemi soyutta değil, olması gereken yerde, somutun içinde bulmak; 3) Geçmişin ve bugünün kültürünü araştırmak, eleştirmek ve geleceğin kültürel temellerini şimdiden kurmak; 4) Sosyalist kültürü bir yaşama sorunu olarak ele alıp işlemek; 5) Bütün bunların üstesinden gelecek bir aydın kadronun oluşmasına katkıda bulunmak için mümkün olan her türlü çabayı harcamak.”¹³⁴

Öte yandan *70'lerin Birikimi* teori odaklı bir yayının politikası oluştururken teoriyle pratiğin bu kadar sorunsuzca birbirinden ayrıldığı bir atmosferde teoriden anlaşılanın üzerinde de dikkatle durulması gerektiğini dile getiriyordu. *70'lerin Birikimi* teorinin o dönemdeki konvansiyonel kullanımını, “basit gerçeklerin, bir sürü ek malûmatla ve anlaşılması uzmanlık isteyen sözler

¹³³ “Çıkarken,” 5-6.

¹³⁴ a.g.e., 6.

ve usullerle yeniden söylenmesi” ve “yeni gerçeklere ulaşmak ve değişen durumun ortaya çıkardığı yeni sorunlara yeni çözümler bulmak yerine, bıktırıcı bir ukalalığın, totolojinin aracı” olarak nitelendiriyordu¹³⁵.

Başka bir açıdan “Birikim’in bu ısrarının ardındaki asıl niyet, ‘reel politik’ tavırları, özellikle de bu tavırların sosyalistler tarafından sergilenen hallerini sorgulama ve bu sayede, gerçekten radikal, kendi sıfatını hak eden bir sosyalist politika tarzının nasıl bir şey olacağı hakkında düşünme; bu konuda entelektüel mesai harcama arzusudur.”¹³⁶ Bu bakımdan *70’lerin Birikimi*’nin bitmek tükenmek bilmeyen -sol/ sosyalist karşı koyuşu salt bir çıkar güdüsüne odaklı düşünmekten ileri gelen- ekonomizm uyarıları ve burjuva koşullamalardan kurtulamamış cari kitle-parti anlayışı eleştirilerinin temel vurgusu, bütün hiyerarşik örgütlenmelerin lağvedilmesinin temelini teşkil eden siyasetin toplumsallaştırılması çağrısına yöneliktir. Dergi, sol/sosyalist düşüncenin temelindeki insani potansiyellerin bütünüyle kendini gerçekleştirmesinin önündeki tüm engelleri lağvetmeyi amaçlayan yaklaşımından hareketle, sahih bir sol/sosyalist kültürün ihyası ve bugünden inşasına gönül vermiş yepyeni bir sol/sosyalist siyasal eylem anlayışına odaklanmıştır.

2.4 Althussercilik Meselesi

Nihayet bu çalışmanın *70’lerin Birikimi*’ni bir tashih hareketi olarak nitelendirişi de, derginin mevcut sol/sosyalist pratiği asli kaynaklar üzerinden yeniden tahkim etmekte gösterdiği çabadan ileri gelmektedir. Sıklıkla yapıla

¹³⁵ “Birikim’in İlk Yılı Üzerine,” *70’lerin Birikimi* 13 (Mart 1976): 9.

¹³⁶ Arğın, “Bir Sosyalist Düşünce Platformu: Birikim,” 974.

gelen Althussercilik eleştirisinin sebebiyse, Louis Althusser'in düşüncesinin de sol/sosyalist teori ve pratiğe dair bu türden -kaynaklar temelli yeniden inşacı ve sol/sosyalist düşüncenin kavramlarını burjuva koşullardan arınmış sahipsiz bir diyalektik materyalist anlayışla ihyasını gözetilen- bir yaklaşıma sahip olmasından ileri geliyordu. Özellikle Murat Belge'nin ciddi katkılarıyla derginin sol/sosyalist pozisyonunun şekillenmesinde önemli bir yer teşkil eden Althusser'in Marx'ın düşüncesinde var olduğunu iddia ettiği -hümanizmden "bilimselliğe" evrilen- epistemolojik kopuşa istinaden, insanların ne yarattıkları ne de denetleyebildikleri birtakım yapısal belirlenimlerin¹³⁷ içinde devindiğini belirten teorik anti-hümanizme varan Marksizm yorumu, *70'lerin Birikimi* açısından cari sol/sosyalist anlayışın fazlasıyla iradeci teorik-pratik argümanlarına önemli bir yanıt teşkil ediyordu.

Althusser'in, felsefe alanında öncelikle Marksist bilgi teorisinin öğelerini aydınlığa çıkarmaya çalışan ve burjuva ideolojisinin değişik kılıklarda Marksist düşünceye sızması karşısında, bu ideolojilerle savaşırken, Marksizm'de Hegel diyalektiğinin bazen eleştirilmeden alınıp kullanılmasının bir çeşit Troya atı gibi, idealizmin Marksizm'i içeriden vurmasına yol açtığını ileri süren yaklaşımı Derginin cari sol/sosyalist dile tashih çabasına ziyadesiyle denk düşüyordu¹³⁸. "Burjuvazi aynı zamanda hava gibi solduğumuz dolaysız ideoloji, gündelik

¹³⁷ Erken dönem Althusser çalışmalarında yapısalcı öğelerin Marksist sistemin parçaları haline dönüştürülebildiğini söylemenin zor olduğunu vurgulayan Belge'ye göre bu dönemdeki teorizm de yapısalcılık etkisinin bir sonucudur. Ancak *Özeleştirisi* sonrası bu yapısalcı öğeler büyük ölçüde ayıklanmış gözüküğünü belirten Belge, bunda dışarıdan gelen eleştirilerin -örneğin Laclau'nun *Kapitalist Devlet* adlı kitabının- önemli bir payı olduğuna dikkat çekse de Althusser'e yakın yazarlarda hala yapısalcı eğilim gözlemlenebildiğini, Poulantzas'ın emperyalizm anlayışının bunun dikkate değer bir örneği olduğunu dile getiriyor. Bkz. Murat Belge, "Marksizm ve Yapısalcılık," *70'lerin Birikimi* 28/29 (Haziran-Temmuz 1977): 27.

¹³⁸ "Althusser," *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 38.

kavramlara sinmiş anlam yükleri, ‘dün-bugün-yarın’ ya da ‘insan’, ‘hayat’ gibi verilmiş gündelik basit kavramların eleştirilmemiş içeriğidir.” ifadeleriyle Murat Belge bu yaklaşımın tipik bir nişanesini sergiliyordu¹³⁹.

Öte yandan Althusser kendisine yöneltilen yapısalcılık eleştirisini terminoloji düzeyde kabul etse de gerek bu terminolojiyi, gerekse “teorik pratik” olarak ifade ettiği felsefenin tanımını düzeltereğini bildirerek “teorik pratiğin teorisi” olarak da tanımlanabilecek bu pratik ekonomik, politik ve ideolojik pratiklerin yanında kendi özerk kurallarına göre işleyen bir düzey oluşturmak gayretinde olduğunu bildirir. Ayrıca Althusser, Marx'ın Marksist olmasıyla sonuçlanan epistemolojik kopmayı teorik alanın içinde değerlendirir ve teorik pratiğin teorisi olarak nesnesi “teorik pratik”e tekabül eden felsefenin, bilimsel çalışmanın hangi ilkelere göre yapılacağını belirlemek amacıyla olduğuna dikkat çeker. Althusser'in felsefeye dair bu açıklamalarının *Lenin ve Felsefe* ve *Özeleştirisi*'de değişime uğradığını, Marx'ın epistemolojik kopuşunu Leninist bir gözle değerlendirerek bu kopuştaki çabayı mümkün kılan ve onu belirleyen koşulun işçi sınıfı politikası olduğunun farkına vardığını vurgulayan Belge, teorik faaliyetin, kendi özerk koşullarından çıkıp, politikanın dolaylı belirlenmesi sonucu değişen bir şey olarak tanımlanmasının felsefenin de mahiyetini değiştirdiğini ifade eder. Felsefe artık kendi özgül araştırma nesnesi olan salt teorik bir faaliyet değil, politikanın teoriye ve teorinin politikaya müdahalesinin gerçekleştiği özgül bir kerte'dir ve felsefe Althusser'in Murat Belge'ye yazdığı

¹³⁹ Murat Belge, “Teorik (Bilimsel) Bir Tarih Açıklamasının Başlangıç Noktası,” *70'lerin Birikimi* 3 (Mayıs 1975): 6.

mektubunda belirttiği gibi “teorik pratiğin teorisi” değil, “teori içinde politika”, “teori içinde başka yollardan sürdürülen politika” olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁰.

Yapısalcılık gibi problemlili addedilen ve politik faaliyetin icrası bir faile mugayir olduğu iddia edilen teorik anti-hümanizm’le ise Althusser “insan-özne” kavramının Marksizm’e aykırılığını göstermek için insanlık tarihinin insanla başlamadığını, insanın doğanın bir ürünü olduğunu, diyalektik maddecilik/tarihi maddecilik ayırımının bu yüzden zorunlu görüldüğünü anlatmak derindedir. Althusser, Marx’ın Hegel ve Feuerbach etkisinde olduğu erken dönem eserlerindeki hümanist öğelerin gerçek bilimsel Marksizm ile ilgisi olmayacağını söylemesi ve bu metinlerin basımının Stalin döneminde durdurulması, Althusser’in Marksizm’in teorik bir anti-hümanizm olduğu savunusunun Stalinizm sorunu ile birlikte değerlendirilmesine yol açmıştır. Althusser’in ideolojik düşünce tarzının sosyalist topluma geçtikten sonra bile ortadan kalkmayacağı iddiası yine Stalin’in teorik savunusunu yaptığı kuşkusunu uyandırmış ve bu iddiayla insanın yabancılaşmasının da ortadan kalkmayacağı yorumunu da beraberinde getirmiştir. Ayrıca nesnel yapılar içinde belirlenmiş insan fikrinin belirli bir “teknolojizm”e, bilim ile ideoloji arasındaki ayrıma yapılan ısrarlı vurgunun belirli bir “bilimcilik” anlayışına yol açtığı dillendirilmiş, tüm bunların, Stalin’in olanca ağırlığı üretici güçlerin gelişmesine bindiren Marksizm yorumuyla belli bir mütekabiliyet içerisinde olduğu iddia edilmiştir. Ancak Althusser’in sonraki yazıları bu kaygıları ortadan kaldıracak nitelikte beyanlarda bulunmuş, Stalinizm’i Stalin’i aşan bir olay olarak gördüğünü; bürokratizme, teknokratizme ve ekonomizme karşı kitlenin politik

¹⁴⁰ Belge, “Marksizm ve Yapısalcılık,” 16-17.

bilinçlenmesini, aktif katılımını savunduğunu belirtmiş; bunun yanı sıra FKP'nin “Avrupa Komünizmi” oportünizminin de, pragmatik tavır alıp teoriyi çarpıtmayı gelenek haline getiren Stalinizm’den kaynaklandığını ifade etmiştir¹⁴¹.

Cari dilin alameti farikalarından Hegelciliğe meyyal diyalektik materyalizm odaklı tarih anlayışına yanıt olarak Althusser, fenomenlerin ardında kendi merkezine tekabül eden ilksel bir öz yattığı varsayımına dayanan “Hegelci bütün” mefhumuna karşın, her biri diğerinin koşulu olan, parçalarından ayrı düşünülemeyen ve bu bütünde değişmeyen bir merkezden bahsedilemeyeceği, böylelikle tüm yapıların koşullara göre bir yapının egemenliği altında olduğu “Marksist bütün” mefhumunu da içeren tarihsel materyalizmi öneriyordu. Bu noktada Althusser, yapıların görece özerkliğinin bunların düğümlenmiş biçimlerine göre egemen yapıyı değiştiren çelişkiyi verdiği durumdaysa bütün değişimleri belirleyen “son kerte”nin zaman içindeki bir son kerteye işaret etmediği gibi bütünü de belirlemediğini, diğer yapılar gibi önceden verili olduğunu da belirtmeden geçmiyordu¹⁴².

Mayıs 68’e dair Macciocchi’ye yazdığı mektupta 20. yüzyıldaki en önemli işçi eylemliliğinin küçük burjuva nitelikli öğrenci hareketi tarafından kolonize edildiğine ya da en azından kamuoyu nezdinde bu biçimde temsil edildiğine dikkat çeken Althusser, hareketin asli niteliğinin muazzam çaptaki işçi eylemleri olduğuna dikkat çekip -bazı öğrenciler böyle olduğunu bildikleri yönünde beyanat verip yazılar yazsa da- öğrenci hareketinin ancak bu hareketin destek gücü olma anlamında dikkate şayan olacağını ifade ediyor ve öğrencilere

¹⁴¹ Belge, “Marksizm ve Yapısalcılık,” 28-29.

¹⁴² Louis Althusser, “Marksist Tarih Anlayışı,” Çev. Murat Belge, *70’lerin Birikimi* 3 (Mayıs 1975): 19.

yüklenen devrimcilik nosyonunu safdillik olarak nitelendiriyordu. Benzer biçimde Belge de 12 Mart gençliğini bir tür Jön Türk namzeti addedip nispeten zayıf olduğunu düşündüğü işçi sınıfının öncülüğüne terfi ettiren yaklaşımlardan sebep Althusser'in gençliği konumlandırmasındaki netliğin bizde olmadığını, bunun da cari dilde pelteklik ve dalkavukluk biçiminde tezahür ettiğini vurguluyordu. Lümpen kabadayılığı ile devrimci dobra dobralığın birbirine karıştırıldığı bu ortamda¹⁴³ konuşmaktan çok, gevezeliğe kaçmayan, cevap yetiştirmenin katılığıyla tınlamayan, soru sormanın yumuşaklığını ve ciddiyetini taşıyan dostane sohbeti geçer akçe kılmanın peşinde olunması gerektiğini belirten Belge, bir kitle hareketi olsa da gençliğin bir proletarya örgütü olamayacağını ancak proletarya örgütünün bir militanı olabileceğinin altını çizdi¹⁴⁴. Buna mukabil Laçiner de Althusser'in emperyalist sistem içinde gençliğin ideolojik düzeydeki önemini teslim eden yaklaşımına katılarak gençliğin ideolojik düzeyden terfiyle -kuşkusuz işçi sınıfının önceliğinde- tarihi müttefikliğe geçişinin iradi-ahlaki bir seçimin ötesinde maddi bir zorunluluk olduğunda ısrar ediyordu¹⁴⁵.

¹⁴³ Buna ilişkin bir başka metninde Belge, -yazının genelinde tezlerini eleştirmesine karşın- Lunaçarski'nin "edebi eleştiri üslubu" üzerine söylediklerinin dönemin Türkiyeli devrimcilerinin tartışma üslubu için de geçerli olduğunu söylüyor: "...iddialarının zayıflığını polemiklerinin parlaklığıyla kamufle etmek eleştirmenin en büyük günahlarından biridir. Genellikle, ortada pek fazla akılcı kanıtlama olmayıp bir yığın yakıcı söz, karşılaştırma, alaylı ünlem ve sinsî sorular varsa, neşeli bir izlenim olabilir ama pek fazla ciddiyet bulunmaz. Eleştirmenin kendisine de eleştiri uygulanabilmelidir, çünkü Marksist eleştiri aynı zamanda bilimsel ve sanatsal bir çalışmadır. Öfke eleştirmenin en iyi kılavuzu olmadığı gibi çok zaman eleştirmenin haksız olduğunu da gösterir." Bkz. Murat Belge, "Lunaçarski'nin Yazısı ve Marksist Eleştiri Ölçütleri," *70'lerin Birikimi* 11 (Ocak 1976): 57.

¹⁴⁴ Murat Belge, "Üniversitelerde Devrimci Gençlik Sorunu," *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 60-61.

¹⁴⁵ Ömer Laçiner, "Değişen Dünya İçinde Öğrenci Olayları," *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 50-55.

2.5 Uluslararası Sosyalist Hareket ve Sosyalist Kültür Meselesine Dair Tartışmalar

Althusser'in de katkılarıyla, derginin teorik pratiğin teorisine yoğunlaşp öncelikle buradan başlayan bir yenileşmeyi önemsemesi o dönemin Batı Avrupa Marksizmi'nde gündemde olan tartışmalara olan yoğun ilgisinden kaynaklanmıştır. Çin-Sovyet çatışmasının bıktırıcı bir kısırlık içinde devam etmesi, Sovyetlerin Destalinizasyon adı altında tabelayı değiştirmekten öte hiçbir anlamlı siyasal-toplumsal değişiklik gayesinde olmayışı ve Avrupa'da – ve dünyanın diğer bir çok sosyalist partilerinin merkez komitelerinde de tabi- bu türden gelişmelere karşı bir karşı çıkıştan ziyade aleni savunu yahut mahcup bir sessiz kalışın ötesinde bir aksisedanın uç vermemesi, bilhassa Fransa, İspanya, Almanya vb. merkezi Avrupa'nın komünist partilerinde Avrupa Komünizmi üst başlığıyla nitelendirilen bir muhalefet hareketinin nüksetmesini beraberinde getirmiştir. ÇHC ve SSCB gibi jenerik sosyalist ülkelerdeki hali hazırdaki icraatları kimi zaman demokratik teamüller kimi zaman da Marksizm'le mütakabiliyet bakımından eleştiren fakat bunu yaparken ayrıcalıklı Avrupalıların hususiyetlerine fazlasıyla odaklanan bir milliciliğe de tevessül eden şimdilik heterojen karakterdeki bu muhalefet hareketi, *70'lerin Birikimi* nazarında, her şeye rağmen, Marksizm'in aciliyet arz eden sorunlarının çözümü bakımından da ümit veren neredeyse tek mecra olarak görülmüştür¹⁴⁶.

Bütün bu ilgilerin yanı sıra *70'lerin Birikimi*'nin -kendini otonom bir düşünme sahası olarak kurarken- sürekli surette mevcut siyaset etme

¹⁴⁶ Giriş Yazısı (İmzasız), *70'lerin Birikimi* 40/41 (Haziran/Temmuz 1978): 3-4.

biçimlerinin eleştirisine başvurması, onu sol/sosyalist hareket içinde hem yalnız bırakan hem de kimliğini oluşturan temel etken olmuştur. Bir başka deyişle;

“Reel-politik kârı olmayan entelektüel ilgiyi beyhûde gören bir gelenekten söz edilebilir, solla ilgili. (...) ‘80’den önce, sol camia(lar), özgürleşimci-radikal içerimleri ve açılımları olacak olsa bile, ‘salt’ entelektüel ilgiyi fuzulî görür, hatta kınardı. Bu kadarı o kadar mahzurlu olmayabilirdi belki; asıl sorun, “apolitik”, “işlevsiz” sayılan lüzumsuz entellektüel ilginin, bir düşünsel içerikten ziyade düşünce sahibinin/taşıyıcısının kimliğine, “duruşuna” bakarak tanımlanmasıydı. Çünkü aydınlar, düşünsel katkılarından çok, “kitle” nezdinde meşruiyet, popülerite sağlamaları bakımından muteberdiler.”¹⁴⁷

70’lerin Birikimi, siyaseti, insanlar arasındaki eşitsizliği doğallaştıran ve böylelikle yaşamı yukarıdan sevk ve idare eden muktedirlerin icra ettiği, stratejik hamlelere dayalı bir tür güç oyunu olarak gören yerleşik anlayışa karşı, yaşamı içeriden dönüştürmenin, toplumun bütün kesimlerinin herhangi bir hiyerarşik nitelemeye tabi tutulmaksızın icra ettiği, toplumsal eylemin dikey değil yatay bir düzlemi olarak görüyordu. Bir başka deyişle,

“Birikim sosyalist politikanın her şeyden önce mevcut politika yapma tarzını dönüştürmekle mümkün olacağını, daha doğrusu, ‘sosyalist politika’ denilen şeyin büyük ölçüde bundan ibaret olduğunu düşünüyor; politikayı devrimin aracı değil de mekânı olarak gören, her bakımdan yeni, radikal bir politik anlayış tahayyül etmeye çalışıyor; bu tahayyülü hayata geçirmeyi arzuluyor ve bunu sağlamak için de yürürlükteki politik dilden farklı, bambaşka bir politik dili dolaşıma sokmak istiyordu.”¹⁴⁸

Yaşamı bugünden kurma, sosyalizmi bugünden tesis etme amacının temel bileşeni olarak düşünülen yeni bir politik lisan çağrısı, kaçınılmaz olarak kültür sorununa da vurguyu beraberinde getiriyordu. Yeni politik lisanı kendi bağrından çıkararak kültürün inşası, bu bakımdan temel önemde oluyordu. Derginin dördüncü yıl değerlendirmesinde belirtildiği gibi,

“Kültür sorunu devrimci iktidar sonrasına ertelenemez. ‘Şimdi siyaset yapıyoruz, ileride kültüre de sıra gelecek’ demek mümkün değildir. Çünkü sorun siyasetin en

¹⁴⁷ Tanıl Bora, “Defter Şerhi,” *Cogito* 31 (Bahar 2002): 261-262.

¹⁴⁸ Arğın, “Bir Sosyalist Düşünce Platformu: Birikim,” 977.

yüksek düzeyde ve bütün gerekleriyle yürütülmesidir ve bu da kültürsüz yapılamaz. Politik mücadele bütünlüğü içinde, kültürel mücadelenin de kendi özel yeri vardır. Geleceğin kültürü, bu politik mücadele içinde şimdiden filiz vermelidir.”¹⁴⁹

Sosyalist bir kültürün inşası “Birikim’in yalnızca bir ögesi olduğu Türkiye Sosyalist Hareketinin genel ve temel bir eksikliği” olan “sosyalist politik eylem”in mütemmim cüzüydü. Buradan hareketle sosyalist politik eylemi yaratacak kültürün sosyalist teori ve pratiği daha doğrusu kendisi bizzat pratik haline gelmiş sosyalist düşünüş ve algıyı ortaya çıkarması *70’lerin Birikimi*’nin önemseydiği en kritik meseleydi. Laçiner’in deyişiyle,

“Sosyalist pratik zaten sosyalist değerleri, sosyalist ideali pratik olarak içinde barındıran bir şey olmalıdır. O idealin gereklerini dışarıdan müdahaleyle, teoriyle ya da bir ahlâkla falan pratiğe aşlamak olmuyor. Bu da bizi sosyalist pratiğin bizatihi kendisinin bir devrim, pratik olarak bir devrim olması gerektiği fikrine götürür. O devrimden murad ettiğimiz neler varsa, bu doğrudan doğruya pratiğe yansımalıdır. Sosyalistler o tür eylemde bulunabilmelidirler ki, yaptığı her eylem, o eylem için kurduğu ilişkilerin kendisi kendi amacını yansıtmalıdır. Kendi amacına içrek olmalıdır.”¹⁵⁰

2.6 Dergi’nin Düşünsel Evreleri

Öte yandan, *70’lerin Birikimi*’nin döneminin sol/sosyalist hareketinin içeriden bir eleştirisine yoğunlaşırken -her ne kadar temel düstur değişmese de- düzcizgisel bir tavır sergilemediği, hareketin içsel süreçleriyle beraber farklılıklar gösteren bir seyir izlediği söylenebilir. Burada bir tavır değişikliğinden ziyade hareketin seyrine göre vurgulardaki önceliklerin değişmesi kastedilmektedir. *70’lerin Birikimi*’nin söz konusu bu süreci, sosyalizmin temel ve klasik metinlerinin yeniden yorumlanmasına ya da böyle yorumlar, katkılar yaptıklarına inanılan düşünürlerin tanıtılmasına ağırlık veren

¹⁴⁹ “Birikim’in 4. Yayın Yılı Dolayısıyla Genel Bir Değerlendirme,” *70’lerin Birikimi* 37 (Mart 1978): 39. Bu değerlendirme yazısı, *70’lerin Birikimi*’nin beş yıllık teorik-pratik serüveninin büyük bir dikkat ve liyakatle ifade edildiği bir manifesto niteliğindedir.

¹⁵⁰ Belge, Laçiner, “Sosyalist Eylem Kendi Amacına İçrek Olmalı,” 37.

birinci evre; özellikle, sol/sosyalist hareketin karşıtlarıyla paylaştığı ortak reel-politik dilin dönüştürülmesi amacıyla hareket eden ve sol/sosyalist hareketin pratiklerine temel olan parti, örgütlenme ve eylem anlayışına odaklanan alternatif bir model oluşturma çabasının öne çıktığı özellikle 1976 sonrasına tekabül eden ikinci evre; hem alternatif örgüt meselesinin hem de egemen sosyalist teorik mirasın kendisine yönelik daha net ve sert bir eleştirelilik üzerinden teorinin yeniden inşasına amaçlı yeni bir yaklaşım ve dilin daha özgürce kullanıldığı, 1980'lere yaklaşırken ortaya çıkan, üçüncü evre olarak tanımlanabilir¹⁵¹.

70'lerin Birikimi ayırık otu muamelesi görme pahasına sözünü sakınmaksızın söylemekten geri durmamış, heretik ilan edilmesine karşın o dilin içinden ama o dili dönüştürme çabasıyla konuşmayı sürdürmüştür. Sürekli içerden konuşmaya gösterdiği gayret, derginin, sol/sosyalist hareketi kaynağındaki idealler üzerinden bir yenilenmeye çağıran bir tashih girişimi olduğunun da önemli bir kanıtıdır. Bir başka deyişle *70'lerin Birikimi* “‘idealler’ ile ‘gerçekler’ arasındaki mesafeyi dert edinmişti. Bu nedenle de, bugün artık kullanmadığı -örneğin ‘diyalektik maddecilik’, ‘proletarya diktatörlüğü’, ‘demokratik merkezîyetçilik’ gibi- birçok kavramı, o zamanlar, sadece yürürlükteki sosyalist dil böyle olduğu için değil, daha çok, bütün bu kavramları sosyalizmin ‘özel ilkeleri’ olarak gördüğü için ısrarla kullanıyordu. Kısacası birinci Birikim’in problemi, kavramlar ve dolayısıyla sosyalizm fikri değil, bunların pratiğe geçiriliş tarzları yani reel uygulamalarıydı.”¹⁵² Hülasa, “kendine

¹⁵¹ Belge, Laçiner, “Sosyalist Eylem Kendi Amacına İçrek Olmalı,” 35.

¹⁵² Arğın, “Bir Sosyalist Düşünce Platformu: Birikim,” 981.

has, ayrıksı nitelikleri” olsa da “nihayetinde o yıllarda ve o coğrafyada yayınlanan bir dergi”¹⁵³ olarak *70’lerin Birikimi* dönemin sol/sosyalist dilini içeriden dönüştürmeye yöneliyor, buna karşın kendini siyasal-örgütsel bir odak olarak inşa etmekten ısrarla uzak duruyor ve sadece gündelik siyasete değil “bizzat Birikim olmanın siyaseti, bir dergi, bir kurum olmanın”¹⁵⁴ da hevasına kapılmıyordu.

2.7 Türkiye ve Dünyadaki Cari Siyasal Pratiğe Dair Değerlendirmeler

Türkiye sol/sosyalist hareketi için olduğu kadar dünyadaki sol/sosyalist hareketler açısından da çalkantılı, tartışmalı bir bunalım dönemini ifade eden 70’li yıllar, bütün bu tartışmalar ekseninde sosyalizmin özellikle Üçüncü Dünya’da bir çekim merkezi olma işlevini sürdürdüğü, buna karşın gelişmiş Batı toplumlarında o çapta rağbet görmediği bir dönemdi. Bunun temel sebebi, yeteri kadar kapitalistleşmemiş ve bu nedenle sosyalizme hazır olmayan Sovyet toplumunu önce muasır medeniyetler seviyesine getirip, sonra da Batılılarla teknik ve ekonomik anlamda -onları dahi şaşırtacak çapta- yarışabilen bir sosyalist rejim inşa etmenin gerekçesi olan tek ülkede sosyalizm şiarının yaratıcısı Stalinizm’in, sosyalizmi, şumullu bir sosyo-ekonomik dönüşüm projesinden alternatif bir kalkınma stratejisine indirgeyen tavrıydı.

II. Dünya Savaşı sonrasında 70’lerin ortalarına kadar süren görece refah ortamında Marx’ın devrimin olgun adresi olarak gösterdiği ileri kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının da bundan payını alması, temelli bir dönüşüm idealinin

¹⁵³ Mutlucan Şahan, “31 Yılın Birikim’i,” *Sosyalist Demokrasi İçin Yeniyol* 21 (Bahar 2006): 66.

¹⁵⁴ Mutman, “Doğrunun ‘Son’ Sözü... ya da ‘Karar Anı’,” 147.

terk edilmesini ve mevcut düzenin iyileştirilmesini hedefleyen revizyonist eğilimlerin güç kazanmasını beraberinde getirdi. Bu refahın getirdiği barış içinde yarış şiarlı denge siyaseti ve Avrupa'daki köklü komünist partilerinin sosyalist devrim odaklı bir dönüşüm siyasetinden ricat etmeleri, buradaki kitleler nezdinde sosyalizmin dört başı mamur bir siyasal-toplumsal dönüşüm projesi olma vasfını yitirmesine sebep oldu. Öte yandan Çin'deki sosyalist devrimin zamanla SSCB'ye alternatif teşkil ettiği iddiasına bürünmesi de, reel sosyalist dünyanın bu iki amiral gemisi arasındaki stratejik liderlik yarışının kızışmasına ve giderek birbirlerini ağır suçlamalarla eleştiren düşmanca bir çizgiye evrilmesine yol açtı.

Türkiye gibi köklü bir sol/sosyalist teorik-pratik gelenekten yoksun ülkelerde ise bu tartışmalar, dünyadaki odağın yerli bir şubesi olarak söz konusu odağın tavır alışlarını herhangi bir eleştirel süzgeçten geçirmeden aynen adapte etmek biçiminde yansıdı. Özellikle Batı Marksizmi'nin reel sosyalist deneylerin Marksist teoriyle ilişkileri ve bizzat Marksist teorinin kendisi üzerine yaptığı tartışmalara, bir devrimin arifesinde bulunduğu anlayışı nedeniyle pek itibar edilmiyor, bunlar daha çok kafa bulandıran, pişmiş aşı su katan küçük burjuva lakırdıları olarak telakki ediliyordu.

70'lerin ikinci yarısının bu hızlı ve aşırı politize ortamında sol/sosyalist hareketin bu hengâme içerisinde göremediği ya da görmezden geldiği sorunlara serinkanlı ve ertelemecilikten uzak bir tavırla eğilmeyi seçen *70'lerin Birikimi*, işte tam da bu suyu bulandıranlar kategorisindeydi. *70'lerin Birikimi*, bu cafcıflı dönemde, sol/sosyalist hareketin kendisinden kopuk afaki bir noktadan değil bizzat o hareketin içinden, onun teorik-pratik etkinliğinin Marksist teorinin sahih

kaynakları üzerinden bir değerlendirmesini, sağlamasını yapmaya çalışan bir tashih heyeti hüviyetindeydi. Özellikle 60'larla beraber uluslararası sosyalist hareketteki çaplı bunalımın içine doğan Türkiye sol/sosyalist hareketinin, henüz kendi tahkimatını sağlayamadan buradaki tartışma ve ayrışmaların kuşağına dışmesinin yol açtığı yalpalamalar, 70'lerin *Birikimi*'nin bu türden bir tashih çabasına yönelmesinin temel nedeniydi.

Dünyadaki ve Türkiye'deki bu yönelimler sol/sosyalist düşünceyi de sakatlamış, Marksist teori-pratiğin ülke gerçekleri lehine tahribatına zemin hazırlamıştır. Çin-Sovyet atışmasının cari Marksist anlayıştaki yapısal problemleri gölgeleyen çapta yürürlükte olması ve Türkiye'deki sol/sosyalist hareketin de bu kamplardan herhangi birinin temsilcisi olması nedeniyle bu tartışmalar, memleket sathında da aynı ikiliğin ve kısıtlılığın belirleyiciliğinde şekilleniyordu. Bir diğer deyişle Türkiye sol/sosyalist hareketi

“dışarıdan ‘Marksist taktik’ öğrendiğini sanırken, aslında burjuva politika anlayışına teslim olmuş yorgun bir devlet politikacılığının derslerini öğrendiğinin bilincine varamadı. Bu yüzden, tarihini yeterince yakından yaşayıp öğrenemediği dünya sosyalist hareketinde olup bitenlerin özüne inmeden, duyduğu yakınlık ve uzaklıkları kendi gençliğinin rezonansına göre ayarlayarak, sosyalizm adına girişilmiş her yeni harekette kendine bir çıkış yolu, bir eylem imkânı arayan bir seyir izledi. Dünya Marksist hareketinin öğrettiği ‘real-politik’ etkisiyle, popülizme, cuntacılığa, sendikalizme ve daha birçok Marksizm-dışı eğilime -en soylu niyetlerle- prim vermek durumunda kaldı.”¹⁵⁵

60'lı yıllardaki sosyo-ekonomik restorasyon sonucu -gelirin yeniden tanzimiyle yaratılacak sanayi odaklı bir bağımsız kalkınma şiarı üzerinden meşrulaştırılan ithal-ikameci kapitalist gelişme modelinin¹⁵⁶ etkisiyle- görece

¹⁵⁵ “Birikim'in 4. Yayın Yılı...”, 16.

¹⁵⁶ 1960-80 arasındaki bu *ithal-ikameci* kalkınma modelinin ve devlet ile siyasal-toplumsal sınıfların ekonomi-politik açısından etraflı bir analizi için bkz. ağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989).

yetkinleşen ve gelişen bir işçi sınıfının varlığı, örgütlenmenin önündeki nispi ferahlamanın da katkısıyla -70'lerdeki önleyici çabaya karşın- işçilerin önemli bir siyasal-toplumsal odak olmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla 50'lerde çevrenin merkezi işgalinin özellikle devlet fideğinde yaşama şansı bulan aydın ve Cumhuriyet eliti kitleyi tedirgin etmesi, bu zümrenin devlete daha da coşkuyla sarılmasına yol açmış, 30'larda Kadro 60'lardaysa Yön çevresi gibi hareketlerin pozitivist, jakoben ve yer yer militarist bir kalkınma anlayışını savunmalarının toplumsal zeminini oluşturmuştur. Yön ve MDD çizgisinde cisimlenen bu anlayış tipik bir burjuva siyasal anlayış olarak kadim bir öncükitle ayırımına dayanan devlet merkezli bir dönüşüm stratejisini savunuyordu.

12 Mart öncesinin en önemli tartışması olarak dikkati çeken MDD-SD tartışmasıysa, hareketin kitleleştiği dönemde de hareket içi bölünmelerdeki tarihsel rolü bakımından ele alınması elzem bir tartışmadır. MDD'ciler, Türkiye'nin kapitalist anlamda ehil bir toplum olmadığı ve bu nedenle işçi sınıfı odaklı bir doğrudan sosyalist devrimin bu koşullarda imkânsızlığı üzerinden, önce ülkenin kapitalistleşmesini, Türkiye'nin özgün koşullarında cunta yoluyla sağlayacak burjuva demokratik bir kurumsallaşmaya gidilmesi, ancak bunun sonrasında bir sosyalist devrim amacı güdülebileceği tezini savunuyordu. Bunun karşısındaysa, memleketin -su götürmez bir gerçekliğe sahip bir biçimde- kapitalistleşmiş ve devrimin gerektirdiği koşullara haiz olduğu, bu nedenle MDD'cilerin savunduğu türden bir ara çözüm gerekmeksizin -yine parlamenter koşullar zorlanmak suretiyle- nispeten barışçı bir biçimde sosyalist devrim mecrasına yönelinebileceği tezini savunan SD çizgisi bulunuyordu. MDD hareketinin ileri gelenlerinden Mihri Belli ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın

“Türkiye’ye özgü bir devrimci imkân” olarak nitelediği cuntacılığa yüz vermediği için eleştirdiği SD çizgisini temsil eden TİP¹⁵⁷ ve onu eleştiren MDD çizgisinin tartışmasına ilişkin *70’lerin Birikimi*’nin yaklaşımı, herhangi birini tercih noktasında değil, iki akımın da ortak bir çizgisel tarih anlayışını paylaştığı iddiasından hareket eden oldukça köklü bir noktadan başlamaktadır. Bu tür tarih anlayışına karşı *70’lerin Birikimi*, homojen bir bugün anlayışından hareket etmeyen; tarihteki diziselliklere değil kesintilere odaklanan; keşfettiği toplumsal bütünün yapısı aracılığıyla çok-yanlı, çok-zamanlı, kesintili ve sıçramalı bir ilerleme anlayışına sahip; geçmişi değil geçmişe dair bilgiyi değiştirebileceği bilincine haiz; zorunluluk ve rastlantı ikiliğini ortadan kaldıran bir tarihi olay kategorisinden hareket eden ve bugüne politik müdahalenin koşullarının peşinde bir Marksist tarih anlayışından hareket ediyordu¹⁵⁸.

Buradan hareketle meseleye bakan *70’lerin Birikimi*’ne göre, bir yerden diğerine oradan da devrime gibi son derece determinist ve istatistiklere dayalı, “nesnel” bir tarih anlayışının tezahürü olan bu iki yaklaşım, Marksist teorinin tarihsel zorunlulukların sosyalist siyasal eylemi tanzim ve tahkim etme de oynadığı yaratıcı ve dinamik rolden ziyade, kıymeti kendinden menkul bir yapı analizi üzerinden neyin nereye kadar caiz olduğuna odaklanan bir kısıtlamacılıktan hareket etmektedir. Bir diğer yandan bin bir istatistiksel veri

¹⁵⁷ Bkz. “Ernesto Laclau’nun Yazısı ve ‘Geri Biraktırılmış Ülke Modeli’ Sorunu,” *70’lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 36. Aynı yazıda *model* sorununun sosyolojiden felsefeye, ekonomiden siyasete uzanan çok katmanlı bir sorun ve bu bakımdan meseleye dair yaklaşımımızın sol/sosyalist politik eyleme yaklaşımımızı da belirleyen bir ağırlığa sahip olduğu savunuluyor; bir diğer yandan da TİP’in iddiasını destekler bir biçimde Türkiye’nin kapitalist bir toplum olduğunun aşikâr olduğu dile getiriliyordu. Bir diğer bakımdan *70’lerin Birikimi*, her ne kadar TİP’in kitle odaklı yaklaşımını övse de partinin aydınlarla kitle arasındaki rabıtaı tesis etmekte güdük kaldığını, bu girişimin kaba bir popülizmden öte gidemediğini belirtmeden geçmemektedir.

¹⁵⁸ Belge, “Teorik (Bilimsel) Bir Tarih” 5-13.

yardımıyla ülkenin üretim yapısının belirlenmeye çalışılması ve bu yolla ne türden bir devrim stratejisi, güzergâhı izleneceğine yönelik çıkarımlar, “statik” ve “toplumun şu andaki istatistiksel kesitini çıkarmaya” yönelik olmayan, “dinamik” ve toplumun “gelişme doğrultusunu ve hızını, temposunu” verecek muteber bir yapı analizinin bize sağlayacağı başlangıç koşullarından ziyade, “nerede durulacağı, neyle yetinileceği”ne odaklanmıştır¹⁵⁹. Bu sıkıntılı yapı analizinin yerine sosyalist eylemi gerçekleştirecek sınıfsal ittifakların somut konjonktür içinde belirlendiği dinamik bir değerlendirmeyi Lenin’e referansla öneren *70’lerin Birikimi*, politik unsurların olgunluk düzeyine odaklanan bir sol/sosyalist politik eylemin de böylelikle varlık bulabileceğini belirtmektedir.

Bir başka deyişle

“bütün toplumsal sınıflar içinde, hayatın her alanında, yerleşik politik, toplumsal ve kültürel işleyişe, alışkanlıklara devrimci ve inandırıcı bir alternatif getiren, yerleşik örgüt yapıları yerine kitlelerin politikada etken olmalarına imkân veren yeni yapılar oluşturan bir sosyalist hareket, demokratik devrimi, devlet katında değil, öncelikle toplum düzeyinde gündeme getirip bunun mücadelesini verdiği zaman, hem gerçek bir demokratik devrimi, hem de bu eylem içinde doğan devrimci ittifakları gerçeklik haline getirir ve burjuva-demokratik ya da başka biçim devlete yönelik halk hareketinin üzerinde yükseleceği temeli oluşturur.”¹⁶⁰

12 Mart’la beraber cuntacı ve parlamenter yaklaşımların ciddi itibar kaybına uğramasının beraberinde getirdiği muazzam hayal kırıklığı -Çin-Sovyet çatışmasından sıdki sıyrılanların Üçüncü dünyadaki gerilla odaklı ulusal kurtuluş mücadelelerine yönelmesinin de tetiklemeyle beraber- silahlı mücadeleye -önemli bir sol/sosyalist eylem alternatifi olarak- enikonu fetiş bir karakter kazandırdı. *70’lerin Birikimi*’ne göre silahlı eylem, dünyadaki önde gelen sol/sosyalist odakların -ileri kapitalist dünyayla neredeyse büyük bir

¹⁵⁹ “Birikim’in 4. Yayın Yılı...”, 17.

¹⁶⁰ a.g.e., 18.

uzlaşmaya dayalı kahredici denge siyasetinden kaynaklanan- ataletine karşı bir tepki olmasının yanı sıra, Türkiye özelinde, varılacak hedeften çok Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve THKP-C gibi hareketlerin toplumsal pozisyonlarından kaynaklanan pragmatik bir tercihi de ifade ediyordu¹⁶¹.

2.8 Çin-Sovyet Çatışması, Stalinizm ve Beynelmilel Gelişmeler Üzerine Dillendirilenler

Türkiye sol/sosyalist hareketinin ayrışma ve çatışmalarında neredeyse merkezi bir konum işgal eden Çin-Sovyet çatışması da *70'lerin Birikimi*'nde herhangi bir kutbu tercih noktasında değerlendirilmemiştir. *70'lerin Birikimi*, bu çatışmanın iki tarafının da cari sol/sosyalist düşünüşün temel sıkıntısı olan ekonomizm ile malûl olduğunu, bu nedenle herhangi bir tarafı tercih etmenin sol/sosyalist düşünüşün sorunlarının verimli bir yeniden değerlendirilmesine fayda sağlamayacağı düşüncesindedir. SSCB tarafından savunulan alternatif bir kalkınma modeli olarak sosyalizmin -kendi şahsında cisimleşmesiyle- gelişmiş kapitalist toplumlardaki işçi sınıfları nezdinde bir çekim merkezi olacağı savına karşılık, Çin tarafındaysa gelişmiş kapitalist toplumlardaki işçi sınıfının emperyalist güçlerle herhangi bir sorunu olmadığı için devrimci vasfını yitirdiği ve devrimci karşı koyuşların -ABD ve SSCB, ileri kapitalist ülkeler ve geri kalanlar biçiminde hayli ekonomist bir tasnifi ifade eden Üç dünya teorisi ekseninde- Üçüncü dünyanın yoksul kitlelerine kaydığı savı dillendirilmektedir. Alabildiğine ekonomizme batmış bu yaklaşım biçimine karşılık *70'lerin Birikimi*, "işçi sınıfı kendi yoksul olduğu için değil, geniş halk kitlelerinin yoksulluğunu da ortadan kaldırabilecek nesnel güce sahip olduğu için

¹⁶¹ "Birikim'in 4. Yayın Yılı...", 22.

devrimcidir”¹⁶² şiarından hareketle “kendisini de değiştirdiği bu süreç içinde aktif, yaratıcı bir unsur; (...) sırf gulâşla bezenmiş bir dünyadan başka bir şey istemeyen veya oyuğunda yağlanmiş bir vida gibi kalmakla sınırlandırıl[mayan], (...) sosyalizmin ‘tüm toplumsal faaliyetin toplumsallaştırılması’ ilkesi[ni], yaratıcı, yapıcı bir ilke, bir hedef”¹⁶³ olarak hayata geçirecek bir işçi sınıfı anlayışını savunur. Bu bakımdan Çin-Sovyet atışmasının, işçi sınıfını sırf ekonomik güdüleriyle hareket eden bir güruh olarak gören ekonomist indirgemeci tavrı ve bu tavır üzerinden sağa sola sosyalist strateji vahyeden bir biçimde Marksist teoride kendi gerçeklikleri lehine yaptığı tahrifat, *70’lerin Birikimi*’nin bu meseleyi, sol/sosyalist hareketteki bunalımın giderilmesinde aşılması gereken önemli engellerden biri olarak görmesinin temel sebebidir¹⁶⁴.

Dünya sol/sosyalist hareketinin özellikle 60’lar sonrasında yaşadığı bunalımda, SSCB’nin -kuruluşu sonrasındaki sosyal ve tarihsel şartların da zorlamasıyla- rejimin tahkimatı adına tek ülkede sosyalizm şiarına yönelerek üretim araçlarının nitel dönüştürülmesinden ziyade nicel gelişimini ön plana alması ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kapitalist dünyayla barış içinde yarış temelli bir denge siyaseti gtmesinin payı azımsanmayacak çaptadır. Ayrıca SBKP’nin ileri kapitalist ülkelerdeki çelişkilerin derinleşmesi ve reel sosyalizmin bu ülkelerdeki toplumsal sınıflar nezdinde kapitalist üretim biçimini de aşan bir verimliliğe ulaşmış olması nedeniyle çekici bir hal almasının yol açacağı dşnlen dünya sosyalist devrimi için, özellikle evre ülkelerde kendi

¹⁶² “‘atışma’, Türkiye ve Marksist Teori,” *70’lerin Birikimi* 10 (Aralık 1975): 10.

¹⁶³ Ömer Laçiner, “Uluslararası Sosyalist Harekette Bunalım,” *70’lerin Birikimi* 10 (Aralık 1975): 40.

¹⁶⁴ “Aydınlık veya Yürüyüş’n Eleştirisi zerine,” *70’lerin Birikimi* 40/41 (Haziran-Temmuz 1978): 120.

kontrolündeki komünist partileri için “anti-emperyalist” nitelikli bir cephe siyasetini “yeterli” görüyordu¹⁶⁵. Ayrıca “Üçüncü Dünya devrimciliğiyle, radikal hareketler ve kurtuluş hareketleriyle ilişkilerini esas olarak pragmatik bir bakış açısıyla ele alan”¹⁶⁶ SSCB’nin, bu dönemde güttüğü barış içinde yarış siyaseti, söz konusu sol/sosyalist hareketlerin gittikçe güdükleşmesi ve etkinliğini yitirmesini de beraberinde getirmiştir.

Kruşçev dönemiyle beraber alternatif bir kalkınma modeli olarak sosyalizmin tahkimatı için üretim araçlarının geliştirilmesi sürecinde eksik kalan tüketimin de “önemi”ni kavrayan SBKP, bizzat Kruşçev’in ağzından gulas sosyalizmi evresine geçildiğini bildiriyordu¹⁶⁷. Ayrıca SBKP’nin “reel sosyalizm” tezleri eşliğinde, varılması tek mümkün hedefin kendi bulunduğu konum olduğu savunmasına girişmesi, Marksist teori ile reel sosyalist pratik arasındaki yarığın, kapatılması mümkün olmayacak bir biçimde, alabildiğine genişlediğinin çok açık bir kanıtıydı. SSCB’de komünizmin ilk aşamasının tamamlandığı, sosyalist partinin işçi sınıfını aşarak tüm halkın partisi olduğu, devletin proletarya diktatörlüğünden çıkıp tüm halkın devletine dönüştüğü iddialarından hareketle temellendirilen reel sosyalizm tezi, Stalin’in, biraz da tarihi zorunluluklar nedeniyle girdiği yolun nihayetini ifade ediyordu¹⁶⁸. Stalin’in, Marksizm’in sosyalizm aşamasının olmazsa olmazı, üretici güçlerin

¹⁶⁵ Laçiner, “Uluslararası Sosyalist Harekette Bunalım,” 32.

¹⁶⁶ Eric J. Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırılıklar Çağı*. Çev. Yavuz Alogan. (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996), 500.

¹⁶⁷ “‘Çatışma’, Türkiye ve Marksist Teori,” 9. Aynı yazıda, Kruşçev’in tüketim odaklı ekonomik sıhhat belirtisi olarak *gulas* yemeye verdiği referansa karşılık, Çin’in de yoksulluk eksenli siyasetinin *gulas yememek* olarak değerlendirilebileceği ve ayrıca “Çin bugün kendisi pirinç aşamasında olduğu için *gulas yeme* ideolojisini *gulasın tarihen* gerisinde kalan bir noktadan eleştirdiği”, *sarkastik* bir üslupla dile getiriliyordu. Bkz. a.g.e., 10.

¹⁶⁸ Ömer Laçiner, “Sovyetler Birliği Sorunu I,” *70’lerin Birikimi* 30/31 (Ağustos-Eylül 1977): 31-3.

nitel dönüştürülmesini bir kenara bırakıp, üretici güçlerin geliştirilmesine odaklanması ve bu evrenin tamamlandığını iddia ettiği dönem de dahi buraya yönelmeyişi, Sovyet rejimini sahipsiz sosyalist anlayışın oldukça uzağında bir konuma sürüklemiştir¹⁶⁹. Destalinizasyon sürecindeyse adeta özel bir dikkat gösterilerek Stalin'in gaddarlıkları ve kişisel hırslarına odaklanan böylelikle sistemin kendisinde bir problem görmeyen bir yaklaşım benimsenmiş; sadece gaddarlıklardan bahsetmeyen fakat sistemi hümanist temelli bir Marksizm ekseninde eleştiren Batılı Marksistlerin bu tavrı da “ne Sovyetlerde bozuk giden mekanizmaları açıklamaya yet[miş], ne de kurulması özlenen sosyalizmi felsefi tekerlemelerden arınmış, bilimsel bir somutluk içinde dile getirebil[miştir]”¹⁷⁰. “Tarih olup bittikten sonra bakılınca, tarihte belirgin bir determinizm tespit etme[nin] kolay[lığı]” dikkate alındığında Stalin vasıtasıyla dönemin sosyalist idrakinin alameti farikası haline gelen deterministik-teleolojik tarih görüşü-anlatısının cari kıldığı pratiğin de gerçekliğin tümünü temellüğe muktedir olduğu sanısına kapılması pek de müşkül olmamıştır. Böylelikle sosyalizmin ulusal kalkınmanın olası enstrümanları arasında daha evla bir yol gibi düşünülmesi dönüştürülmeye çalışılan gerçekliğin sonunda onu yöneten yasalara dönüşmesinin tipik bir tezahürüdür¹⁷¹.

SSCB'nin kendi durumunu meşrulaştırmak adına teoriyi mevcut duruma uydurmaya yönelmesi ve sosyalizmi bir ekonomi, devlet mülkiyeti ve planlı üretime indirgeyen yaklaşımı, onu -üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyet hariç- kapitalist ülke ve toplumlarla arasında hiçbir farklılık olmayan bir boyuta

¹⁶⁹ “Stalinizm Özel Sayısı Sunuş Yazısı,” *70'lerin Birikimi* 30/31 (Ağustos-Eylül 1977): 9.

¹⁷⁰ Murat Belge, “Stalin ve Stalinizm Üstüne,” *70'lerin Birikimi* 30/31 (Ağustos-Eylül 1977): 15.

¹⁷¹ A.g.m., 16, 21.

getirmiştir¹⁷². Öte yandan *70'lerin Birikimi* hem Stalin hem de SSCB konusunda iradî ve idarî aksaklıklara odaklanan yaklaşım tarzına da prim vermiyor, buralardaki sorunların sosyalist teorinin temelindeki, sosyalizmi üretim araçlarının ortak mülkiyetine ve üretilenlerin adil dağıtımına indirgeyen vülger anlayışa karşı, üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi yoluyla varılacak yepyeni bir toplumsal-siyasal düzen olarak kavrayan anlayışın ihmalinden kaynaklanan yapısal bir problem olduğunu belirtiyordu.

2.9 Kadro-Kitle, Parti-Örgütlenme, Birlik ve Faşizm Mefhumlarına İlişkin Mülâhazalar

70'lerin Birikimi'nin üzerinde ehemmiyetle durduğu bir diğer önemli sorun da dönemin sol/sosyalist hareketinin hararetli gündem maddeleri olan ve aslında hepsi de birbirleriyle bağlantılı olarak ele alınabilecek, kadro-kitle, parti-örgütlenme ve birlik meseleleriydi. Hızlı kiteselleşmenin üzerini örttüğü sorunlardan birkaçı olan bu meseleler, genellikle eski alışkanlıkların “yeni” tartışmalar ekseninde yeniden inşası nedeniyle önemini sürdürmeye devam etti. Burjuva siyaset anlayışının insanlar arasındaki hiyerarşi ve eşitsizlikleri doğal ve aşılmaz sayan ve bunların ortadan kaldırılmasının imkânsızlığı temelinde vücut bulan yöneten-yönetilen ikiliğinin tipik bir tezahürü olan kadro-kitle ayırımı, sol/sosyalist hareketlerde de aynı biçimiyle cari konumdaydı. *70'lerin Birikimi* bu anlayışın karşısında bu hiyerarşi ve eşitsizlikleri siyasetin toplumsallaştırılması yoluyla aşılabilecek tarihsel mefhumlar gören ve

¹⁷² Laçiner, “Sovyetler Birliği Sorunu I,” 34-5.

böylelikle tesis edilecek bir siyasal-toplumsal eylem yoluyla bu türden ayrımları lağveden bir Marksist anlayışı ifade ediyordu¹⁷³.

“Buna göre sosyalist hareket, başlangıçta kendi içinde de var olacak olan kadro-kitle ayrımının giderek geçersizleşmesine yönelik bir siyasal eylem sürdürmek zorunluluğu ile yükümlü olduğunun bilincindedir. Bu eylem, yalnızca kitlelerin yerleşik önyargılarını sarsan ve onları siyasetin gerçek yapıcıları, oluşturucuları olabileceklerinin, olmaları gerektiğinin bilincine vardtıracak ideolojik aydınlatma çabaları ile değil, aynı zamanda bütün bunları mümkün kılacak, içinde kitlelerin giderek çok daha aktif bir biçimde siyasal eyleme katılmalarını sağlayacak örgütsel imkânların yaratılmasıyla birlikte yürür.”¹⁷⁴

Birlik meselesini de yine bu yaklaşım temelinde çözümlenebilecek bir “örgüt anlayışı” sorunu olarak düşünen *70’lerin Birikimi*, resmî yapılar içinde kendine bir fidelik kapmak ve orada mevzilenmek, adam devşirmek amacından öte bir anlam ifade etmeyen geçerli örgüt anlayışıyla herhangi bir birlik siyaseti oluşturmanın mümkün olmadığını vurgular. Bireylerin kendilerini “insan” yapan özelliklerini toplumsal hiyerarşi ve işbölümünün kısıtlamalarından azade ve yaratıcı bir biçimde kapitalist topluma alternatif olarak yeniden üretebileceği bir örgüt anlayışı¹⁷⁵, birlik meselesinin kendisini de ontolojik olarak ortadan kaldıracaktır.

Sosyalist devrime giden yolda önemli bir araç işlevi görecek olan parti örgütlenmesi de bu süreçte önemle üzerinde durulması gereken bir meseledir. *70’lerin Birikimi*, devrim amaçlı ara örgütlenme birimi olarak partinin bizzat kendisinin kıymeti kendinden menkul bir biçimde amaçlaştığı hatta fetişleştiği için sosyalist politik eylemi mümkün kılacak toplumsallaşmanın önündeki en büyük engel olduğu görüşündedir. Siyasetin toplumsallaştırılması görevini hızla yerine getirip hem kendini hem de içinde devindiği devlet yapısının

¹⁷³ “Birikim’in 4. Yayın Yılı...”, 32-3.

¹⁷⁴ a.g.e., 33.

¹⁷⁵ a.g.e., 34.

lağvedilmesini öngören parti anlayışı terkedilmiş, buna karşın, çelik bir disiplinle hareket eden sadık hizmetkârlar grubunun yönetici elitin emrinde olduğu ve böylelikle içinde bulunduğu devlet yapısını da alabildiğine geniş ve etkili bir aygıt olarak yeniden üreten bir parti anlayışı reel sosyalist deneylerin alamet-i farikası haline gelmiştir. Partiyi sosyalist toplumun bugünden inşasının bir mikrokosmosu ve insanın tüm insani kapasitelerini geliştirmesinin siyasal-toplumsal koşullarının oluşturulduğu bir kurum olarak düşünen Marksist anlayış, burjuva siyasal anlayışının kısıtlı ufkunun sosyalist siyasal eylem mefhumuyla aşılmasını da beraberinde getirecektir¹⁷⁶.

70'lerde ivme kazanan kapitalistleşmeyle büyük burjuvazinin 'yerli' sermayenin yaşam ve hareket alanını giderek daraltması sonucu, ekonomik-toplumsal istikrar kaybına uğrayan ve şiddetli bir proleterleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan, yoğunlukla Orta Anadolu Sünni toplumsal kesimlerin bu kaygıları, MHP'nin gittikçe artan bir oy oranına ulaşmasını beraberinde getiriyordu. Sünnilerin Alevilere yönelmeye teşne tepkilerini şedit bir antikomünizm, kâfirlik, solculuk karşıtlığı ekseninde saldırgan bir söyleme oturtan MHP, bütün bu elverişli ortama karşın istediği kitlesel desteğe ulaşamadığı için, kapitalist dönüşümün zamanla oturmasının yol açacağı kitle kaybı korkusunun da tetiklemesiyle, para-militer sivil-faşist unsurlar üzerinden sistemli bir gerilim siyaseti güderek ulaşabileceğini düşündüğü bir iktidar stratejisini yürürlüğe koydu¹⁷⁷. Böylelikle giderek tırmanan faşist terör, aynı

¹⁷⁶ "Birikim'in 4. Yayın Yılı...", 38-9.

¹⁷⁷ Tanıl Bora, Kemal Can, *Devlet, Ocak, Dergâh*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 85-8.

dönemde ciddi bir kitlesel desteğe sahip sol/sosyalist hareketin de siyasal tavır alışlarında önemli değişim ve dönüşümlere yol açtı.

70'lerin Birikimi ise söz konusu bu dönemde faşizmi genellikle dış mihraklar odağında tanımlayan ve kitle desteğini talileştiren genel geçer anlayışa karşı, orta sınıfların yaşama içgüdüsünden neşet eden “doğal kavganın yasalarınca belirlenen bir düzen” özlemine bağlayan, “mitsel bir davaya adanmışlık içinde hiçleşmiş insanlara güvenli bir aidiyet” vaad eden ve “kendini mülksüzleşme tehdidi altında hisseden orta sınıfların bulunduğu bir uğrak olan” faşizm kavramsallaştırmasıyla benzerlerinden ayrılmaktadır¹⁷⁸. Öte yandan bir başka yerde *70'lerin Birikimi*, faşizmin bir yönetim biçimine indirgenmesinin ardındaki yüz binleri açıklamakta güdük kaldığını ve “kitlelerin aldatıldığı, demagojinin kandırıcılığı vb.” gibi açıklamaların da faşizmin kitle dinamiğini anlamadaki yetersizliğini vurgulamaktadır¹⁷⁹. Anti-faşist mücadelenin sol/sosyalist hareket içinde silahlı mücadeleyi fetişleştirmesi ve hareketi militarize eden etkisine karşı, salt bu mücadeleye odaklanmış ve kendini bunun üzerinden var eden bir yaklaşımın siyasal dar görüşlülüğüne ve tehlikelerine dikkat çeken *70'lerin Birikimi*, tepkici bir nitelik arz eden faşizme karşı mücadelenin, “faşizm karşısında tavır almak değil, faşizmi kendisi karşısında tavır alacak bir mücadele zeminine çekmek” temelinde icra edilmesi gerektiği görüşündedir¹⁸⁰.

Demek ki, *70'lerin Birikimi*, sol/sosyalist hareketin önemli gündem maddelerine, hiçbir gündelik siyasal kaygıdan etkilenmeksizin, Marksist

¹⁷⁸ Bora, “Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar,” 864.

¹⁷⁹ Ömer Laçiner, “Faşizm II,” *70'lerin Birikimi* 5 (Temmuz 1975): 19.

¹⁸⁰ Laçiner, “Faşizm II,” 30.

teorinin sahih kaynakları üzerinden Şumullü yanıtlar arayan ya da herhangi bir yanıttan ziyade soruları çoğaltıp birlikte düşünmeyi teşvik eden bir yaklaşımı, siyaseten doğruculuk adına değil bizzat sol/sosyalist hareketin kaderinin mevzu bahis olduğuna dair kendinden emin bir özgüvenle dillendirmiştir. Bir diğer deyişle;

“O güne kadar, daha çok Üçüncü Dünyalı bir görünüm sunan taşralı Türkiye soluna, Avrupa düşünce dünyasının kapılarını açan Birikim, kısa zamanda, Türkiye solunun Batı’ya açılan kapısı olmuştur. Frekansları, Moskova, Pekin, Tiran, Latin Amerika merkezlerine ayarlı Türkiye soluna, Avrupa solunun tartışmalarını taşımış; bize yeni ufuklar, yeni yaklaşımlar, yeni ölçüler kazandırmış; taze konular, farklı perspektifler sunmuştur. Bütün bunlardan ötürü, Birikim’in ilk çıkış dönemindeki etkisi ve katkısı büyük olmuş; kendi bir fraksiyon olmadığı halde, Birikimciler denmeye başlanmıştır. Tartışma repertuarının, beş on konu, beş on slogan çemberine kısıldığı; dünya tartışma gündeminin önemli maddelerinin Türkiye için lüks bulunduğu, feminizmin bir döneklık, çevreciliğin bir burjuva züppeliği, cinselliğin her çeşidinin neredeyse sapıklık olarak görüldüğü, kadınların kurtuluşunun yalnızca Lenin’in, Stalin’in, Mao’nun sözleriyle sınırlandırıldığı, kültür ve sanatın, yalnızca parti ve fraksiyon politikalarına yedeklendirildiği, ayrıca sosyalizmin sorunlarının dünyada da düğümlenmiş olduğu, kabaca özetlemeye çalıştığım böyle bir dönemde Birikim, daha çok köylü kurtuluşu üzerinde yükselen Üçüncü Dünya sosyalizmine kilitlenmiş, onun müfredatına ve programına sıkışmış kalmış Türkiye solunun gündemini ve programını zorlamış, onun “sol ve devrim anlayışı”na, dünyanın tartıştığı yeni sorunları, yeni yaklaşımları ve ölçüleri taşımıştır.”¹⁸¹

¹⁸¹ Murathan Mungan, “İyi Yolculuklar,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 140.

Sonuç

“Fikirler ile onların eyleme dönüşmesinin sonucunda ortaya çıkan gerçeklik arasındaki ‘mesafe’den en fazla ‘rahatsız olan’, bu mesafe(ler)i ne denli hayatın, tarihin yasası denilirse denilsin içine sindiremeyen, kabullenemeyenler sosyalistlerdir. (...) Bana göre *Birikim*, her şeyden önce, sosyalist bir dergi olarak sosyalistin işte bu özelliğinin ‘örgütlenme’sidir.”¹⁸²

Türkiye’de 70’lerde en ciddi kitleleşmesini yaşayan sol/sosyalist hareketin, Marksist düşüncenin teorik mirasına herhangi bir katkı yapmadığı, aksine söz konusu teorik mirası gündelik ihtiyaçların “zorlamasıyla” kendine uydurduğu söylenebilir. Kitleleri sevk ve idare için kullanışlı taktik ve stratejilerin, şümulü teorik izahattan daha muteber olduğu bir dönemde, teorinin sahih kaynakları üzerinden bizzat hareketin varoluş koşullarına ve tarzına odaklanan yaklaşımlarsa hepten kıt kalmıştır. İşte böylesi bir dönemde arkasında herhangi bir örgütlülük olmaksızın ya da zımnî de olsa şu veya bu siyasal örgüt(ler)e yaslanmaksızın sadece “teorik bir organ” olarak ortaya çıkan ve bu biçimde devam etmekte ısrarcı olan *70’lerin Birikimi*’nin, pek de alışıldık olmayan bu tavrına yönelik, gizli bir güç arayışından, bulamamayla beraber gelen siyasetçilik, teori severlik, pratik kaçkınlığına¹⁸³ varan birtakım ithamlar

¹⁸² Laçiner, “Bir Yolculuk ve Pusula”, 53.

¹⁸³ Bütün bu kaçkınlık ithamlarına karşın yeni dönem *Birikim*’in 100. sayısına ulaşmasına dair yazan şu iki okur o döneme kadar pek dillendirilmemiş bir olgunun da varlığını aşıkır kılıyor ve pratik siyasal faaliyetleri *Birikim*’in kılavuzluğunda sevk ve idare eden bir kitlenin de bulunduğunu belirterek bu kişilerin adının hiç anılmamasına sitem ediyordu: “Biz’in (parti, örgüt, sosyalist devlet) mutlak anlamda yüceltiği bir siyasal, toplumsal konjonktürde (1980 öncesi) bir başka yerden, biz’in organik oluşturucusu olması gerekirken unutulmuş ben’in olduğu yerden de konuşan, devrimci solun siyasal kültüründe neredeyse genetik bir hal almış, ‘biz her şeydir’, ‘birey hiçbir şeydir’ kavrayışı karşısında “birey’e yaptığı vurgularla” bilinen bir dergi, “1975-80 döneminde *Birikim*’i yalnız okumakla ve teorik bir düzeyde savunmak veya tartışmakla yetinmeyen, devrimci pratiğini *Birikim*’deki yazılar doğrultusunda şekillendirmeye çalışan ve hatta *Birikim*’deki teoriler doğrultusunda bir devrimci pratik yaratmaya çalışan” bir avuç insanı “unutuyor” ise, üstteki paragraftaki tespit ve değerlendirmeyi haksızlık saymak mümkün mü?” Bkz. Ali Osman Coşkun, “Adını Siz Koyun,” *Birikim* 103 (Kasım 1997): 107.

dönemin standart tavır alışlarından olmuştur¹⁸⁴. Arkasındaki bir siyasi örgütlülüğün hizmetkârı ya da resmi yayını olmamanın getirdiği siyaset dışılık ithamı, dar kadro odaklı bir örgütlemeye dayanan geçerli siyaset etme biçimlerine karşı kadro-kitle, yöneten-yönetilen gibi ikiliklerin siyasetin toplumsallaştırılması yoluyla aşıldığı hiyerarşik olmayan bir sosyalist eylem teorisi öneren *70'lerin Birikimi*'nin dönemin cari siyaset anlayışının çok uzağındaki bu yaklaşımı göz önüne alındığında makul gibi görünmektedir. Ayrıca derginin teorik bir organ olma iddiası onun aslında sadece bu yolla sol/sosyalist pratiği dönüştürmenin mümkün olduğuna olan kesin inancından kaynaklanmaktadır. Derginin bu yönüyle geçerli dili onun içinden konuşarak dönüştürmek amacıyla hareket eden bir tür tashih memuru olduğu iddia edilebilir.

Marksist teorinin -dünya sosyalist hareketindeki çaplı bunalımın da etkisiyle- yaşadığı tahrifat ve itibar kaybının bizzat teorinin asli kaynakları üzerinden yeniden inşası amacını güden *70'lerin Birikimi* açısından temel sorun, teori ile pratik arasındaki muazzam uçurumda düğümlenmektedir. Bu uğurda

“Birikim, ‘sosyalist hareketin pratik sorunları’nın her birine verilen ve herkesçe de hemen hemen ortakça kabul edilen içeriği yeterli görmemekte ve ‘sorun’a bu kapsamı içinde cevap aramaktadır. Bu yüzden de aynı sorunu dile getirmek için sorulan sorular farklı olmaktadır. Bunun yanı sıra Birikim, günümüz sosyalist hareketi içinde henüz tartışılmayan, hatta bazılarınca tartışılma gereği bile

Ayrıca yazının ismindeki sarkazma da dikkat kesilerek bir de buna bakılabilir: “Doğrusu *Birikim*’in genel misyonu içerisinde bizim bu kendi kendimize üstlendiğimiz misyonun ve çabanın önemini ve yerini de bilmiyorum. Belki de çok bir anlamı yoktu. Buraya kadar hezeyanlarım biraz öznel ve nostaljik dürtüler olarak yorumlanabilir. Ama bir avuç insanın 1975-80 döneminde *Birikim*’i yalnız okumakla ve teorik bir düzeyde savunmak veya tartışmakla yetinmediğini, devrimci pratiğini *Birikim*’deki yazılar doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığını ve hatta *Birikim*’deki teoriler doğrultusunda bir devrimci pratik yaratmaya çalıştığını anımsatmak istedim. (Çok mu duygusal davranıyorum ve yerimi bilmiyorum ama bu mücadelede verilen kayıplarımızı da unutmamak ve unutturmamak istiyorum.)” Bkz. Rüştü, “Birikemeyenler,” *Birikim* 102 (Ekim 1997): 20.

¹⁸⁴ “Birikim’in 4. Yayın Yılı...”, 14-5.

duyulmayan olguları son derece önemli sorunlar olarak görmekte ve ‘sosyalist hareketin pratik sorunları’nın veya tümünün çözümlenmesi için kesinlikle bu olguların da dikkate alınması gerektiğini ve ‘pratik sorun’un bu şimdilik üzerinde durulmayan, veya şimdi tartışılan sorunlar çözümlendiği takdirde kendiliğinden çözümleneceği sanılan sorunları da içerecek biçimde tartışılması, bu kapsamıyla çözümlenmek zorunda olduğunu öne sürmektedir.”¹⁸⁵

Hiçbir zaman ertelemeciliğe, kolaycılığa, kestirmeden çıkarımlarda bulunmaya gönül indirmeyen *70’lerin Birikimi*, teorik etkinliğin bizzat kendisinin bir tür siyasal pratiğe işaret ettiğini bilen, bu bakımdan da reel siyasal pratiğin içinde olmaktansa teorik faaliyet yoluyla gündelik siyasal pratiğe müdahale amacını benimsemiştir. Teori-pratik ayrımının oldukça sorunsuz bir biçimde yapılmasının sakıncalarına da dikkat çeken *70’lerin Birikimi*, teori ve pratiğin birbirlerine oldukça karmaşık bir siyasal-toplumsal ağ aracılığıyla bağlı olduğunu da belirtmektedir. Burjuva siyasal anlayışın bir uzantısı olarak sol/sosyalist hareketin düşünce ve eylem dünyasına sirayet eden bu tehlikeli ayrıma karşılık *70’lerin Birikimi* “yalnızca pratiğin önemli olduğu bir zamanda ısrarla pratiğe giden yolun önemi üzerinde duruyor, kuramdan uzak bir hareketin neden kendi içinde çökmeye mahkûm olduğuna, sırf muhalefete dayanan bir pratiğin muhalif olma özelliğiyle nasıl egemen iktidar ilişkileri tarafından iktidarın bir parçasına çevrildiğine işaret” etmektedir¹⁸⁶.

70’lerin Birikimi’nin salt bir teorik yayın olmak iddiasının, derginin teori-pratik mefhumlarına verilen konvansiyonel mananın dışında bir şey ifade ettiği, yani aslında bu tavrın sol/sosyalist gündeme içeriden bir müdahale imkânı arayan, bunun karşılığında da herhangi bir örgüt ya da gücün talepkârı ya da hizmetkârı olmayan bir kavramsallaştırmaya tekabül ettiği söylenebilir.

¹⁸⁵ “Birikim’in 4. Yayın Yılı...”, 31.

¹⁸⁶ Zeynep Sayın, “Birikim: Neyin Birikimi?”, *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 161.

Derginin 80 sonrasına göre, dönemin cari dilinden ciddi farklılıklar taşısa da, yine de benzer kalıplarla konuşmaya çalışması bu içeriden dönüştürme amaçlı tashih girişiminin tipik bir yansıması olarak düşünülmelidir. Aslında bu görece yukarıdan bakan ve didaktik tavrı nedeniyle “Birikim’in tüm sosyalistlere yönelik olarak yaptığı teori sorununa eğilmek gerektiği yolundaki çağrılar, platonik kal[mıştır.]”¹⁸⁷ Bu yönde özellikle Marksist teori alanındaki yeni tartışmalara yer veren bir kitap yayını faaliyeti de gerçekleştiren dergi çevresi, bu “sapkın” kaynakların tanıtılmasının yaratacağını umdukları teorik tartışma zenginliğinin yerine “küçük burjuvalık, nakilcilik ve entelektüalizm” ithamlarıyla karşı karşıya kalmıştır¹⁸⁸.

Buna karşın “Rossana Rossanda gibi bir devrimcinin ‘işçilerin anlatılarına olanak sağlamak’ diye formüle ettiği bir düşünsel faaliyeti” ister “aşırı teorik”, isterse “elitist bir entelektüalizm” kılığında olsun, son derece de önemli bir “öğrenme” süreci olarak telakki ederek takipçilerine öğretmenin sorularını sorgulama insiyakı kazandırmak amacıyla olan *70’lerin Birikimi*, “insanların kendi sorularını sorabilecekleri bir yazınsal uzamın nasıl oluşturabileceğinin düşünülmesi”nin¹⁸⁹ mecrası olmuştur¹⁹⁰. Kautsky ve diğerlerinin “gerçek”lere coşkulu bağlılığının karşısında Lenin’in inatla “Rüya

¹⁸⁷ “Birikim’in 4. Yayın Yılı...”, 31.

¹⁸⁸ Erkan Ünal, “Sol Düşüncenin Ortasında ve Kıyısında: Çeviri Kitaplar,” *Sol: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 425.

¹⁸⁹ Baker, “Birikim’in 100. Sayısına,” 18.

¹⁹⁰ Michel Foucault, esas olarak 19. yüzyıl “işçi mücadeleleri”nin bir aracı olarak ortaya çıkan modern dergi kültürüne atıfla, dönemin dergilerinin okurlarına samimi yahut cevabını bilmediği sorular yönelttiğini günümüzdeyse dergilerin kendinden emin, herkesin nasılsa fikrinin olduğu ve belli bir mutabakata vardığı meselelere odaklanması sebebiyle yeni bir şey öğrenmeye imkan vermediğini belirterek “henüz çözümü bulunmamış sorunlar üzerine halka soru sorma”nın etkisi belirsiz olsa da şimdikine nazarla daha eğlenceli olduğunu ifade etmektedir. Michel Foucault, *Özne ve İktidar (Seçme Yazılar 2)*, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000): 173.

görmeliyiz!”¹⁹¹ demesine referansla biraz da, *70’lerin Birikimi* “işçilerin anlatılarını duyulur kılmanın” devrimciliğin özü olduğuna kani ve “işçilere kendi hayatlarını anlatmak değil, hayatlarının belirişinin önündeki engelleri kaldırmaya çabalamak”¹⁹² yönündeki bir anlayışın temsilcisi olma iddiasındadır.

Sonuç olarak muazzam bir siyasal-toplumsal hareketliliğin, ciddi bir krizle at başı yaşandığı 70’lerin Türkiye’si’nde, kendine, içine dönük bir eleştiri faaliyetini yürüt(e)meyen sol/sosyalist harekete -pratiklerinin meşrulaştırıcısı olarak stratejik nedenlerle itibar ettiği- teorinin yeniden inşası ve ihyasının sol/sosyalist hareket ve insanlığın geleceği açısından göz ardı edilemez çapta bir hayatiyet arz ettiğini, hiçbir iktidar ve mevki talebinde bulunmaksızın biteviye hatırlatma görevini üstlenen bir tür sis çanı yahut onsuz asla sahip olunamayacak bir “ufuk genişlemesi”¹⁹³ olarak *70’lerin Birikimi*, Marksist teorinin insanlığın ve dünyanın selameti açısından temel kurtarıcı teorik-pratik birikim ve miras olduğu iddiasındaki bir tashih ve yenileme girişimi biçiminde değerlendirilebilir.

¹⁹¹ Aktaran Laçiner, “Uluslararası Sosyalist...” 29.

¹⁹² Baker, “Birikim’in 100. Sayısına,” 17.

¹⁹³ Ümit Kıvanç, “Övünüyorum, Ne Yalan Söyleyeyim?”, *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 61.

Bibliyografya

- 70'lerin Birikimi. "1 Mayıs," *70'lerin Birikimi* 28/29 (Haziran-Temmuz 1977): 5-11.
- _____ "Aydınlık veya Yürüyüş'ün Eleştirisi Üzerine," *70'lerin Birikimi* 40/41 (Haziran-Temmuz 1978): 117-126.
- _____ "Birikim'in 4. Yayın Yılı Dolayısıyla Genel Bir Değerlendirme," *70'lerin Birikimi* 37 (Mart 1978): 13-41.
- _____ "Birikim'in İlk Yılı Üzerine," *70'lerin Birikimi* 13 (Mart 1976): 6-13.
- _____ "Çatışma, Türkiye ve Marksist Teori," *70'lerin Birikimi* 10 (Aralık 1975): 5-18.
- _____ "Çıkarken," *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 3-6.
- _____ "Ernesto Laclau'nun Yazısı ve 'Geri Bıraktırmış Ülke Modeli' Sorunu," *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 30-37.
- _____ "Giriş Yazısı (İmzasız)," *70'lerin Birikimi* 40/41 (Haziran/Temmuz 1978): 3-4.
- _____ "Stalinizm Özel Sayısı Sunuş Yazısı," *70'lerin Birikimi* 30/31 (Ağustos-Eylül 1977): 3-11.
- Ağtaş, Özkan. "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e," *Sol, Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 194-221. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları, 1992.
- _____ *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.
- Akça, İsmet ve Stefo Benlisoy. "Ergun Aydınoglu'yla Söyleşi: Mevcut Sol Kadrolar Atılım Yapma Potansiyelini Tüketti," *Mesele* 26 (Şubat 2009): 40-45.
- Akçam, Taner. "Birikim ya da Düşünmenin Özgür Alanı," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 66-70.
- Akdere, İlhan ve Zeynep Karadeniz. *Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi (1908-1980)*. İstanbul: Evrensel Yayınları, 1994.

- Akın, Yiğit. "Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri," *Sol: Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. 86-104. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Aksakal, Pertev (Der). *Bir Yerel Yönetim Deneyi*. İstanbul: Simge Yayınevi, 1989.
- Aksoy, Bülent ve Nazan Aksoy. "Yirmi iki Yıl Sonra Birikim," *Birikim* 100, (Ağustos 1997): 71-73.
- Aktay, Aydın. "Türk Solu Yerlilik Sorunu: Birikim Dergisi Çevresi Örneği." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2002.
- Akyaz, Doğan. *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Akyol, Hüseyin. *Türkiye 'de Sol Örgütler*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010.
- Alagöz, Mustafa. *İdeolojik Aklın Serüveni 1970-80 Arası Türkiye "Sol" Hareketine Kavramsal Bir Bakış*. İstanbul: Babil, 2005.
- Alpat, İnönü. *Popüler Türkiye Solu Sözlüğü*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2008.
- Althusser, Louis. "Marksist Tarih Anlayışı," Çev. Murat Belge. *70'lerin Birikimi* 3 (Mayıs 1975): 15-24.
- Aren, Sadun. *TİP Olayı 1961-1971*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.
- Argın, Şükrü. "Bir Sosyalist Düşünce Platformu: Birikim," *Sol: Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. 967-989. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Arınır, Turgan ve Sırrı Öztürk. *İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran*. İstanbul: Sorun Yayınları, 1976.
- Avcıoğlu, Doğan. "TİP'e Dair..," *Yön* 168 (17 Haziran 1966): 3-5.
- Aydeniz, Hediyeullah. "1975-1980 Dönemi Sosyo-Kültürel Ortamında Birikim Dergisi'nin Yeri ve Önemi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2005.
- Aydınoğlu, Ergun. *'Sol Hakkında Her Şey' Mi?*. İstanbul: Versus Kitap, 2008.
- _____. *Türkiye Solu (1960-1980)*. İstanbul: Versus Kitap, 2007.
- Badiou, Alain. *Komünist Hipotez*. Çev. Oylum Bülbül. İstanbul: Encore Yayınları, 2011.

- Baker, Ulus. "Birikim'in 100. Sayısına Birkaç Dipnot," *Birikim* 102 (Ekim 1997): 15-18.
- Başkaya, Fikret. "Türkiye'de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler," *Sol, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 70-77. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Belge, Murat. *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1989.
- _____ "68 ve Sonrasında Sol Hareket," *Toplum ve Bilim* 41 (Bahar 1988): 153-166.
- _____ "Ahmet Hamdi Başar'ın kitabı Dolayısıyla 27 Mayıs Üstüne Düşünceler," *70'lerin Birikim'i* 11 (Ocak 1976): 14-23.
- _____ "Lunaçarski'nin Yazısı ve Marksist Eleştiri Ölçütleri," *70'lerin Birikimi* 11 (Ocak 1976): 56-57.
- _____ "Marksizm ve Yapısalcılık," *70'lerin Birikimi* 28/29 (Haziran-Temmuz 1977): 16-29.
- _____ "'Özgün Bir Düşünür' Olarak Ömer Laçiner," Ömer Laçiner, *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?* içinde. 7-14. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- _____ "Sol", *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde. 159-188. Der. Irvin C. Shick, E. Ahmet Tonak. İstanbul: Belge Yayınları, 2003.
- _____ "Stalin ve Stalinizm Üstüne," *70'lerin Birikimi* 30/31 (Ağustos-Eylül 1977): 12-25.
- _____ "Teorik (Bilimsel) Bir Tarih Açıklamasının Başlangıç Noktası," *70'lerin Birikimi* 3 (Mayıs 1975): 5-13.
- _____ "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'dan Sonra)," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 1955-1962. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.
- _____ "Türkiye İşçi Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 8* içinde. 2120-2131. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.
- _____ "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri," *Sol: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. 19-48. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

- _____ “Üniversitelerde Devrimci Gençlik Sorunu,” *70’lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 56-65.
- Belge, Murat ve Ömer Laçiner, “Sosyalist Eylem Kendi Amacına İçrek Olmalı,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 33-45.
- Belli, Mihri. *Milli Demokratik Devrim*. Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970.
- Bora, Tanıl. “’68: İkinci Eleme,” *Birikim* 109 (Mayıs 1998): 28-36.
- _____ “100 Sayı Birikim – Neye Yaradı?,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 57-60.
- _____ “Defter Şerhi,” *Cogito* 31 (Bahar 2002): 259-267.
- _____ “Süleyman Demirel,” *Liberalizm, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 7* içinde. 562-574. Ed. Murat Yılmaz. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- _____ “Taksim, 1 Mayıs 1977 ve Yüzleşme,” *Birikim* 253 (Mayıs 2010): 8-10.
- _____ “Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar,” *Sol: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. 847-872. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Bora, Tanıl ve Kemal Can. *Devlet, Ocak, Dergâh*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Boran, Behice. *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*. İstanbul: Gün Yayınları, 1968.
- Bostancıoğlu, Adnan (Söyleşi). *Bitmeyen Yolculuk: Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Bozarslan, Hamit. “Türkiye’de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları,” *Dönemler ve Zihniyetler, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 9* içinde. 370-385. Ed. Ömer Laçiner. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Bursa, Zeynep. *Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi*. İstanbul: Versus Kitap, 2011.
- Cem, İsmail. *Tarih Açısından 12 Mart, Cilt 2*. İstanbul: Cem Yayınları, 1977.
- Coşkun, Ali Osman. “Adını Siz Koyun,” *Birikim* 103 (Kasım 1997): 106-107.
- Coşkun, Zeki. “Yüz Yıl Öncesinden Konuşmak,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 98-102.
- Çandar, Tûba. *Murat Belge, Bir Hayat...* İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

- Çetinkaya, Y. Doğan ve M. Görkem Doğan. “TKP’nin Sosyalizmi,” *Sol: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. 275-338. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Çubukçu, Aydın. “Türk Aydınımın Birikimi,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 106-108.
- _____ “TDKP-‘Halkın Kurtuluşu’: Gerilladan Partiye,” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 724-736. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Çulhaoğlu, Metin. “Birikim Eğitiminde 5+8+(x),” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 108-111.
- Devrimci Sol. “*Devrimci Yol*” *Hareketinde Tasfiyecilik ve Devrimci Çizgi*. İstanbul, 1978.
- _____ *THKP-C ve İki Sapma*. İstanbul, 1980.
- Devrimci Yol. *Bildirge*. Ankara: 1977.
- Düzkan, Ayşe. “Birikim Neyi Biriktiriyor?,” *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 115-116.
- Erdoğan, Fahrettin Engin. *Direnış Komiteleri*. Ankara: Pratika Yayınevi, 2013.
- Erdoğan, Necmi. “Demokratik Soldan Devrimci Yol’a: 1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar,” *Toplum ve Bilim* 78 (Güz-1998): 22-37.
- Ergüden, Işık. “1970’li Yıllar Türkiye’sinden Bir Silahlı Propaganda Deneyimi: MLSPB,” *Birikim* 274 (Şubat 2012): 81-91.
- Foucault, Michel. *Archaeology of Knowledge*. New York: Routledge, 2004.
- _____ *Özne ve İktidar (Seçme Yazılar 2)*. Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- _____ *The Use of Pleasure: The History of Sexuality V*. Trans. Robert Hurley. London: Penguin Books, 1992.
- _____ “The Concern for the Truth” in *Michel Foucault: Politics, Philosophy, Culture*. 255-267. ed. L. D. Kritzman, (New York: Routledge, 1990):
- Gevgilili, Ali. *Türkiye’de 1971 Rejimi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973.
- _____ *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1987.

- Güler, Aydemir. *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar*. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2010.
- Hobsbawm, Eric J. *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırılıklar Çağı*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996.
- Höke, Engin (Der.). *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*. İstanbul: Simge Yayınevi, 1989.
- İleri, Rasih Nuri. *Türkiye İşçi Partisi'nde Oportünist Merkezîyetçilik (1966-1968)*. İstanbul: Yalçın Yayınları, 1987.
- İnsel, Ahmet. "Kısmî ve Özel Bir Değerlendirme," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 46-52.
- _____ "Murat Belge ile Söyleşi: 250 Sayıda Neleri Yapamadık?," *Birikim* 250 (Şubat 2010): 11-16.
- Kanat, Celal A. "TKP Tarihinde Gezintiler (1973-1987)," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2277-2279. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Kara, İlkey. "Türkiye'de 1970'li Yıllarda Radikal Medya", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008.
- Karataş, Dursun. "Devrimci Sol," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2254-2255. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Kaypakkaya, İbrahim. *Seçme Yazılar*. İstanbul: Ocak Yayınları, 1979.
- Kentel, Ferhat. "Murat Belge; Özne Aydın", *Doğu Batı* 16 (Ağustos-Eylül-Ekim 2001): 59-82.
- Keskin, Ferda. "Problematization and Games of Truth: Michel Foucault's Analytics of the Constitution of the Subject in Political Modernity." Yayımlanmamış Doktora Tezi. New York: Columbia University, 2002.
- Keyder, Çağlar. *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul, İletişim Yayınları, 1989.
- Kıvanç, Ümit. "Övünüyorum, Ne Yalan Söyleyeyim?," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 61-62.
- Koç, Yıldırım. *100 Soruda Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1998.
- _____ *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi*. Ankara: Epos Yayınları, 2010.

- Kozaklı, Süreyya Tamer. "Birlikim... 'Bir İmkan!'", *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 132-136.
- _____ "Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesini," *Sol, Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 500-506. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Kutlu, Haydar. "Yeniden Örgütlenme Görevi", *Yeni Açılım* 17 (Eylül 1989): 5-17.
- Kürkçü, Ertuğrul. "Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişini," *Sol, Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 494-509. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Laçiner, Ömer. *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?*. İstanbul: Birlikim Yayınları, 2007.
- _____ "1971 Öncesi Dönem ve THKP-C Hareketinin Eleştirel Analizi II," *70'lerin Birikimi* 23 (Ocak 1977): 32-50.
- _____ "Bir Aydınlanma ve Aydın Hareketi Olarak '68," *Birikim* 109 (Mayıs 1998): 17-27.
- _____ "Bir Yolculuk ve Pusula", *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 52-57.
- _____ "Değişen Dünya İçinde Öğrenci Olayları," *70'lerin Birikimi* 1 (Mart 1975): 50-55.
- _____ "Faşizm II," *70'lerin Birikimi* 5 (Temmuz 1975): 17-32.
- _____ "Ordu-Sosyalizm," *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*. Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, içinde. 335-343. İstanbul: Birlikim Yayınları, 2004.
- _____ "Sovyetler Birliği Sorunu I," *70'lerin Birikimi* 30/31 (Ağustos-Eylül 1977): 26-43.
- _____ "THKP-C: Bir Mecranın Başlangıcı," *Toplum ve Bilim* 78 (Güz 1998): 7-21.
- _____ "Uluslararası Sosyalist Harekette Bunalım," *70'lerin Birikimi* 10 (Aralık 1975): 22-42.
- _____ "Zamanımızın 1 Mayıs'ı," *Birikim* 253 (Mayıs 2010): 3-7.
- Landau, Jacob M. *Türkiye 'de Sağ ve Sol Akımlar*. Çev. Erdinç Baykal. Ankara: Turhan Kitabevi, 1979.

- Mater, Nadire. *Sokak Güzeldir: 68'de Ne Oldu?*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Mater, Tayfun (Der.). *Devrimci Yol Savunması: 12 Eylül Öncesi ve Sonrası*. Ankara: Simge Yayınevi, 1989.
- Mungan, Murathan. "İyi Yolculuklar," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 140-142.
- Mutman, Mahmut. "Doğrunun 'Son' Sözü... ya da 'Karar Anı'," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 143-148.
- _____ "Uzaklaşan ve Yaklaşan Sol Üzerine Düşünceler", *Doğu Batı* 59 (Kasım-Aralık-Ocak 2011-12): 90-105.
- Müftüoğlu, Oğuzhan. "Devrimci Yol Üzerine Notlar," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2250-2254. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- _____ (Der.) *Devrimci Yol Yazıları*. İstanbul: Devrim Yayınevi, 1991.
- _____ (Der.) *Devrimci Yol'da İç Savaş Yazıları*. İstanbul: Bireşim Yayınları, 1997.
- _____ *Geçmişi Aşabilmek*. İstanbul: Bireşim Yayınları, 2000.
- Öngider, Seyfi. "Kurtuluş: 'Öncü Savaşı'ndan Sosyalist Demokrasiye," *Sol, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 952-960. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Özman, Aylin ve Yavuz Yıldırım. "1968 Öğrenci Hareketleri ve TİP," *Birikim* 235 (Kasım 2008): 59-73.
- Özsöz, Cihad. "Pierre Bourdieu'nün Alan Kavramı Üzerine," <http://istifhane.files.wordpress.com/2010/04/bourdieudealankavrami.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11.2012.
- Rüştü. "Birikemeyenler," *Birikim* 102 (Ekim 1997): 19-21.
- Sarıoğlu, Sezai. "Yangından Kurtarılacak Kıymetli Matbuat Birikim," *Birikim* 100 (Ağustos 1997), 153-159.
- Savran, Sungur. *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri, Cilt 1: 1908-1980*. İstanbul: Yordam Kitap, 2010.
- _____ "1960, 1971, 1980: Toplumsal Mücadeleler, Askeri Müdahaleler," *Onbirinci Tez* 6 (Haziran 1987): 132-168.

- Sayın, Mahir. "Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2262-2263. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Sayın, Zeynep. "Birikim: Neyin Birikimi?," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 160-163.
- Silier, Orhan. "TİP'in 1961-71 Dönemi Üzerine Bazı Tezler," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2158-2159. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Somay, Bülent. *Çokbilmiş Özne*. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- _____ "100," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 163-165.
- Sülker, Kemal. *100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.
- Şahan, Mutlucan. "31 Yılın Birikim'i," *Sosyalist Demokrasi İçin Yenyol* 21 (Bahar 2006): 41-68.
- Şener, Mustafa. "Türkiye İşçi Partisi," *Sol, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 356-417. Ed. Murat Gültekingil. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007):
- Taşkın, Yüksel. "Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm," *Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4* içinde. 618-634. Ed. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Tekeli, Şirin. "Çalاکalem Birikim Anıları," *Birikim* 100 (Ağustos 1997): 172-174.
- Töre, Teslim. "Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) Doğuşu-Gelişimi ve Sonu," *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2170-2171. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Tura, Rıza. "12 Eylül," *Sınıf Bilinci* 4/5 (Ekim 1989): 6-56.
- Turgut, Nükhet. *Siyasal Muhalefet*. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- Tüm İktisatçılar Birliği. *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi*. İstanbul, 1976.
- Ünal, Erkan. "Sol Düşüncenin Ortasında ve Kıyısında: Çeviri Kitaplar," *Sol: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8* içinde. 418-431. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

- Ünsal, Artun. *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- Ünüvar, Kerem. “Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969),” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 821-829. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- _____ “Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (1970-1071),” *Sol, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8* içinde. 830-833. Ed. Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Yalçınar, Mustafa. “THKO,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2178-79. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- _____ “Türkiye Devrimci Komünist Partisi,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7* içinde. 2270-71. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Yetkin, Çetin. *Türkiye’de Soldaki Bölünmeler, 1960-1970: Tartışmalar, Nedenler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Toplum Yayınevi, 1970.
- Yılmaz, Mehmet. *THKP / Cephe Eleştirisi*. Ankara: Sentez Yayınları, Tarihsiz.
- Yurtsever, Haluk. *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Yordam Kitap, 2008.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Çev. Yasemin Saner Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.